ERİŞKİNLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SIĞINMACI GENÇLER ve GRUP HAKLARI

Suzan Oktay Erol
171128105

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül 2020

ERİŞKİNLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SIĞINMACI GENÇLER ve GRUP HAKLARI

Suzan Oktay Erol
171128105
Orcid: 0000-0003-0165-7509

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

maltepe üniversitesi	LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	23.01.2020
		Revizyon No	01
		Sayfa	1

25/9/2020

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bulguların sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Suzan OKTAY EROL

TEŞEKKÜR

Başından sonuna teşekkürlerimi sunmak konusunda bir fırsat sağladığı için tezin bu bölümü iyi ki var.

Öncelikle insan hakları alanına katkıları tartışılmaz olan Sayın Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye yoluma ışık tuttuğu, felsefe ile tanışmamı sağladığı ve danışmanım olduğu için en içten teşekkürlerimi sunarım.

İnsan Hakları Ana Bilim Dalı'nda öğrenci olmanın benim için en etkileyici kısmı aldığım derslerdi, kavramlara bakışımı değiştiren ve kendi insan tanımımı yapmamı sağlayan Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e teşekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar getirdiğim, öylece kabul ettiğim pekçok bilgiye, derslerinde yeniden bakmama neden olan Sayın Doç. Dr. Muttalip Özcan'a teşekkür ederim.

Doğru değerlendimenin önemini hayatımda kalıcı kılan Prof. Dr. Sevgi İyi'ye teşekkürlerimi sunarım.

İnsan hakları belgelerine yakından ama farklı gözle bakmamı sağlayan Sayın Dr. Melda Köse'ye teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sırasında acilen doğrulanmasına ihtiyaç duyduğum bir bilgiyi ilgisini esirgemeden hemen cevaplayan, Prof. Dr. Saffet Babür'e teşekkürü borç bilirim.

Hiç aklımda yokken beni yapabileceğime inandırarak, İnsan Hakları ABD'nda yüksek lisansa başlamama neden olan ve araştırma konusunu belirlerken desteğini esirgemeyen Dr. Hale Meriç Karabekir'e teşekkür etmek isterim.

Özellikle araştırma yöntemi konusunda paylaşımları için meslektaşım Mansur Seyitoğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Aile ve Toplum Hizmetleri biriminde birlikte çalıştığım İl Müdür Yardımcısı Sayın Hüseyin M. Baycık'a ve bütün çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Yeldeğirmeni Çocuk Destek Merkezi'nde birlikte çalıştığım Sayın Kenan Arslan'a ve araştırma sürecinde gençlere ulaşmamda yardımını esirgemeyen Psikolog İçlem Kızılocak'a, Öğretmen Gönül Aktaş'a, Sosyolog Ünal Özen ve Cemgil Yerlikaya'ya ve son olarak akademik başarım konusunda hiçbir zaman şüpheye düşmeyen Aysel Doğan'a, teşekkürlerimi sunarım.

Maddi, manevi ve çeviri desteği ile hep yanımda hissettiğim Hande Lena Roy'a, gerektiğinde hep yanımda olan ve sorumlulukları paylaşarak hayatımı daima kolaylaştıran Nimet Yıldırımalp'e, varlığı ile hayatıma anlam katan kardeşim Sibel Oktay'a, her zaman yanımda olan ve dahası yapabileceğime inancı tam olan annem Gülten Oktay'a, artık aramızda olmayan ama görse gurur duyacağını bildiğim babam Ergin Oktay'a, sürenin uzaması ile zaman zaman ümitsizliğe düştüğümde beni tamamlayabileceğime inandıran ve hep yanımda olan eşim Emre Erol'a ve son olarak ortak geçireceğimiz zamanı bilerek ve isteyerek araştırma sürecine vakfeden anlayışlı, sabırlı ve duyarlı kızım Mira Erol'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ve elbette her birinden ayrı ayrı pek çok şey öğrendiğim, bana sosyal hizmet uzmanı olmayı sevdiren, hayatına bir şekilde dokunmama izin veren bütün çocuklara ve araştırmam süresince yaptığımız görüşmelerde zor sorularıma içtenlikle, bıkmadan cevap veren her bir genç arkadaşıma teşekkürü borç bilirim.

Suzan Oktay Erol

Eylül, 2020

ÖZ

ERİŞKİNLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SIĞINMACI GENÇLER VE GRUP HAKLARI

Suzan Oktay Erol
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020

Bu araştırma, grup haklarını tartışmak ve spesifik bir grup olan sığınmacı gençler için temel (kişi) haklarını nasıl koruyabileceğine bakmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada, literatürde kalkınma, dayanışma, kollektif haklar ya da halkların hakları isimleri ile anılan ve kişinin değil, grupların haklarından söz eden tanımlar yerine, İoanna Kuçuradi'nin "belirli bir çağın ve belirli bir ülkenin gerçeklik koşullarında, temel (kişi) haklarının gerektirdikleri" olarak tanımladığı "grup hakları" tanımı kabul edilmiştir (Kuçuradi, 2016a, s. 143).

Temel (kişi) haklarına erişip erişemediklerine bakılmak üzere farklı ülkelerden, farklı dinlerden, farklı kültürlerden, farklı nedenlerle göç etmek zorunda kalan sığınmacı gençler "grup" olarak seçilmiştir.

Kültür, din, dil, mezhep ya da bulunduğu sosyal statü farketmeksizin, tek benzerlikleri göç etmek olan bu gençlerin, ülkemize gelene değin ulaşabildiği, ulaşamadığı haklar, yaşadıkları hak ihlalleri ve olumlu deneyimleri, nitel araştırma tekniği ile, yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanarak öğrenilmeye çalışılmıştır. Manuel olarak yapılan kodlama ve içerik analizleri bulgulara dönüştürülerek aktarılmıştır.

Araştırmada, kavramsal çerçevenin sunulmasının ardından, hakların sınıflandırılması ve grup hakları ele alınmış, "yöntem ve bulgular" kısmı da gençlerin göç

yolculuğunu temel alarak kronolojik olarak sınıflandırılmıştır. Özellikle 1951 Cenevre Sözleşmesi ve diğer göç mevzuatı çerçevesinde göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasına ilişkin gençlerin anlattıklarına grup hakları temel alınarak bakılmıştır.

Yapılan görüşmelerde, sığınmacı olarak ülkemizde bulunan ve zaman içerisinde statüleri değişebilecek olan genç grubun, bazı grup haklarına ihtiyaç duyduğu ve özellikle sığınmacı ve göçmenleri koruyan yasa ve sözleşmelerin insanın değerini koruduğu belirlenmiştir.

Araştırma bulgularından biri de, bir grubun içinde yer alan gençlerin hak bilincine sahip olarak kendi haklarına sahip çıkmasının önemidir. Başka bir bulgu da, mülteci gruplarla çalışan kamu ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin insan haklarına ilişkin temel bilgilere ve insanın onurunun ve değerinin nasıl korunabileceği bilgisine sahip olmaları gerektiğidir. Bu bilginin sığınmacı kişilerin hayatını olumlu yönde ne kadar değiştirebileceğini göstermesi, araştırmanın bulgularından biridir.

Bu çalışmada, insanın onuru ve değeri bilgisini aktaran insan hakları eğitiminin, özellikle kamu çalışanları için yaygınlaştırılmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mültecilik, sığınmacı gençler, insan hakları, grup hakları.

ABSTRACT

REFUGEE YOUTH IN THE TRANSITION TO ADULTHOOD AND GROUP RIGHTS

Suzan Oktay Erol
Master's Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Advisor: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe University, Graduate School, 2020

This research is in an attempt to discuss what the specifically group rights is and to determine how these rights could protect basic human rights for a specific group in a specific place and time.

The term "group rights" is used, throughout this research as per İoanna Kuçuradi's definition human rights within the realm of a specific group and specific place. The term is not to be interpreted in a broader context such as developmental and/or solidarity rights or as in collective and/or human rights).Kuçuradi, 2016a, p.143)

Research group is the asylum seekers who were compelled to immigrate from various countries. They are a diverse group belonging to various systems of belief and different cultures and this research is trying to determine if they were able to have access to basic human and personal rights.

This group's common ground is having to migrate from their birth countries. This research attempts to assess the research group's access to their rights, possible experience of invasion of their basic human rights and their positive experiences regardless of their cultural, religious, linguistic, sectoral or social status differences in their countries of origin. This is done by applying qualitative research technique using semi-structured interview forms. Findings were compiled through manual coding and content analysis method.

Following the presentation of the conceptual framework, the classification of rights and group rights were addressed. The method and findings section was classified chronologically based on the immigration journey of the group. Pre-immigration, migration and post-immigration phases have been studied on the basis of group rights within the framework of 1951 Geneva Convention and other relevant conventions and national migration legislations.

As a result of the interviews, it is concluded that the young immigrants residing in Turkey, whose status are subject to change anytime are in need of group rights. Laws and conventions that protect asylum-seekers and immigrants still retain their value for these people in order to enable them to act and be protected by law.

One of the findings of the research is the importance of people's awareness of their rights in order to be able to protect themselves as a group. The representatives of public and non-governmental organizations working with immigrants should be sufficiently informed on human rights, and firmly believe in the importance of protecting human value and dignity

The importance and need of widespread education of government officials on human rights has become evident also through this research.

Keywords: Refugee, asylum-seeking youth, human rights, collective rights.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ vi
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER x
TABLOLAR LİSTESİ xii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiii
KISALTMALAR xiv
ÖZGEÇMİŞ xv
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2 . KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE 4
2.1.Göç, Göç Türleri ve İnsan Hakları 4
2.1.1.Göçün Tanımı ve İçerdiği Kavramlar 4
2.1.2.Göç Türleri 6
2.1.3.Göç Olgusunun Günümüzdeki Durumu 8
2.1.4 Göç Olgusuna İlişkin Uluslararası ve Ulusal Hukuki Dayanaklar ve Temel Kavramlar 10
2.1.4.1. Uluslararası Dayanaklar 10
2.1.4.1.1. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10
2.1.4.1.2 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü 12
2.1.4.1.3. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi 13
2.1.4.1.4. Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol ... 14
2.1.4.1.5.Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi 14
2.1.4.1.6. BM Sivil ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme 15
2.1.4.1.7. BM Yaşadıkları Ülkelerin Uyruğunda Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirgesi 15
2.1.4.2. Ulusal Mevzuat 16
2.1.4.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 16
2.1.4.2.2 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Uluslararası Antlaşmaların Kabulü 17
2.1.4.2.3 Uluslararası Antlaşmaların Kabulünü Düzenleyen Diğer İç Hukuk Düzenlenmeleri 18
2.1.4.2.4 Göç Alanında Türkiye Cumhuriyetinin İmzaladığı ve Onayladığı Diğer Uluslar Arası Sözleşmeler ve Onaylandığı Tarihler 18
2.1.5. Göç Terminolojisinde Yaşanan İsimlendirme Sorunu ve Sonuçları 19
2.1.6. Sığınma Hakkı ve Mülteciliğin Neliği 23
BÖLÜM 3. HAKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE GRUP HAKLARI 29
3.1. Hak Nedir? 29
3.2. Hakların Sınıflandırılması 30

3.3. Grup Hakları 32
3.4. Grup Hakları Açısından Bir Sorgulama : Sığınmacı Gençlerin Türkiye'deki Hakları 34
3.4.1 Mülteci Alanında Hakların Hayata Geçirilmesindeki Aktörler 36
3.4.1.1 Uluslararası Örgütler 36
3.4.1.2 Kamu Kurumları 37
3.4.1.3 Sivil Toplum Kuruluşları 39
3.4.1.4 Sığınmacı/Mülteci İnisiyatifler 40
3.4.1.5 Meslek Örgütleri 41
BÖLÜM 4. ARAŞTIRMA MODELİ VE BULGULAR 42
Araştırmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan model, verilerin toplanması, analizi ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler ve bulgular serimlenecektir. 42
4.1. Araştırma Modeli 42
4.1.1 Verilerin Toplanması 43
4.1.2. Verilerin Çözümlenmesi ve Analizi 46
4.2. Bulgular 47
4.2.1 Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri 48
4.2.2. Görüşmecilerin Göç Öncesi Dönemde Haklara Erişimlerine İlşkin Görüşleri 49
4.2.3. Görüşmecilerin Göç Sırasında Haklara Erişimlerine İlişkin Görüşleri 53
4.2.4. Görüşmecilerin Göç Sonrası Haklara Erişimlerine İlişkin Görüşleri 58
4.2.4.1. Haklar Konusunda Bilgilendirilme 58
4.2.4.2. Kurum Bakımından Yararlanma 62
4.2.4.3. Eğitim Hakkından Yararlanma 64
4.2.4.4. Reşit Olmak – Reşit Olmamak 66
4.2.4.5. Aile Birleşimi Hakkı 68
4.2.4.6. Görüşmecilerin Haklara Erişimde Kayıtlı Olma Hali ve Sahip Oldukları Yasal Statüye İlişkin Görüşleri 70
4.2.5. Görüşmecilerin Türkiye'de Ulaşabildikleri Olanaklara İlişkin Görüşleri 71
BÖLÜM 5. SONUÇ 83
EKLER 89
Ek: 1 Etik Kurul Kararı 89
Ek: 2 Görüşme Onam Formu 90
Ek: 3 Görüşme Formu 91
KAYNAKÇA 93

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.Göç Sınıflandırması..... 7

Tablo 2. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri…… 48

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu…… 21

Şekil 2. Görüşmecilerin Ebeveynleri Yanında Büyüme Durumları…… 49

Şekil 3. Katılımcıların Doğum Yerleri (Şehir-Kasaba-Köy)…… 50

Şekil 4. Görüşmecilerin Göç Kararına Katılımı…… 54

Şekil 5. Karşılaşılan İlk Resmi Birim……... 59

Şekil 6. Haklara İlişkin Kaynak Bilgisi……. 60

Şekil 7. Kurum Bakımında Kalma Süresi ve Eğitim Durumları……... 63

KISALTMALAR

AÇSHB : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AÇSHİM :Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ASAM (SGDD) : Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
BM : Birleşmiş Milletler
ÇKK : 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
ECHO : Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi
GMB : Genç Mülteciler Birliği
GİGM : Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GIZ :Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu
IOM : Uluslararası Göç Örgütü
İKGV : İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
TİHEK : Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA : Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR (BMMYK) : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
OHCHR :Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖZGEÇMİŞ

Suzan OKTAY EROL

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Ls.	1997	Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu
Lise	1992	Kartal Ticaret Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
1998	Sosyal Hizmet Uzmanı

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
1998-	Üye: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
2000-	Üye: Türkiye Grup Psikoterapileri Derneği
2005 -	Üye: Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar Derneği
2007-	Üye: Çocuklar İçin Derneği

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : İstanbul-1975 Cinsiyet: K

Yabancı diller : İngilizce (orta)

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Gençlik dönemi insan yaşamının en hareketli, yeni deneyimlere açık, yaratıcı dönemidir. Aynı zamanda çocukluk çağından en çok etkilenen dönemdir. Yasa ve sözleşmelerde çocukluğun 18 yaşla belirlenmiş olması, dünyanın farklı bölgelerinde birbirinden farklı çocuklukların ve buna bağlı gençliklerin yaşanmasını engelleyememektedir.

Dünyanın bir yüzünde onlar için hazırlanmış sistem içinde (oyun oynamak, eğitim görmek, ebeveyni ya da ailesi olarak benimsediği insanlarla yaşamak gibi) çocukluğunu yaşama şansına sahip olan çocuklar, diğer yüzünde düzenin olmadığı bir yerde, ailesinden ayrı düşen, çalışmak zorunda kalan, eğitim hakkından yararlanamayan ve kimi zaman yaşamak için ölümü göze alarak yola çıkan/çıkarılan, göç eden çocuklar yaşamaktadır. Bu çocuklardan, tek başına yola çıkan ya da birlikte yola çıktığı ailesini yolda kaybeden, vardığı ülkede ondan sorumlu yetişkin bir yakını olmayan gruptaki çocuklara uluslararası literatürde "refakatsiz çocuk" denmektedir.

> Refakatsiz sığınmacı çocuklar, uluslararası literatürde "her iki ebeveyninden de ayrı olan yasa ya da töreye göre kendisinden sorumlu olan başka bir yetişkin tarafından da bakılmayan çocuklardır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1994, s. 121).

Yolda büyüyen bu çocuklar, erişkinliğe geçişi de yolda yaşamakta, yola çıktığı an ile hedeflediği yere vardığı zaman arasında geçen sürede farklı ülkelerde yaş almakta ve bulunduğu ülkede kendisine sunulan ya da sunulmayan haklar kadar "çocuk" ya da "genç" olmaktadır. Örneğin, çocuk işçiliğinin yasak olmadığı bir ülkede bulunuyorsa "çocuk işçi", çocukların eğitime dahil edilmesinin zorunlu olduğu bir başka ülkede bulunuyorsa "öğrenci" olarak yaşamaktadır.

İnsan hayatında zamanın geri döndürülemezliği düşünüldüğünde, yaşamın her bir döneminde tamamlanması gerekenlerin gerçekleşmesinin ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Elbette istenildiği sürece yaş farketmeksizin öğrenmeye devam etmek mümkündür. Ancak okuma-yazma bilmeyen bir erişkinin yaşamının, bir çocuğun yaşamından çok daha zor olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Çocukluk, halen korunan, hamîliğe ihtiyaç duyan bir dönem olduğundan, okuma yazma bilmeyen ya da meslekî eğitim almamış bir çocuk, yaşamını sürdürmekte bir yetişkin kadar zorlanmayacaktır. Oysa bir yetişkin için bu eksiklik, yaşamın ilk dönemlerinde öğrenilememiş bu yaşamsal beceri, birbirine bağlı birçok sorunu ortaya çıkaracaktır. Okuma yazma bilmeyen bir yetişkinin kalifiye bir işte çalışması düşük bir olasılıktır; meslekî bir eğitim de almadıysa düşük gelirli, sosyal güvencesi olmayan bir işte çalışacak, bu durum da yoksulluğu ve buna bağlı yoksunlukları doğuracaktır. Bu niteliklere sahip olmayan bir kişinin yaşamını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu bilgiye aracısız ulaşması, onu tek başına kullanması ise çağımızda neredeyse olanaksız olacaktır.

Vasıfsız ve eğitimsiz, sosyal güvenlik hakkından yararlanamayan bu kişi temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, yalnızca insan olmasından kaynaklanan bilgilenme, sanatsal ve kültürel faaliyetlerde bulunma gibi ihtiyaçlar ikinci planda kalacak, hatta lüks sayılacaktır. Oysa insanlaşma sürecinin bir parçası olan bu ihtiyaçların karşılanmaması, giderek insan olmaktan uzaklaşan, adeta bir robota dönüşen bir bireyi ortaya çıkaracaktır.

O halde çocukluk ve gençlik döneminde kazanılması gereken beceriler ve ortaya çıkarılması gereken yetenekler, insanın değerinin ve onurunun korunmasını, insanların insanca yaşamasını, insanlaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle çocukluk ve ilk gençlik döneminin, hukuk aracılığıyla korunması, insan yaşamının diğer dönemlerinden daha önemli ve gereklidir.

Bu dönemde korunan, gelişmesi ve içinde barındırdığı olanakları geliştirmesi için gerekli koşulların sağlandığı bir çocuğun daha sonraki yaşamında hakları, özgürlükleri koruyan-gözeten bir birey olması ihtimali, karşıtı örneğinden daha olasıdır, diyebiliriz.

Bu olanakları geliştirme şansına sahip olamamış, bu hakların sağlanmadığı kişi örneğini göçen, refakatsiz sığınmacı çocuk olarak yola çıkan çocuklara ve yolda büyüyerek gence dönüşen sığınmacılara uyarladığımızda, en başından kayıplarla başlamış olan çocukluk ve gençliklerini sıralanan tüm yoksunluklar ile birlikte erişkinliğe taşıyacaklarını öngörmek mümkündür. Çocuk olmalarından ötürü az da olsa koruma şemsiyesinden yararlanan sığınmacı çocuklar, uluslararası tanım uyarınca 18 yaşına girdiklerinde artık çocuk olmadıkları gibi, birdenbire erişkin olmaları beklenmektedir. Bu, dünyanın hemen bütün ülkelerinde böyle olduğu gibi, ülkemizde de böyledir.

Kırılgan bir grubun parçası olduğundan görece bir koruma şemsiyesi altında bulundukları çocukluktan çıkıp erişkin kabul edilen sığınmacı gençler için çocuklara sağlanan koruma sistemi artık olmadığında, onları yabancısı oldukları ülkede sırf insan oldukları için koruması beklenilen hukukî ve insanî dayanak elbette temel insan hakları olacaktır. Ancak temel insan hakları bir devletin yurttaşı olmadan yararlanılabilecek çalışma, eğitim, sağlık gibi hakları kapsamadığından, bu kişilerin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde sözü edilen "insan onuruna yakışır bir yaşam sürmeleri" ya da "insanın değerinin korunması" ne şekilde mümkün olacaktır ? Bu noktada temel insan haklarının gerekleri olarak grup haklarının gündeme gelmesi gerekmektedir. İoanna Kuçuradi'nin *İnsan ve Değerleri* adlı eserinde belirttiği gibi,

> İnsan, tür olarak insan tek tek kişilerin gerçekleştirebildikleriyle ve yaşıyabildikleriyle varlığa yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri değerdir. Kişilerin fiilen yaşadıkları, fillen gerçekleştirdikleriyle değerlenir insan (Kuçuradi, 2016,b, s. 42).

Bu araştırmanın konusu, ülkemizde yaşayan, çocuk olarak kırılgan grubun bir öğesi iken erişkinliğe geçerek bir anda bu kategorinin dışına çıkan sığınmacı gençlerin, insan olmaktan doğan haklarının ne kadarını yaşama geçirebildikleri; ülkemizde yaşadıkları sürede insanın değerinin korunmasında temel insan haklarının her biri için yeterli olup olmadığı ya da başka ek hakların tanınmasına gerek olup olmadığı, ülkemizde erişkinliğe geçmiş gençler açısından grup haklarının tanınmasının gerekli olup olmadığı ve sığınmacı statüsü ile her birinin kişi olarak insansal olanaklarını hayata geçirip geçiremedikleridir.

Araştırmanın nitel araştırma yöntemi ile yapılması uygun bulunmuş, bu amaçla göç ederek ülkemize gelmiş gençlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, veriler toplanmış, kodlamaları ve içerik analizi tamamlanmıştır. Gerek literatürde yer alan bilgiler, gerekse görüşmeci gençlerin yaşadıklarına ilişkin veriler çözümlenerek, bulgular yorumlanmış ve çocukluktan erişkinliğe ülkemizde geçen 21 gencin yol göstericiliği ve içten paylaşımları doğrudan alıntılanarak bulgular bölümü tamamlanmıştır. Bütün bu bilgiler ışığında Sonuç ve Öneriler bölümü, hem araştırmacının sığınmacı gençlerle çalışma deneyimi, hem de görüşmeci gençlerin dilek ve önerileri birleştirilerek yazılmıştır.

BÖLÜM 2. KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE

2.1.Göç, Göç Türleri ve İnsan Hakları

2.1.1.Göçün Tanımı ve İçerdiği Kavramlar

En yalın hali ile bir kişinin ya da topluluğun mekânsal yer değişikliği olarak tanımlanabilecek olan göç kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde, "..ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" olarak tanımlanmaktadır. [1] (Türk Dil Kurumu , 2019)

Öte yandan hukuk, antropoloji, sosyoloji ya da psikoloji bilimlerinde birbirinden farklı, ancak ortak noktası "mekân değişikliği" olan tanımlarla karşılaşmak mümkündür.

Ekonomistlere göre göç, toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketidir (Tekeli, 1975, s. 153). Psikolojik açıdan göç ise, idraklerdeki değişim ile başlayan, mekânda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla tamamlanan bir süreçler bütünüdür. (Demirel, 2004, s. 7).

Uluslararası Göç Örgütü ise göçü,

> Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir (Uluslararası Göç Örgütü, 2004, s. 35-36).

şeklinde tanımlamıştır.

Görüldüğü üzere bütün tanımlar mekânsal değişikliği ve hareketi içermektedir. Eylemin olmadığı yerde göç sadece bir tasarım, bir beklentidir. Göç, eğer bir zorlama yoksa, ayrılma arzusunu ve varılan yerde bu arzunun gerçekleşmesi beklentisini

[1] http://tdk.gov.tr/ 18.8.2020

barındırır. Göçün gerçekleşmesi için sosyal ve ekonomik koşulların uygun hale gelmesi ve isteğin oluşması gerekir.

Göç bir çıkış noktası (ayrılınan yer), bir ideal olarak varış noktası (hedeflenen yer) ve bu zaman aralığında geçen süreyi ve yaşananları içermektedir. Hedeflenen yere ulaşıldığında beklentilerin karşılanması göçü sonlandırır, aksi halde göç devam eder.

Göç kavramı aynı zamanda yola çıkış ve hedef ülkeye varış arasında geçen süre ve yaşananları da kapsar. Bu zaman aralığında yaşananların insanın onuruna veya değerine ne kadar yakıştığı, temel haklarda eşitliğin ne kadar gözetildiği, ulus devletlerin sınırlarında yaşananlarla ortaya konmaktadır. İnsanın değerini tanıma ve koruma istemleri olan, devredilemez, bölünemez olduğu kabul edilen ve evrensel olduğu besbelli olan temel insan haklarının devletlerin sınırlarında geçerli olmadığı artık hepimizce bilinmektedir.

Göç etmek için ülke sınırından çıkıldığında, göçen kişi kendi ülkesinde sahip olduğu yurttaşlık haklarından da vazgeçer. Bu durumda artık yurttaşı olmadığı başka topraklarda insan olmasından doğan temel hakları onu korumalıdır, çünkü bu haklar sınır ya da ülke tanımaz, evrenseldir ve devredilemez.

İoanna Kuçuradi "Temel ya da devredilemez insan hakları kavramından ve bu hakların temelini oluşturan yani bütün insanları eşit kılan insanın onuru ve değeri"nden sözetmektedir. İşte bu hakların herkesçe herkeste korunması gereklidir (Kuçuradi, 2016a, s. 21).

Bütün insanları eşit kılan, insanın onuru ya da bir başka deyişle değeridir. O halde göç, bu eşitliği sağlamaya ve insanın onuru ya da değerini korumaya yönelik bireysel ya da kitlesel hareket olarak tanımlanabilir. Çünkü göç, insanların bir eşitsizlik ya da olanaksızlık durumundan kurtulmayı, insanca yaşamayı istemenin bir sonucudur. Buradan hareketle göç, bulunduğu yerde temel haklarının gerektirdiklerini gerçekleştirme olanağı bulamayan kişinin, insan olma onurunun korunabileceği yere doğru yola çıkmasıdır, diyebiliriz.

2.1.2.Göç Türleri

Göç, günümüze gelene değin, türleri açısından sınıflandırılmaya çalışılmış ve pekçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Bu sınıflandırmanın en eskilerinden biri W. Petersen'a aittir. Petersen göç türlerini beş bölüme ayırmıştır. Bunlar: İlkel göçler, Zorlama göçler, Yönlendirilmiş göçler, Serbest göçler ve Kitlesel göçlerdir. Her bir bölüm kendi içinde muhafazakâr ya da keşifçi türü göç olarak sınıflandırılmıştır:

İlkel göç, çevresel faktörlerin rol oynadığı ve itici güç olduğu göç türüdür, —yiyecek ya da güvenli yer bulmak için bir yerden başka bir yere göç eden gruplar gibi..

Zorlama göçler, göç edenlerin iradesi dışında diğer sosyal ya da siyasi güçlerin karar verdiği göç tipidir. İnsan yaşamına yönelik tehdidi de içerir. Savaş, açlık, afet vb durumların yarattığı göçler buna örnektir.

Yönlendirilen göç, zoraki göçte olduğu gibi göç etmeyi gerektiren, hayatı zorlaştıran bir durum olduğu halde, kişiler göç edip etmeme konusunda tercihte bulunabilmektedir. 2011 yılı itibari ile Suriye'den ülkemize gelen göç hareketi bu kategoride değerlendirilebilir.

Serbest göçte, göçmenler göç etme kararlarını, bilinçli tercihlerinin bir sonucu olarak alır. Herhangi bir zorlayıcı koşul yoktur. William bu tip göçü daha çok iç göç olarak tanımlamıştır.

Kitlesel göçte William Petersen'a göre hareketliliği yaratan, teknolojik yenilikler ya da ilerlemelerdir. Petersen'a göre dünyadaki ulaşım imkanlarının artması göçü kitlesel bir duruma getirmektedir. Günümüze baktığımızda kitlesel göçlerin açlık, doğal afet ve savaş nedeniyle olduğu bilinmektedir (akt.Çağlayan, 2006, s. 76-77).

Petersen'ın göçleri sınıflandırırken iradeye baktığını ve zorunlu ve gönüllü olarak sınıflandırdığını söylemek mümkündür.

Bir başka sınıflama göç hareketlerinin kategorize edilmesi için kullanılmış ve farklı kriterler kullanılarak yapılandırılmıştır.

Tablo 1: Göç Sınıflandırması

Sayıya Göre	**Nedenlerine Göre**	**Zamana Göre**	**Mekâna Göre**	**Hukuksal Duruma Göre**
Bireysel	Gönüllü	Kesin	İç Göç	Yasal
Toplu	Zorunlu	Geçici	Uluslararası Göç	Yasadışı

(Yazan, 2016, s. 37)

Yazan'ın sınıflandırmasında yer alan sayı, neden, zaman, mekân, hukukî durum kriterleri göçün bireysel ya da kitlesel, gönüllü ya da zorunlu, kesin ya da geçici, iç ya da dış ve yasal ya da yasadışı olarak sınıflandırmasını sağlamakta ve göçün genel hatları ile ortaya konmasına olanak sağlamaktadır.

Bütün sınıflandırma ya da türlerine ayırma çabalarında öne çıkan, göç eden kişinin ya da grubun, bunu isteyerek/arzu ederek yapması ya da yapmamasıdır. Bu temel bilgi üzerinden gidildiğinde göç kavramı zorunlu ya da gönüllü şeklinde nitelenebilmektedir. O halde göç kavramına tür açısından baktığımızda göçü, en temelde kişinin, grubun, topluluğun kendi iradesi ile oluşan göç veya başka bir kişi ya da toplumun isteği, talebi ile oluşan göç olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Kişinin kendi isteği ile oluşan göçte eylemin başlangıcı o kişidedir, ama buna farklı nedenler yol açabilir —kişinin sosyal, ekonomik, psikolojik, kültürel, politik, etnik ya da hukukî durumu gibi. Örneğin, sosyal açıdan kişinin dışlanmaya ya da ötekileştirilmeye maruz kaldığı durumlarda göç bir seçenek olarak değerlendirilebilir veya kişi, yoksulluğun getirdiği çeşitli yoksunlukların bulunduğu bir yerden sosyal adaletin ve refahın bulunduğu düşünülen bir başka yere gitmek üzere yola çıkabilir. Kişinin düşüncesini ifade edemediği bir yerde kalmak istememesi mümkündür. Politik olarak kendisinden farklı düşünülen ve bu nedenle baskı gördüğü bir ülkeden ayrılmak ya da etnik olarak ayırımcılığa maruz kalınan bir toplumdan uzaklaşmak isteyebilir.

Elbette kalmak ta her zaman diğer seçenek olabilir. Bu iki seçenek arasında kişinin göç etmesini sağlayan, sadece kararı vermek ya da iradeyi kullanmak değildir. Göç sosyal, ekonomik ve ilişkisel anlamda kaynakların bulunmasını da gerektirir.

Bir olguyu kategorize etmek, türlere ayırmak bir yandan olguyu anlamayı kolaylaştırsa da, öte yandan sınırlaması nedeniyle ayrıntıların gözden kaçmasına yol açabilmektedir. Örneğin, bir çocuğun ailesi tarafından alınan kararla göç etmesi sınıflandırılmaya çalışıldığında gönüllü göçe mi girmektedir? Bu eylem çocuğun kendi iradesiyle mi başlamıştır? Ailenin, çocuğu daha iyi bir gelecek beklentisi ile kendilerinden ayırıp refakatsiz göndermesi çocuğun yararına mıdır? Onu bu yolculukta büyürken korumakla yükümlü olan kimdir? gibi sorular ve cevapları kategorilerin boşlukları arasında kalabilmekte, hak temelli yapılmayan bu sınıflandırmalar insan haklarını korumada yetersiz olabilmektedir.

2.1.3.Göç Olgusunun Günümüzdeki Durumu

Dünyamız son yıllarda 79.5 milyon insanın zorla yerinden edilmesine tanıklık etmiştir. 26 milyonu mülteci olan grubun, 45.7 milyonu kendi ülkelerinde yerinden edilmiş kişidir.[2] Bu grubun 4.2 milyonu ise sığınmacıdır. 138,600 sığınmacının ise ailesinden ayrı düşmüş ya da refakatsiz çocuk olduğu bilinmektedir. 2018 yılı her gün 37.000 kişinin zorla yerinden edildiği bir yıl olarak tarihe geçmiştir (The UN Refugee Agency, 2018, s. 2).

Ülkemizin yer aldığı coğrafya, göçe dair tanıklığı her daim gözlenir kıldığından, 2011 yılında başlayan Suriye iç savasından bu yana göç, göçmen, sığınmacı, mülteci gibi kavramlar günlük dilde kullanılır olmuş, günlük yaşamımızın bir parçasına dönüşmüştür.

Türkiye, halen sığınmacı ve göçmenlerin Avrupa'ya geçişlerde gerek geçiş ülkesi olarak kullandığı, mola verdiği bir ara durak, gerekse göç başlarken hedef olmasa da yolculukta varılan nihai nokta olabilmektedir.

Zamanımızda sayısı hızla artan göçmen/sığınmacı sayısına karşı hedef ülkelerin göç politikalarını değiştirdiğini, evrensel olarak kabul edilmiş olan İnsan Hakları

[2] https://www.unhcr.org/tr/18.8.2020

Evrensel Bildirgesi'ni vurgulamakla kalmayıp, demokrasi ve insan hakları konusunda diğer dünya ülkelerine ders veren pek çok Batılı hedef ülkenin, göç karşıtı, hatta insan haklarını ve insan olmanın onurunu hiçe sayan politikalar izlediği görülmektedir.

Buna paralel olarak "insanın onuru ve değeri" kavramları giderek içi boşaltılan, bir slogan olmaktan öteye geçemeyen, yaşama geçirilemeyen sözlere dönüşmektedir. Politik alanda insan hakları, demokrasi, çağdaşlık gibi kavramlar gönendirilerek söylenmekle birlikte, bu sözlerin sahiplerinin karar verici olduğu ülkelerden göçmen ve sığınmacılarla ilgili birbirinden olumsuz haber ve görüntü medya kuruluşlarınca bize ulaştırılmaktadır.

Açık denizde aç ve susuz bekletilen ya da botla geçmeye çalışırken diğer ülke sınırına sürülen göçmen haberleri buna örnektir (BİA Haber Merkezi , 2018). Yaşadığımız yüzyılda göç yolculuğunda denizde ölen kişi sayısının endişe verici boyutlara ulaşması üzerine *Methoria* adlı sivil inisiyatif grubu "Last Rights" adlı bir proje çerçevesinde bir bildirge yayınlamıştır. 2018 yılının Mayıs ayında "Göçmen Yolculuklarının Sonucu Olarak Ölen ya da Kaybolan Kişiler ve Aileleri için Midilli Deklarasyonu" adıyla yayınlanan bildirge ile, özellikle deniz yolculuklarında ölen ya da kaybolan göçmenlerin izinin sürülmesini, bulunursa naaşının ailesine teslimi konusunda yardımcı olunmasını, kimliği belirlenemiyorsa insan onuruna uygun şekilde defnedilmesi, kayıp ya da ölü bireylerin gelecekte yakınları tarafından aranabilmesi için kayıt altına alınması gerektiğini içeren maddeleri dünyaya duyurmuşlardır. [3]

Temel insan haklarına dair genel kabuller, bildirgeler ve sözleşmeler şu anda işlevini yerine getiremezken, ulus devletler açısından bağlayıcılığı ve uluslararası düzeyde yaptırımları olan —spesifik olarak sığınmacı/mülteci insanları kapsayan— bu uluslararası metinler ve bu metinleri iç hukuka uyarlayacak şekilde çıkarılan ulusal yasalar, mülteci ve sığınmacılara hak temelli bir alan yaratmaktadır. Bütün bu hakların yaşanması ise, halen ülkelerin göç ve göçmen olgusuna nasıl yaklaştığı konusunda hükümetlerin değişen politikalarına bağlıdır.

[3]http://lastrights.net/mytilini/4592828704 3.3.2019

2.1.4 Göç Olgusuna İlişkin Uluslararası ve Ulusal Hukuki Dayanaklar ve Temel Kavramlar

2.1.4.1. Uluslararası Dayanaklar

2.1.4.1.1. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İnsan hakları fikir olarak insanın kendi üzerine düşünmeye başladığı zamandan bu yana vardır denilebilir. Önce düşünsel alanda tanımlanan bu fikir, insan türünün geçirdiği her acı, savaş, yıkım sonrası insan denen canlının var olabilmesi, varlığını sürdürebilmesi, her bir kişinin içinde taşıdığı olanakları hayata geçirebilmesi için İkinci Dünya Savaşının ardından bir bildirge halinde bütün dünyaya duyurulmuştur.

Uluslararası düzeyde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hakların üç temel özelliği vardır. Bunlardan ilki bu hakların evrenselliğidir. Bir yerde insan haklarının yok sayılması evrensel olmadığı anlamına gelmemektedir. İnsan hakları, insanın olduğu her yerde vardır ve olacaktır. Bu ilkelerin dünya üzerinde bir yerde etkili olmaması evrensel olmadıklarını değil, insan haklarının orada ihlal edildiği anlamına gelir. İnsan hakları insan olan herkes için insanca muamele etme ve muamele görmesini talep eden ilkeleridir.

Muamele görme ilkeleri olarak insan hakları her bir insanın ve bütün insanların doğuştan getirdiği ya da sonradan edindiği her ne özelliği olursa olsun, etik olarak nasıl muamele görmesi ya da görmemesi gerekliliği ile ilgilidir. Öte yandan muamele etme ilkeleri olarak insan haklarına bakacak olursak, devlet-vatandaş, kamu-birey, kişi-kişi ilişkilerine ilişkin davranış normlarıdır. Yani kamu yaşamında doğru eylemlerin minumum koşullarını ifade ederler (Kuçuradi, 2016a, s. 67).

İnsan haklarının ikinci özelliği bir bütün olmasıdır: hiçbir hak diğerinden daha önemli veya üstün değildir. Üçüncü özelliği ise devredilemez olmasıdır: kişinin kendi isteğiyle olsa dahi, böyle bir devir mümkün değildir.

Bir bildirge olmasından ötürü İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin hukukî bir yaptırımı olmamakla birlikte, insan haklarını temel alıp almaması devletlerin meşruiyeti

ve saygınlığı ile doğrudan bağlantılıdır. Yani insan haklarının korunup gözetilmesi siyasal meşruluğun ölçüsüdür, diyebiliriz (Çatal, 2018, s. 75).

Sadece bir devletin sınırları içinde yaşayanları değil, yaşadıkları devletinin sınırları dışına çıkanları da kapsayan İHEB, kendi devletlerinin korumasından çıkan mülteciler için bir düzenleme getirmiştir.

> 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ise bir mülteci tanımı verilmemiş ancak bildirgenin 14. maddesindeki "Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir" ifadesiyle iltica hakkı temel bir insan hakkı olarak ilan edilmiştir. [4]

Bildirge, herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe gezme, oturma hakkını, kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine yeniden dönme hakkını (m.13), herkesin zulüm altında sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkını (m.14), herkesin bir ülkenin yurttaşı olma ve yurttaşlığı değiştirme hakkını (m.15) düzenler (Odman , 1995, s. 29).

Bu maddelere yakından baktığımızda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi sınırlararası hareketliliği tanımakta, yani dışarıya göç etme hakkını kabul etmekle birlikte, göç edenin devletler tarafından ülke sınırlarına kabul edilmesine ilişkin bir tavsiyede bulunmamaktadır. Bu kısım ulus devletlerin inisiyatiflerine bırakılmaktadır.

Elbette bir bildirge olması nedeniyle hukukî yaptırım gücü olmayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin kapsayıcılığı ve evrensel kabulü gözününde bulundurulduğunda, bildirgenin bu konuda bir tavsiyede bulunması, sığınma olanaklarından yararlanmayı sırf egemen erklere bırakmaması beklenirdi (Benhabib, 2016, s. 20).

Günümüzde giderek artan göç konusunda hedef ülke hükümetlerinin giderek daha önleyici politikalar belirlemesi, hatta bunu sınırlara duvarlar örerek, göçmenlere yardım edenlere cezai yaptırımlar uygulayarak pekiştirmesi, göç etmeyi teoride bir insan hakkı kabul edip, pratikte reddetmesi, ulus devletlerin insan haklarını diledikleri gibi, çıkarlarına uygun yorumladıklarını düşündürür.

---

[4] Barkın, Ersan. https://www.academia.edu/4821872/_1951_Tarihli_Mülteciliğin_Önlenmesi_Sözleşmesi_The_1951_Convention_Relating_To_The_Status_Of_Refugees_?email_work_card=title 27.7.2020

2.1.4.1.2 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü

Mülteci ve sığınmacılarla ilgili koruma mekanizmalarından en önemlisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası artan mülteci sorununa yasal düzenleme getirmeyi amaçlayan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesidir. Sözleşmenin ilk yürürlüğe girdiği yıllarda zaman ve mekân kısıtlaması bulunmaktaydı (Barkın , 2020 , s. 9).

Sözleşmenin mülteci tanımına getirdiği zaman kısıtlaması "1951 yılından öncesini" ve mekân kısıtlaması "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle göç edenleri" kapsamaktaydı.

Avrupa dışında yaşayan ve ülkesini gördükleri zulûm nedeniyle terk etmek zorunda kalanlar sözleşmenin kapsamı dışında kalmaktaydı. 1967 yılında düzenlenen "Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Protokol" ile bu sınırlama kaldırılmış, sözleşmenin 1. maddesinde yer alan tanıma giren "her şahıs" olarak kabul edilmiş ve mülteci tanımı şöyle yapılmıştır:

> 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir (Mülteci Hakları Merkezi, 2015, s. 13).

Ülkemizin 1951 tarihinde hemen imzalayıp 1961'de yürürlüğe koyduğu , iç mevzuatını bu yönde düzenlemeyi taahhüt ettiği 1951 Sözleşmesi ve devamı protokoller (1961 ve 1967) mülteci ve sığınmacılar açısından en temel yasal belgelerdir.

Ancak Türkiye bu protokolü 1968'de, 1951'de koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırmadan, Avrupa dışından mülteci kabul etmemeye ilişkin "coğrafi çekince"nin devam etmesi şartıyla onaylamıştır.

> Türkiye mülteci tanımı yaparken Avrupalı ve Avrupalı olmayanlar arasında bir ayrıma gitmekte ve Avrupalı olmayan göçmenlere mülteci statüsü vermemektedir. Avrupalı olmayan göçmenler, statüleri hakkında bir karar verilinceye kadar geçici izinle Türkiye'de kalmaktadır. Türkiye; Monako, Madagaskar ve Kongo ile

birlikte dünyada bu uygulamayı sürdüren dört ülkeden biridir (Bilge Adamlar Raporu, 2012, s. 49).

AB muktesebatı gereği kaldırılması beklenen coğrafî çekince, henüz geri çekilmemiştir. Türkiye'nin 2011 itibari ile Suriye Krizi ve sığınmacı akınına cevap vermeye çalışması coğrafi sınırlılığın kaldırılması ihtimalini daha da azaltmıştır.

2.1.4.1.3. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini temel alarak kabul edilen "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi**"** Türkiye tarafından 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı yasa ile kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi üye ülkeleri, bu sözleşme ile temel özgürlükleri korumayı taahhüt ederken, 13. ve 34. madde ile korunmadığı hallerde kişilerin kullanabileceği mekanizmaları oluşturan bir metin de hazırlamışlardır.

> Bu metne göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine mağdur olduğunu düşünen her gerçek kişi başvurabilir (m. 34) ve sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes — söz konusu ihlal, resmî bir hizmetin yürütülmesinde görev alan kişiler dahi yapmış olsa— ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir).m. 13)

Herkesin yaşama hakkının yasayla korunmasını kabul eden sözleşme, 1950'de ölüm cezası ile ilgili olarak "mahkemece hükmedilen cezanın infazı dışında, kimsenin yaşamına kasten son verilemez" şeklinde bir düzenlemeye gitmiş, 1983'te düzenlenen "Ölüm Cezalarının Kaldırılmasına Dair Ek Protokol"le de" ölüm cezası kaldırılmıştır. İlgili madde "Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz ve idam edilemez" şeklinde değiştirilmiş, sadece savaş durumunda "Savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir" haline dönüştürülmüştür. Sözleşme ölüm cezası ile ilgili olarak son haline 2002 yılında kabul edilen 16 nolu ek protokol ile kavuşmuş ve savaş ya da yakın savaş tehlikesi gerekçesi ile ölüm cezasına verilen onay bütünüyle kaldırılmıştır (Avrupa Konseyi, s. 6,38,53).

2.1.4.1.4. Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol

Bu protokol özellikle insan ticaretini, kadın ve çocuk ticaretini önlemek ve bununla mücadele etmek üzere kaynak, transit ve hedef ülkelerde işbirliğini geliştirmek ve insan ticareti mağdurlarıyla ilgili uluslararası düzeyde insan haklarının korunması dahil koruyucu önlemler almak amacıyla hazırlanmış bir protokoldür.

Bu minvalde göçmen kaçakçılığı ile mücadele konusuna ağırlık veren ve alınacak önlemleri (m. 11-12) ayrıntılı olarak tarif eden protokolde sözü edilen göçmen kaçakçılarının aracılık ettiği ve sınır geçişlerini sağladığı kişilerin bir kısmı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ya da Cenevre Sözleşmesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde sözü edilen mülteci ya da sığınmacılardır.

Sınır güvenliğinin sağlanması konusunda seyahat belgelerinin uygunluğu, devlete giriş için gerekli seyahat belgelerinin ibrazı gibi konularda muhatapların hatırı sayılır bir kısmı yine İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 13.ve 14. maddesinde yer alan "kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönme hakkını ve herkesin zulüm altında sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkını kullanmak" isteyen muhtemel düzensiz göçmenlerdir ve çoğunlukla sözü edilen seyahat belgelerine sahip değillerdir.

2.1.4.1.5.Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi

1960 yılında Türkiye tarafından kabul edilmiş bu sözleşme, vatansızların statüsüne ilişkin tanıma açıklık getirmiş ve vatansızların hak ve yükümlülüklerini belirlemiştir. Sözleşme uyarınca "vatansız kişi" kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş sayılmayan kişidir. Sözleşme uyarınca imzacı ülkeler vatansızlara da yabancılara ve ülke vatandaşlarına verdikleri hakları sağlamakla yükümlüdür. Karşılıklılık ilkesinin gözetilmediği sözleşmelerden biri olan "Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme" vatansız kişilerin 3 yıl ikamet aldıktan sonra vatandaşlık hakkından yararlanmasını öngörür.

2.1.4.1.6. BM Sivil ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme

İnsanın dünyaya gelişi ile kazanılan hakların insanlık onurundan türediğini kabul eden sözleşme, insan haklarının yanısıra, kadın ve çocuk haklarını da ayrı ayrı ele almaktadır. Grup haklarından da söz eden sözleşme, her halkın kendi kaderini tayin hakkının varlığını kabul eder ve kendini yönetmeyen ve vesayet altındaki ülkelerden sorumlu olan devletleri de bu hakların gerçekleştirilmesi konusunda çaba harcamaya davet eder.

Aynı zamanda çocukların da vatandaşlık hakkının altını çizen sözleşme 24. maddesinde "her çocuk doğduktan sonra vatandaşlık alma hakkına sahiptir" diyerek çocukların bir vatandaşlığa sahip alma hakkını gözetir (BMMYK Türkiye Temsilciliği, 1998, s. 204).

2.1.4.1.7. BM Yaşadıkları Ülkelerin Uyruğunda Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirgesi

Bu Bildirge BM Genel Kurulunun 13 Aralık 1985 tarihli ve 40/144 sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir. Bildirge, uluslararası insan hakları düzenleme ve kurallarının düzensiz göçmenleri de kapsaması gerekliliğini vurgulamak üzere yayınlanmıştır. Ortaya çıkışı 12 yıl alan ve yoğun tartışmalara neden olan bildirgenin tartışma yaratan kısmı belgesiz göçmenlerin de koruma altındaki vatandaş-olmayanlar grubuna dahil olup olmaması konusu olmuştur.

Yaşama hakkı ve kişi güvenliği hakkıyla başlayan bildiri, mahkemelerde ve yargılamada eşitliği ve yargılama sırasında savunma için tercümandan yararlanma hakkını dahi içermektedir. Kendi dilini, kültürünü, geleneklerini sürdürme hakkı ile birlikte göç ettiği ülkeden ayrılma özgürlüğünü de tanımaktadır.

Ayrıca belgede "yasadışı gelme, yasadışı kalma statüsünü meşrulaştırmaz" denilerek bu fiillere atfedilen ulusal yasalardaki suç tanımlarına müdahale yolu kapalı bırakılmıştır (Atasü Topçuoğlu, 2016, s. 13,14).

2.1.4.2. Ulusal Mevzuat

2.1.4.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Ülkemizde bütüncül bir göç mevzuatının olmaması nedeniyle 2010 yılında başlayan yasa çalışmaları, 2013 yılında "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"nun resmi gazetede yayınlanmasıyla tamamlanmıştır. 6458 sayılı kanun olarak hayatımıza giren YUKK, "1994 İltica Yönetmeliği", "2003 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" ve "2006 İskan Kanunu" gibi o güne kadar göç alanında yapılmış yasal düzenlemeleri tek bir yasada toplanmıştır.

Cenevre Sözleşmesinin tanımlarını içerecek şekilde hazırlanan kanun, geri göndermeme ilkesini kabul eder, ancak coğrafi sınırlılıktan ötürü, mülteci tanımına "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle" kısıtlılığını koyar.

> Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi, düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir. (m. 61)

Mülteci tanımının yanısıra şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma da yasada tanımlanan statülerdir. Şartlı mülteci tanımında sığınan kişi "Avrupa dışı ülkelerden gelenler olarak belirlenmiş ve kişiye üçüncü bir güvenli ülkeye gidene değin ülkede kalma izni", yani bir çeşit misafirlik statüsü verilmiştir).m. 62)

İkincil koruma ise, mülteci ya da şartlı mülteci olarak kabul edilemeyen sığınmacılar için geçerlidir. Şartlı mülteci tanımı YUKK'un 63. maddesinde düzenlenmiştir.

> Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;
>
> a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
> b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
> c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle

> karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder". (m. 63)

Bu üç durumu uluslararası koruma olarak adlandıran YUKK, bunun yanısıra 91. maddede "geçici koruma" adıyla "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanan geçici olarak korunması şeklinde tanımlamıştır (GİGM, 2013, s. 27-28).

Kitlesel akınlar için kullanılan bu tanıma Suriye'den ülkemize gelen sığınmacılar örnek gösterilebilir.

Her bir tanımı değerlendirdiğimizde, Avrupa ülkelerinden gelen başvurular hariç, diğer gruplar doğudan ya da sahra altı ülkelerden gelenler için geçici bir sistem yaratıldığı ve ülkemizin göç politikasının evsahipliği-misafirlik ilişkisi üzerine oluşturulduğu söylenebilir.

2.1.4.2.2 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Uluslararası Antlaşmaların Kabulü

Bir devletin uluslararası bir antlaşmayla bağlanması, böyle bir antlaşmanın tarafı olmuş olması uluslararası bir sorumluluk yaratır. Bu sorumluluk çerçevesinde "bir devlet, antlaşmanın hükümlerini ihlal ettiği takdirde uluslararası alanda sorumlu olacak, uluslararası hukukun antlaşmaların ihlâline bağlı sonuçlar ortaya çıkacaktır (Uzun , Tütüncü , Uzun , & Şimşek, 2012, s. 48).

Bir antlaşmaya taraf olmakla, antlaşma maddelerinin iç hukukta yer alması birbirinden farklı şeylerdir. 1961 ve 1982 anayasaları uluslararası antlaşmaların iç hukuka etkisi konusunu yasamanın elinden alarak, TBMM'ne sadece onay mercii rolü vermiştir. Buna göre uluslararası bir sözleşmeye taraf olunmasının ardından iç hukuk düzenlemesi olarak Meclis, sözleşmeyi onayladığına dair bir yayın yapmakla yükümlüdür.

Anayasanın 90. maddesi üç farklı kurala dair düzenleme getirmekte, "uluslararası sözleşmenin onaylanması, yayınlanması, kuralları ve istisnaları"nı düzenlemektedir. Son fıkra, konuyla ilgili iç hukuk normlarına ve yargısal denetime açıklık getirmektedir.

Uluslararası antlaşmaların onaylanmasıyla ilgili genel kural Anayasa'nın 90. maddesinin birinci fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla yapılacak uluslararası antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Dolayısıyla şu andaki uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedirler.

2.1.4.2.3 Uluslararası Antlaşmaların Kabulünü Düzenleyen Diğer İç Hukuk Düzenlenmeleri

5170 sayılı kanunla Anayasanın 90. maddesine ek bir fıkra eklenmiştir. Buna göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir uluslararası antlaşma, Türk iç hukukunda yer alan bir kanunla aynı konuda daha farklı bir düzenleme getirmişse, antlaşmada yer alan düzenleme esas alınacaktır (Akkutay, 2007, s. 122-123).

2010 yılında gerçekleşen Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Bu düzenleme ile herhangi bir kişi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi bir hakkının kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir (Kaboğlu, 2013, s. 148).

Türk hukuk sisteminde uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girmesi konusunda Anayasa dışında iki iç hukuk normu daha bulunmaktadır: 31 Mayıs 1963 gün ve 244 sayılı "Milletlerarası Antlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayımlanması ile Bazı Antlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun" ile 5 Mayıs 1969 tarih ve 1173 sayılı "Milletler arası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun". Uluslararası alanda antlaşmalara dair tüm iş ve işlemler bu kanunlar uyarınca yürütülür (Doğan, 2006, s. 19).

2.1.4.2.4 Göç Alanında Türkiye Cumhuriyetinin İmzaladığı ve Onayladığı Diğer Uluslar Arası Sözleşmeler ve Onaylandığı Tarihler

Türkiye Cumhuriyetinin onayladığı göç ve sığınmacılarla ilgili diğer iki sözleşme 1990 tarihli "*Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Korunması ve Hakları Sözleşmesi*" ile 2000 tarihli "*İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol*" dur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014 , s. 35-36).

2.1.5. Göç Terminolojisinde Yaşanan İsimlendirme Sorunu ve Sonuçları

> Her kavram, düşünenin, insanın belli bir dış dünya durumunu, tekil olanı, yaşananı, olup biteni, ne türden olursa olsun dış dünyada , düşüncede ya da dilde varolan nesneye ilişkin olanı, özetle belli bir dünya durumunu çerçeveleyen düşünsel bir var olandır (Çotuksöken, 2012, s. 23).

Betül Çotuksöken'in belirttiği gibi her kavram adının konmasıyla bir çerçeveye oturur, bununla tanımlanır.

Kavramlar aynı zamanda sınıflandırma için de gereklidir. Cevizci'ye göre "Her bir kavram zihinsel bir tasarı ya da temsile karşılık gelir ki bu sadece bilgi için değil, kategoriler için de çok önemlidir" (Cevizci, 2015, s. 252).

Ülkemizde göç olgusuna ilişkin kavramlar, uluslararası literatürün ulusal mevzuatta tam karşılığını bulamamasından, doğru isimlendirilmemesinden ötürü birbiri yerine ve zaman zaman da yanlış kullanılmaktadır. Tek tek kavramların dilimize kazandırdığı isimler ve isimlerin tanımları da buna bağlı karışmaktadır. Göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramlar farklı anlamlar taşıdığı halde, aynı anlamda kullanılabilmekte ve bu isimlerin alt kategorileri ve isimlendirmeleri de ilk yanlışlığın izini taşımaktadır.

Oysa ki bu kavramlar ya da olguların her biri diğerinden farklı bir insanlık durumuna işaret etmekte olup, doğru isimlendirilmediğinde doğru değerlendirilememekte, doğru değerlendirilmediğinde de değer harcanan ya da yanlış değerlendirmenin yol açtığı insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalınabilmektedir.

Bu nedenle kavramların içeriğinin doğru belirlenmesi kadar, doğru isimlendirilmesi de son derece önemlidir ve yine bu nedenle göç terminolojisinde sıkça kullanılan kavramların ve birbiri yerine kullanılmalarından doğan sonuçların farkında olmak gereklidir.

Göçmen, IOM tarafından " bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel uygunluk' sebepleriyle aldığı tüm durumlar" olarak tanımlanmıştır.

Sığınmacı: Uluslararası koruma arayan, başvuruda bulunduğu ülkenin yetkililerince başvurusu henüz sonuçlandırılmamış, yani henüz resmi olarak "mülteci

statüsü" verilmemiş kişilerdir. Her sığınmacı mülteci olarak tanınmayabilir, ancak her mülteci iltica ettiğinde sığınmacıdır. [5]

Uluslararası literatürde ve gerek UNHCR gerekse diğer Cenevre Sözleşmesini imzalamış ülkeler "mülteci" tanımını, daha önce belirtildiği üzere şu şekilde kabul etmiştir:

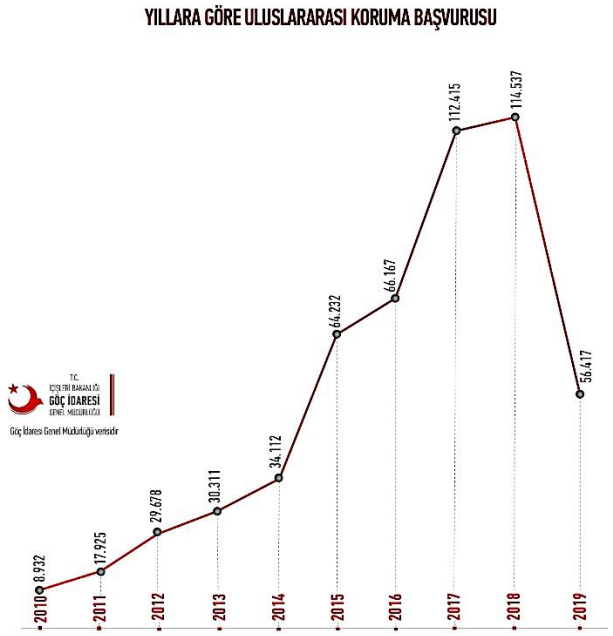
> 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2007, s. 23).

Ulusal mevzuatımızda ise bu tanımın başına coğrafi sınırlılık getirilerek, kanunun 61. maddesinde şöyle denilmektedir:

> Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir (GİGM, 2013, s. 27).

Bunun anlamı Batıdan gelerek ülkemize sığınan kişiler dışında diğer başvuranlara mülteci statüsü verilmeyeceğidir. Ancak dillere yerleşen ve uluslararası literatürden alışılageldiği üzere, ülkemize sığınma talebi ile başvuran hemen herkes "mülteci" olarak anılmakta ve tanımlanmaktadır. Oysa ki, daha sonra değinileceği ve Şekil 1'de görüleceği üzere ülkemizde çok büyük bir grup, uluslararası koruma statüsünde yer almakta ya da düzensiz göçmen olarak kayıt altına alınıp uluslararası başvuru belgesi ile yaşamaktadır.

[5] IOM, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf 30.8.2020

Şekil 1 : Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu

(Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020)

> Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu birden fazla uluslararası koruma türü belirlemiş; bu belirlemeyi de genel olarak Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ile birlikte, Kanunun genel gerekçesinde açıklandığı üzere AB'ye tam üyeliği gerçekleşene kadar, Türkiye'nin uluslararası koruma sisteminin ve uygulamalarının AB müktesebatı ve uygulamalarına paralellik sağlaması hedeflendiğinden, AB'nin ortak Avrupa Sığınma Sistemi oluşturulmasına yönelik temel düzenlemelerini esas alarak gerçekleştirmiştir (Baran Çelik , 2013, s. 67).

Sözkonusu düzenleme nedeniyle uluslararası literatürde yer almayan, ülkemiz içinde uygulamasını çok görmediğimiz ikincil koruma ve şartlı mülteci kavramları ortaya çıkmıştır. İkincil koruma ülkemizde kalmayı ya da sürekli bir koruma sağlamayı taahhüt eden bir durum değildir; anlamı geri göndermeme ilkesini de içerecek şekilde 3. ülke yerleştirmeye ya da gönüllü geri dönüş işlemi gerçekleşene değin ülkemizde kalabileceğine dair güvence veren bir sınıflandırmadır.

YUKK'nun getirdiği ve uluslararası literatürde sığınmacı tanımına denk gelen bir diğer kavram ise "şartlı mülteci"dir. Kanun, şartlı mülteci olarak tanımlanan kişinin güvenli bir ülkeye gidene kadar Türkiye'de kalmasına izin verir.

> Mülteci tanımındaki tüm şartları taşıdığı halde menşe ülkesi Avrupa olmadığında üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişi şartlı mültecidir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir. (GİGM, 2013, s. 27)

Türk ulusal mevzuatı, kişinin koşulları ve durumu ne olursa olsun coğrafî kısıtlılığı statü belirlemede ön şart olarak kabul etmekte ve işlemler bu kriter üzerinden devam etmektedir. Doğudan gelen ve mültecilik koşullarını taşıyan bir kişinin ülkemizde mülteci statüsü alma şansı yoktur, ancak şartlı mülteci olarak kabulü yapılabilir.

YUKK kırılgan gruplar için de bir düzenleme yapmış ve refakatsiz çocukları ya da insan ticareti mağdurlarını ayrı bir kategoride değerlendirmiştir.

Kanunun 66. maddesinde yapılan düzenleme ile uluslararası koruma başvurusunda bulunan refakatsiz çocuklar hakkında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümlerinin uygulanması ve eski adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından bu çocukların uygun konaklama yerlerine veya yetişkin akrabalarının ya da koruyucu ailelerinin yanına yerleştirileceği kararı alınmıştır (GİGM, 2013, s. 29) .

Uygulamada çıkabilecek aksaklıkların giderilmesi için ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan 27.9.2016 tarih ve 26476 sayılı yazı ile düzenleme yoluna gidilmiş ve refakatsiz çocukların ne şekilde kabul edilip, ne şekilde tespit edileceği ile ilgili hükümler belirlenmiştir.

Yabancı refakatsiz çocukların hiçbir koşulda geri gönderme merkezlerinde barındırılmaması kararı, söz konusu yazının 6. maddesinde yer almaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 66. maddesinin (c) bendinde "onaltı yaşını doldurmuş olanlar, uygun koşullar sağlandığında kabul ve barınma merkezlerinde de barındırılabilir" hükmü de yer almaktadır (GİGM, 2013, s. 30).

Ülkemize belgesiz olarak giriş yapmış ve resmî makamlarca tespit edilen refakatsiz sığınmacı çocuklar hakkında 6458 sayılı YUKK yasası doğrultusunda işlem

başlatılır. Çocukların ilk teslim yeri İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı çocuk büro ekipleridir. Her ilçede bulunan çocuk bürolarda çocuğun ilk görüşmesi yapılır; yaş, kimlik ve geldikleri ülke gibi temel bilgileri alınır. İl Göç İdaresi tarafından verilen yabancı kimlik numarası geçici koruma kapsamında değilse— uluslararası koruma başvuru belgesi düzenlenerek çocuk büro ekiplerine teslim edilir.

Bulaşıcı hastalık raporu için hastaneye götürülen çocuklar, işlemlerin tamamlanmasının ardından Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün yaşlarına ve cinsiyetlerine uygun kuruluşlarına teslim edilir. İstanbul için artan başvurular nedeniyle son yıllarda ilk kabul kuruluşlarına yerleştirilen çocuklar, İstanbul ilinde yatılı kuruluşların yatak kapasitesinin kısıtlılığından dolayı, en kısa sürede diğer illerde bulunan kuruluşlara sevk edilmektedir.

Refakatsiz çocuklar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kuruluşlarında 18 yaşından gün aldıkları gün itibari ile uydu kent olarak tanımlanan yoğun göç almayan illere yönlendirmektedir. Yüksek öğretime devam eden gençler için 2828 sayılı yasa uyarınca koruma kararı ve kurumda kalma süresi 25 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Gençlerin sahip olduğu statü "uluslararası koruma başvuru sahibi" kişi olmaktadır. Kurum bakımının sonlandırılmasının ardından ülkemizde büyümüş, ancak aidiyet kazanamamış, resmi bir statü edinememiş sığınmacılar çalışma izni olmaksızın yeni bir şehirde , yeni bir hayata en baştan başlamak durumundadır.

2.1.6. Sığınma Hakkı ve Mülteciliğin Neliği

YUKK, sınırları belirlenmiş bir ulus devlet olarak Türkiye'nin vatandaşlık, mülteci, sığınmacı gibi teknik terimlerinin tanımlandığı hukukî bir metindir. Hemen her ülkede bütün bu belirlemeler ve standartlar ulus devletin yaptıkları ile ilgilidir, geneldir. Oysa mülteci, sığınmacı statüsünde yer alan her bir kişinin yaşadıkları tektir, sadece o kişinin yaşadıklarıdır.

Mülteciyi, sığınmacıyı, vatansızı, refakatsiz çocuğu, azınlığı yaratan, kaynak ülkelerdeki devletlerin kendi sınırları içindeki yapıp etmeleridir.

Benhabib'e göre mülteciler, ulus-devletin yaptıkları doğrultusunda yaratılmış olan özel bir insan kategorisidir (Benhabib, 2016, s. 64).

Bireyler bölgesel olarak sınırlandırılmış devlet merkezli ulus devletlerin düzenlediği belgelerle (ikamet, kimlik belgesi, pasaport vb) himaye altındadır. Bakıldığında bireye yurttaşlık hakkının verilmesi ve himayenin sağlanması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi başta olmak üzere birden çok uluslararası sözleşme ve bildirgede de yer almaktadır. Ancak bu hakkın özgürlüğe dönüşmesi ve hak olarak yaşama geçirilmesi ulus devletin sınırları içindeki otoritenin kararına bağlıdır, dolayısıyla himayenin sürmesi de bununla bağlantılıdır.

Kişi zulüm gördüğünde, sınırdışı edildiğinde, vatanı olan topraktan ayrıldığında "mülteci", otoritedeki politik çoğunluğun, belli grupların "homojen" halka dahil olmadığını söylediğinde "azınlık", süregiden himayenin kalkması durumunda ve kimliği ve uyruğu kişiden geri alındığında "vatansız", kendisini yeniden himaye altında alacak, kimliklendirilip ikamet edecek yer bulana değin, belirsizliği sürdüğü sürece "yersiz-yurtsuz" olacaktır (Benhabib, 2016, s. 65) .

Seyla Benhabib mülteciliği tartışırken, ulus devlet yapısının kalması gerekliliğini kabul eder, ancak dünya vatandaşlığı yerine ulus devletlerin sınırlarının geçirgenliğinin olması gerekliliğine ve göçmen, sığınmacı veya mülteci kişilerin politik kimlik edinme, oy kullanabilme, politik katılım sağlayabilme olanağının sağlanması gerekliliğine dikkat çeker; bunun yapılamadığı koşullarda neden politik kimliği edinemediği konusunda kişi olarak bilgilendirilmesinin önemine işaret eder. Benhabib'e göre, insan hakları ve yurttaş hakları birbirleriyle çelişmez, tam tersine birbirini kapsar (Benhabib, 2016, s. 53) .

Benhabib'in evrenselci etik bakış açısıyla yorumladığı ve savunduğu haklara sahip olma hakkını ahlakî bir buyruğun gereği olarak yorumlamasını Jaques Rancière ciddî biçimde eleştirir; Benhabib'in yorumunun ve bakış açısının "insan haklarını, çaresiz ve bizim ahlakî yükümlülüklerimizi yerine getirmemize ihtiyaç duyanların hakları olarak sunması" olarak yorumlar" (akt. Soysal, 2010 , s. 496).

Benhabib'in insan haklarını normatif temellerden yoksun bıraktığı yönünde eleştirdiği Arendt ise, modern ulus devlet sistemi içinde felsefî temelden yoksun inşa edilmiş insan haklarının, yurttaşlık haklarından ayrıştırılamadığını ve haklarına erişemeyen kişilere gerekli korumayı sağlamayadığını ifade etmektedir (Özen, 2015, s. 5).

Arendt bu anlamıyla günümüz egemenlik anlayışı içinde "dünyanın posası" olarak tasvir ettiği mültecilerin —politik alanın dışında kalma durumlarından ötürü— insan haklarından değil, haklara sahip olma hakkından sözedilebileceğini söylemektedir. Arendt'e göre insan haklarından mahrum olmak, insanlık durumunun dışına çıkarılmak, ötekileştirilmek anlamına gelmektedir (Arendt, 2018, s. 314)

Hannah Arendt "insan, insan olarak temel niteliğini, insanlık onurunu yitirmeden de insan hakları denen haklarını yitirebilir. Sadece siyasî topluluğu yitirmek, insanı beşeriyetin dışına sürer" (Arendt, 2018, s. 306) fikrini ileri sürmekte ve ulusal bir yönetimin korumasını yitirmenin insan haklarının yitimine yol açacağını düşünmektedir.

Bütün bu tartışmaların en temeline, geriye doğru gittiğimizde Kant'ın mülteci ve sığınma konusuna ideal bir çözüm sunma çabasını görürüz. *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* adlı eserinde Immanuel Kant, kozmopolitanlık (dünya vatandaşlığı) adını verdiği kavramdan sözetmekte, iltica ve konukseverlik sorununa çözüm aramaktadır. Konuya ideal ve kalıcı bir çözüm önerisi getirmeye çalışan Kant, barışın sağlanması ve ilticanın önlenmesi için Platon'dan bu yana önerilegelen devlet adamlarını, filozofların barış hakkındaki görüşlerini dikkate almaya davet eder. Bu önerinin yanısıra devletlere silah almak için borçlanmama, diğer devletlerin iç işlerine karışmama, sınırları silme gibi önerilerde bulunur.

Kant'a göre evrensel konukseverlik ya da dünya vatandaşlığı kavramı bir hayırseverlik meselesi değil, bir hak sorunudur. Konukseverlik, bir kişinin ülkesine gelen yabancının düşman olarak muamele görmeme hakkı anlamına gelir (Duva, 2010, s. 515). İoanna Kuçuradi'nin söyledikleriyle paralellik gösteren bu belirleme, temel insan haklarının yalnızca muamele görme değil, muamele etme ilkeleri olduğunu hatırlara getirir. Bir kişinin ya da toplumun en önemlisi de kamu görevlisinin ülkeye gelen yabancıya temel insan haklarına uygun muamele etme ilkesi Kant'ın konukseverlik kavramının içini doldurmaktadır.

Kant'ın belirlemesi aynı zamanda şu şekilde de yorumlanabilir: insanın olanaklarının korunabilirliğinin temel koşullarıyla ilgili talepler, yani temel insan hakları ile ilgili talepler, insan türünün bir üyesi olarak kişinin, grubun bu korumanın dışında kalmış bir başka kişiye —mülteciye ya da göçmene— gerekli koşulları yeniden

sağlamasıdır. Bunun temeli elbette hayırseverlikte değil, Kuçuradi'nin belirttiği gibi, " …her tek durumda..kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir şeyin, onlara verilmesi gerektiği…kendilerine borçlu olunan, verilmesi gereken bir şeyi"n verilmesinde yani hak kavramında aranmalıdır (Kuçuradi, 2016a, s. 29).

Mültecilik ya da sığınmacı olma, bir düşünce değil, bir durumdur. Bir durumun doğru değerlendirilmesinde değer yargıları, inançlar, ya da temeli bilgiye dayanmayan düşünceler kullanılacak olursa, değer harcayan yargılara ve eylemlere yol açılır. Dolayısıyla mülteci kimdir? mültecilik nedir? sorularına daha önce sözü edilen perspektiften, yani insan haklarına dayanan yanıtlar verilmelidir.

> İnsan hakları nedir? İnsan hakları herşeyden önce bir fikirdir, insan aklının ürettiği bir düşünce (Kuçuradi, 2016a, s. 70) .

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 1. maddesinde "bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirine kardeşlik anlayışla davranmalıdırlar" şeklinde dile getirilen insan hakları kavramı, özünde bazı öncüllere dayanmaktadır.

Bütün insanlar özgürdür, onurları vardır ve her biri insan olarak dünyaya gelince diğerleri ile hakları bakımından eşittir. Özgürlük ve onur kavramı, akıl ve vicdan ile çerçevelenir. İnsanı diğer canlılardan ayıran yapısal özellikler olan akıl ve vicdan nedeniyle, yani insanlar düşünebildiği ve değer duygusuna sahip oldukları için birbirlerine kardeşçe davranabilme yetileri de vardır. İnsanlardan beklenen budur: Birbirine kardeşlik anlayışı ile davranabilmesi. Aksi halde, insanın yapısı gereği sahip olduğu olanaklar gerçekleşemeyecek, insanın insanlaşması sekteye uğrayacaktır (Kuçuradi, 2016a, s. 71).

İoanna Kuçuradi'nin deyişiyle "…Küçük Prens yazılmayacak, yediğimiz ekmek yapılmayacak, her an kullandığımız elektrik bulunmayacaktır." Bu eylem ilkelerinden uzağa düştüğümüzde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde de yer alan insanın değerinin korunması için gerekli olan farkındalık hiç gelişmeyecektir.

İşte insan haklarının her biri tek tek etik ilkelerdir, insanların görmesi ve başka insanlara göstermesi gereken muamele ilkeleri. Aynı zamanda insanın değerinin

korunmasına, belirli olanakların gerçekleşebilmesine dair koşulların yaratılabilmesine ilişkin, kamusal alanla ilgili etik taleplerdir. Kısaca insan hakları "tür olarak insanın değerini oluşturan böyle olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşullarıdır (Kuçuradi, 2016a, s. 72) .

Bu bilgilerin ışığında göçmen kimdir?, mülteci kimdir?, sığınmacı kimdir?, mültecilik nedir? sorularını yeniden sorduğumuzda, göçmen: tür olarak insanın değerini oluşturan olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşullarını kendi adına varetmek ve korumak için ait olduğu topraktan, ülkeden ayrılarak başka ülkeye gitmeye çalışan ya da yurttaşı olmadığı bir ülkede kendisi için bu olanakları yaratmaya çalışan kişidir.

Mülteci ise, yurttaşı olmadığı bir ülkeye, kendi ülkesinde ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için giden kişinin, gittiği ülkede özgürlüklerin korunmasının taşıyıcısı olan devlet tarafından sadece insan olmanın onurunu ve değerini korumak adına korunması gereken ve geri gönderilmesi durumunda insanlık adına değer harcanacağından dolayı ülkesine gönderilmemesi gereken kişidir.

Sığınmacı, gittiği ülkede mülteci olduğunun devlet tarafından kabul edilmesini bekleyen kişidir.

Mültecilik ise: insan onurunun pratikteki gerekliliklerinin korunamadığı, insanın değerinin bilgisinin farkında olunmadığı, değer harcanan bir yerden, bu değeri oluşturan olanakların gerçekleştirilebilmesi ümidinin bulunduğu başka bir yere veya ülkeye gitmek üzere, yaşadığı yerden ayrılma eylemliliğidir.

Tersi sıklıkla dile getirilen ancak bu durumun içinde yer almayan -mülteci, sığınmacı olmayan- kişilerin aslında yaşayacaklarına inanmadan söyledikleri "bir gün herkes mülteci olabilir" sözü sınırların kesin olmadığı dünyamızda her bir kişi için yaşanması muhtemel bir gerçektir.

Sığınmacı ve mültecilere yönelik politikalar ve onları tanımlayan kavramlar, artan mülteci sayısı ile gün geçtikçe olumsuz yönde değişmekte ve insan haklarının evrenselliği ve değişmezliği mültecilerden söz ederken giderek anlamını yitirmektedir.

Öyleyse insan hakları açısından mültecinin değerini ve onurunu kim koruyacak ve hakların savunucusu kim olacaktır?

BÖLÜM 3. HAKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE GRUP HAKLARI

3.1. Hak Nedir?

Oktay Uygun'a göre hak "bir şey yapmaya yetkili olmak ya da bir şeyi talep edebilmek" demektir. Hak, sahibine bir şeyi yapabilme yetkisi verirken, başkalarına da bu yetkinin kullanılmasına engel olmama, saygı gösterme yükümlülüğü getirir. Oktay Uygun, hakların kaynağını tartışırken iki kaynak gösterir. Bu kaynakların ilki "sözleşme ya da hukuk kurallarıdır" bu ikisi kişiyi hak sahibi kılabilmektedir. İkinci kaynak ise, "kişinin kendi kararlarını vermek konusundaki talebinin meşruluğudur" (Uygun , 2000, s. 13).

İbrahim Kaboğlu'na göre ise, "hak biçimi sağlayandır; özgürlüğün ifade edilişi, dışa vurumudur. Hak, özgürlüğün usulî güvencesi ve gerçekleşme aracıdır. Haklar ise kökenini özgürlükten alan, özgürlükleri sağlamak için çerçevesini hukukun çizdiği yetkilerdir" (Kaboğlu, 2013, s. 13).

Ahmet Cevizci'ye göre hak "bir hukuk sisteminin toplumsal uzlaşmalar bütününün bir etik teori veya doğanın insanlara yapma ve sahip olma imkânı verdiği şeylerdir". "Tanınan özgürlükler ve bu özgürlükleri içeren temel normatif kurallar"ı ise haklar olarak belirtmiştir (Cevizci, 2015, s. 204).

İoanna Kuçuradi'ye göre,

> İnsanın onuru ve değeri bilgisini ve insansal olanakların korunmasının önemini bilen kişi, bu olanakların gerçekleşebilme koşullarını bilir ve gerçekleştirilmesi sürecinde gerçekleştirene dokunulmamasını talep eder ki, bu talepler de temel haklardır. Bu talep doğal olarak hem insanlığa, hem de insanların bir düzenleyici kurum olarak kendi elleri ile kurmuş olduğu devlete yönelik taleplerdir (Kuçuradi , 2005, s. 35).

Söz konusu talepler hukuk açısından ele alındığında, gereksinimlere dayandırılır. Gereksinimler belirli bir oluşum sürecinden geçerek özlem, dilek, istek olmaktan çıkarak, birer hak istemi olarak somutlaşır.

İbrahim Kaboğlu'na göre,

> İnsan haklarının hukukîleşme sürecinin itici gücü, mücadeledir. Hak olarak öne sürülen talebin kabul edilmesi, mevcut hukuk sisteminin iç mantığıyla uyum sağlamasına bağlıdır. Uyum çatışmayı dışlamaz, uyum iki hakkın uzlaşması şeklinde olabileceği gibi, birinin diğerini sınırlaması şeklinde de gerçekleşebilir" (Kaboğlu, 2013, s. 38-39).

Ulus devletlerde bir talebin, bir hukuk kuralı ya da bir norm olarak kabulü anayasal tanıma ile gerçekleşir, anayasaların insan haklarına dayalı olması yani bütün hukuki normların ve kurumların insan hakları temel alınarak oluşturulması, o devletin, insan haklarını gözeteceği, en azından hukukî olarak bunu vadettiği anlamına gelir.

3.2. Hakların Sınıflandırılması

İnsan hakları kavramı elbette İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden önce de vardı, ancak 18. yüzyıl itibari ile adım adım tamamlandı ve ulusal hukuk ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alındı. Bir hakkın insan hakkı olup olmadığı konusunda düşünürler ve hukukçular ayrı ölçütler getirmektedir. Bunun doğal sonucu olarak birden fazla sınıflandırma ve sistemleştirme ile karşı karşıya geliyoruz (Kaboğlu, 2013, s. 39).

İoanna Kuçuradi hakların "temel"liği —ya da tersi— konusunda temel ölçütü "insanlık olarak başardıklarımıza bakarak edindiğimiz, insanın olanaklarına ilişkin sistematik bilgi ve bu olanakların gerçekleşmesini sağlayan koşulların bilgisi" olarak belirler. Böylece temel hakların, temel olmayan haklardan ayrılabileceğini belirtir (Kuçuradi, 2016a, s. 3).

Haklara ilişkin sınıflandırma biçimlerinde gözetilen ölçütleri Betül Çotuksöken ise şöyle sıralamaktadır:

> "Pozitif Haklar - Negatif Haklar Sınıflaması", "Yasal Haklar-Moral Haklar Sınıflaması", "Hakların Konularına Göre Sınıflanması", "Hakların Öznelerine Göre Sınıflanması", "Hakların Sınırlandırılmasına Göre Sınıflanması", "Hakların Olağan-Olağanüstü Rejime Göre Sınıflanması" (akt. Çotuksöken, 2012, s. 33).

Kaboğlu "*Özgürlükler Hukuku*" adlı kitabında ise iki temel sınıflandırmayı ele alır: Birey-İktidar Diyalektiği ve Tarihsel Evrim Süreci.

Klasik bir tipoloji olan, birey ve devlet arasındaki ilişkiyi temel alan birey-iktidar diyalektiğinin nirengi noktası G. Jellinek'in "statüler doktrini"dir. Birey, yurttaş ve devlet arasındaki ilişkiye göre haklar üç statüye ayrılmıştır. En az ilişki olarak tanımlanan (status libertatis) devletin ihlalden kaçınmasını içeren birey özgürlüğü, bireyin devleti olumlu eylemlere zorlayabildiği koruyucu ilişki (status positivus) ve yurttaş ilişkisi (status activus) yurttaş-bireye oy verme ve devlette görev almayı sağlayan ayrımlardır.

Tarihsel Evrim Süreci ise özgürlüklerin aşamalar halinde geliştiğini ve sınıflandırmanın hak ve özgürlüklerin ortaya çıkış dönemine göre yapıldığı, hakları kuşaklara ayıran tipolojidir bu Karel Vasak'ın sınıflandırmasıdır. Vasak aynı zamanda üçüncü kuşak haklar ya da dayanışma hakkı olarak adlandırdığı hakları kuramsallaştırmıştır (Kaboğlu, 2013, s. 41-42).

İoanna Kuçuradi'ye göre, Karel Vasak aracılığıyla literatüre giren insan hakları sınıflandırması kolay anlaşılabilirliği nedeniyle yaygınlaşmakta ve sürekli eklemeler yapılması nedeniyle bildirgede yer alan insan hakları anlayışından giderek uzaklaşılmaktadır (Kuçuradi , 2005, s. 10).

Günümüz insan hakları teorisyenlerinden Henry Shue ve James Nickel'de, İoanna Kuçuradi'yi destekleyecek şekilde kuşaklararası ayrıma dayalı sınıflandırmaya karşı çıkararak, tek bir insan hakları listesinin bulunduğunu ve bunun da farklı olduğu varsayılan hakların tümünü kapsadığını ve birinci ve ikinci kuşak haklar arasında bir fark olmadığını, ikincisinin sadece birinciyi tamamladığını, aynı kavram ve çekirdek değerlerden geldiğini ve onlara dayandığını ileri sürmektedirler (Tepe, 2018 , s. 82).

İoanna Kuçuradi haklar sınıflandırmasını taşıyıcılarına göre yapar: taşıyıcısı kişi olan haklar ve taşıyıcısı grup olan haklar. Taşıyıcısı kişi olan hakları, temel haklar ve yurttaşlık hakları olarak ayırmıştır. Temel haklar tek tek her bir insanın hakları iken, yurttaşlık hakları bir devletin yurttaşlarına tanıdığı haklardır. Temel hakları koruma yollarına göre doğrudan ve dolaylı korunan haklar olarak ayıran Kuçuradi, doğrudan korunan hakları yaşama, düşünce özgürlüğü, işkence ve kötü muameden korunma, güvenlik gibi doğrudan insan onurunu ve değerini korumaya yönelik haklar olarak belirtmektedir. (Kuçuradi, 2016a, s. 58-59)

Dolaylı korunan haklar ise, beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi kamu düzeni ve devlet tarafından sağlanması gereken koşullardır. Kısaca dolaylı korunan haklar, yurttaşlık hakları aracılığıyla korunabilen haklardır. İnsan hakları ve temel haklar aynıdır, yurttaşlık hakları ise bu sınıflandırmada temel hak değildir. Yurttaşlık hakları, siyasal, sosyal ve ekonomik konularda bir devletin yurttaş olan her bir kişiye insanın değerine ve onuruna uygun şekilde yurttaşlarına çizdiği sınırlardır (Kuçuradi, 2016a, s. 142).

Aynı şekilde İoanna Kuçuradi'ye göre grup hakları diğer adıyla kollektif haklar da temel hak değildir.

> Grup hakları, belirli bir çağın ve belirli bir ülkenin gerçeklik koşullarında, temel (kişi) haklarının bazı gruplar için gerektirdikleridir. Çoğunluğun sahip olduğu bazı özelliklerden farklı özelliklere —farklı din, farklı dil, farklı etnik kökene— sahip gruplara üye kişilerin kendi insansal olanaklarını geliştirebilmelerini olanaklı kılan kamusal düzenlemelere ilişkin normlardır (Kuçuradi, 2016a, s. 143-144).

3.3. Grup Hakları

Karel Vasak'ın yaptığı kuşaklar sınıflandırmasında üçüncü kuşak haklar olarak literatüre giren ve dayanışma hakları da denilen grup haklarının öznesi birey değil, gruptur. Literatürde sıklıkla azınlık hakları ile birlikte anılan grup haklarının halkların kendi kaderini belirleme hakkı (self determination), kalkınma hakkı, çevre hakkı gibi başlıkları bulunmaktadır. Temsil ettiği öznenin belirsizliği nedeniyle kabulü ile ilgili de soru işaretleri bulunan grup haklarının somut ve denetlenebilir tarafları bulunmamaktadır. Berdal Aral bu belirsizliği şu şekilde özetlemiştir.

> Oysa belli bir insan topluluğunu ilgilendiren ve uluslarötesi bir işbirliğini zorunlu kılan koletif haklar sözkonusu olduğunda hukuksal yükümlülük atfedilen muhatabın kimliği konusunda bir açıklık yoktur (Aral, 2010, s. 2).

Kişi hakları olan insan haklarının korunması için bazen grup hakları gereklidir, ama bu grup haklarının temel hak olmadığını savunan İoanna Kuçuradi, belirli koşullarda kişi hakları olan insan haklarının korunabilmesi için tanınması gereken haklardır. Koşullar değiştikçe belirli bir grup hakkına gerek kalmayabileceğini, oysa insan haklarının her zaman ve her yerde sözkonusu olduğunu vurgular (Kuçuradi , 2005, s. 10).

Jack Donnelly'ye göre grup hakları ya da kollektif haklar içerik ve nitelik olarak klasik insan hakları anlayışından ayrılmaktadır. Çünkü bunlar devlete karşı korunması gereken bireysel ya da gruba ait haklar değildir (akt. Aral, 2010, s. 15).

Bir diğer anlayışa göre insan hakları artık yalnızca kişiye yönelik olmaktan çıkmıştır, toplumsal gruplar, ulusal azınlıklar ya da bie devletin yurttaşı halk olma nitelikleri ile insan haklarının muhatabı olabilirler. Bu bakış açısından bakıldığında hakların muhatabının olmadığını, hakların öznesi olan kişinin ortadan kalktığını görürüz.

Funda Keskin Ata'ya göre "grup hakları yaklaşımı insan hakları literatüründe giderek güçlenmekte ve bunu liberal kuramın özgürlük anlayışı sağlamaktadır" (Keskin Ata, 2018, s. 1).

İbrahim Kaboğlu kollektif hakları tanımlarken Karel Vasak'ın kuşaklar ayrımı sınıflandırmasını kullanır. İkinci Dünya Savaşı sonrası BM ve ona bağlı örgütlerin kurulması ve uluslararası ilişkilerin gelişmesi ile insan hakları düşüncesinin de uluslarüstü boyuta evrildiğini ve bunda en önemli payın sömürgecilikten kurtulan Üçüncü Dünya ülkelerinin payı olduğunu savunmaktadır. Dayanışma hakları kavramını ortaya çıkaran en temel nedenin bilimsel ve teknolojik gelişmeler olduğunu düşünen Kaboğlu uluslararası eşitsizliklerin ve bunun sonucu meydana gelen çatışmaların dayanışma haklarının hukuk öncesi temelini oluşturduğunu düşünmektedir (Kaboğlu, 1996, s. 10).

Aral'dan farklı olarak kollektif hakları dört başlıkta tanımlayan Kaboğlu, bunları çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı olarak belirlemektedir. Aral ise, bunlara her halkın kendi geleceğini belirleme hakkı, demokratik yönetim hakkı, kalkınma hakkı ve kültürel hakları eklemektedir (Aral, 2010, s. 7).

Sömürge olmaktan kurtularak kendi geleceklerini belirlemeyi (self-determination) siyasal katılımı ve çoğulculuğu teşvik etmek isteyen bir grup uzman ve akademisyen tarafından 1976 yılında "Halkların Hakları Evrensel Bildirgesi" deklare edilmiştir (Aral, 2010, s. 45). Resmî olarak kabul edilmese de Cezayir'de kabul edilen bu bildirge (Algeria-TPP, 2019) , 2008 yılında Estonya Talinn'de benzer bir metin olarak tekrar duyurulmuştur. "Halkların Hakları Evrensel Bildirgesi" ile 1 Eylül 2007

tarihli BM Genel Kurulunca kabul edilen "Yerli Halkların Hakları Bildirgesi" halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı olduğunu vurgulayan bildirgelerdir.

Karel Vasak'ın 3. kuşak haklar olarak sınıflandırdığı kendi geleceğini belirleme, kültürel değerlerin korunması gibi haklar, bu bildirgelerde yer almaktadır.

"Grup hakları insan haklarının emplikasyonlarıdır" (Kuçuradi , 2005, s. 10) diyen İoanna Kuçuradi'nin bakış açısı ile baktığımızda, grup hakları, örneğin: azınlıkların ya da sığınmacıların belli bir zamanda, belli bir mekânda, söz gelimi ülkemizde temel hakların korunmasında araç olabilir mi?

3.4. Grup Hakları Açısından Bir Sorgulama : Sığınmacı Gençlerin Türkiye'deki Hakları

Pek çoğu çocuk yaşta ülkemize ulaşan sığınmacı gençlerin büyük bir bölümü üçüncü bir ülkeye yerleştirmeyi beklerken, kaçak yollarla Avrupa'ya gitmeyi denerken ve bu arada kayıt dışı bir işte çalışırken erişkinliğe yine ülkemizde ulaşmakta, ergen olmaktan reşit olmaya ülkemizde geçmektedir. Refakatsiz sığınmacı çocuklara sağlanan göreli koruma şemsiyesi, artık yetişkin sayılan bu gençlerde tamamen ortadan kalkmaktadır.

2011 yılı itibari ile Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle sayısı hızla artan sığınmacılara ilişkin hakları tanımlayacak yasal dayanaklar yeterli olmadığı gibi, vasıfsız, dil sorunu yaşayan, göçün sonuçları ile başetmeye çalışan sığınmacılar konusunda da düzenlemeler genelde yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle soruna ilişkin örgütlenmeyi başaran alandaki kurum ve inisiyatifler, elbette ki beklenilenden çok daha büyük olan bu sorunla baş etmekte çoğu zaman zorlanmaktadır.

Özellikle Afganistan, Pakistan, Somali, İran ve Bangladeş'ten çocuk yaşta refakatsiz olarak yola çıkan veya yolda ailesinden ayrı düşen çocuklar, yolculuk süresince yaş aldıklarından, ülkemize varmayı başardıklarında yetişkin addedilmelerine az kalmış ya da henüz reşit olmuş gençler olarak Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamı dışında kalmaktadırlar.

1951 Cenevre Sözleşmesine konulan coğrafî çekince nedeniyle misafir olarak bakılan ve bir süre kalıp gitmesi beklenen sığınmacı gençlerin "geçici" olmaları

beklentisi, mülteci statüsü alamamalarının yanısıra, uluslararası koruma statüsünden yararlanamamalarına ve bunun sonucu olarak sosyal ve ekonomik haklarının yanısıra temel insan haklarına da ulaşamamaları ile sonuçlanmaktadır.

Artık çocuk olmayan, çocukluktan gençliğe adım atan, hukukî olarak birdenbire yetişkin sayılan sığınmacı gençlerin doğrudan ve dolaylı korunması gereken hakları çiğnenebilmektedir. O halde insanın olanaklarını geliştirecek ya da değerini koruyacak haklar sığınmacı gençler açısından ne şekilde hayata geçirilebilecektir?

İşte bu noktada "hak" kavramına ve bu kavramın taşıyıcılarına göre ayrımına bakmak için İoanna Kuçuradi'nin hakları ayrımına dönmek gerekmektedir. Kuçuradi'ye göre taşıyıcıları bakımından iki tür haktan sözetmek mümkündür. Bunlardan ilki taşıyıcısının "kişi" olduğu haklardır. Bu haklar kendi içinde ikiye ayrılabilir. Biri kişinin insan olmak, insan doğmaktan doğan haklarıdır ki bu herkes için geçerlidir ve bunlara "temel haklar" denir. Diğeri, belli bir devletin yurttaşı olmaktan dolayı kişiye tanınan haklar olup o ülke sınırları için geçerlidir ve sadece o sınırlar içinde yaşayan yurttaşlar için eşittir.

Bunların dışında İoanna Kuçuradi'ye göre taşıyıcısının "kişi" değil, "grup" olduğu haklar vardır ve bu haklar kollektif ya da grup hakları olarak tanımlanır. Bazı koşullarda temel insan haklarının korunması için, grup haklarının tanınması gerekir.

İoanna Kuçuradi'nin grup hakları tanımını günümüz Türkiye'sinde yaşayan sığınmacılara uyarladığımızda, halihazırda varolan koşullarda misafir statüsünde yaşayan, yurttaş olmadığından dolaylı korunan haklardan doğrudan yararlanamayan, ancak insan oldukları için temel haklarının korunması gereken kişilerle karşılaşırız.

Ülkemiz koşullarında göç ve göçün etkilerinden ötürü halen özel olarak korunmaya ihtiyaç duyan sığınmacı gençler için haklar çerçevesinin belirlenmesi muğlak kalmaktadır. Yurttaş olmadıklarından yurttaşlık haklarından yararlanamayan sığınmacılar, Cenevre Sözleşmesindeki çekince nedeniyle mülteci statüsü de kazanamamakta, geçici/misafir durumu içinde yaşamlarının bu döneminde edinmeleri gereken deneyim, beceri ve eğitime ulaşmadan kayıp bir dönem yaşamakta ve bu gerçekle yaşamaya çalışmaktadır.

Bu gerçeklik koşullarında sığınmacıları, artık çocuk olmayan gençleri koruyacak olan grup hakları nelerdir? Grup haklarının savunuculuğunu bu grup adına kim ya da kimler yapmaktadır ya da yapmalıdır?

3.4.1 Mülteci Alanında Hakların Hayata Geçirilmesindeki Aktörler

3.4.1.1 Uluslararası Örgütler

Grup hakları özelinde yola çıkmasalar da Birleşmiş Milletler yapısı altındaki uluslararası örgütler, mülteci sorununun daha yoğun yaşandığı bölgelerde gerek lojistik, gerek hukukî, gerekse maddî destek vererek hakların korunmasına ve talep ettiklerinin hayata geçirilmesine görece destek vermektedir. UNHCR, UNICEF, UNFPA, UNDP gibi BM örgütleri donörler aracılığıyla doğrudan operasyonel müdahalelerde bulunurken, OHCHR gibi örgütler izleme ve tavsiye kararları ile yönlendirmelerde bulunmaktadır.

Ülkemiz gibi sığınmacılara uluslararası korumanın doğrudan sağlanamadığı ülkelerde temel sorun, devletlerin ve ülkemizin mülteci belirleme prosedürlerini belirlemedeki yetersizlikleri ve her mültecinin hakkı olan kalıcı çözümlerin hayata geçirilememesidir (Gürle, 2012, s. 17).

Ülkemizin 1951 Mülteciliğin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme ve 1967 Ek Protokolündeki coğrafî sınırlılık nedeniyle Batıdan gelenler hariç, diğer sığınmacılara kalıcı çözümler sunamaması UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) desteğini gündeme getirmiş ve Türkiye son 8 yılda aldığı göç ile en büyük mülteci nüfusunu barındırdığından, UNHCR'ın en büyük operasyonlarından birini yürüttüğü ülkeye dönüşmüştür.

Savaştan veya zulümden kaçan insanların yeniden onurlu ve barış içinde bir hayat kurabilmeleri için çalışma hayatına katılımlarını sağlamak üzere projeler yürüten UNHCR, bu sayede bir yurttaşın ulaşabileceği çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi haklara ülkemizde bulunan mültecilerin de erişmeleri konusunda katkıda bulunmaktadır. Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) kapsamında, başta meslekî becerilerin arttırılması ve yasal bilgilendirme ile istihdama katılımlarını sağlayan UNHCR, yerel halkın da dahil olduğu eşitlikçi projeler sürdürerek karşılıklı uyumu da desteklemektedir.

UNHCR eş zamanlı temel işlevi olan yerel entegrasyon, üçüncü ülkeye yerleştirme ya da kendi ülkesine güvenli ve gönüllü geri dönüş konularında da çalışmalar yürütmektedir.

UNFPA ve UNDP yoğun göç alan bölgelerde kırılgan gruplara odaklanarak (kadına yönelik eğitimler, dil kursları, toplumsal cinsiyete eşitliğine yönelik projeler ve erken evliliklerin önlenmesi gibi) mülteciler içinde çoklu kırılganlık durumunda bulunanlarla ilgili hedefe yönelik çalışmalar yürütmektedir. Göçmen sağlığı merkezleri ve toplum merkezleri aracılığıyla kadınların güçlendirilmesi konusunda çalışmalar yürüten örgütler, yerelde önder kadınların tespiti ve güçlendirilmesi ile başlattığı çalışmaları tüm göçmen ve yerel halka ulaştırmayı hedeflemektedir.

Bu bölümde sözü edilen uluslararası örgütlerin temelde nihaî hedefi, elbette mülteci ve göçmen grupların insan onuruna yakışır şekilde bir yaşam sürmelerini sağlamak ve bu konularla üye ülkelerle işbirliği, izleme ve tavsiye yollarını kullanarak insan onurunun değerinin bilgisini hatırlatmaktır.

3.4.1.2 Kamu Kurumları

İnsan haklarına dair imza atılan pek çok sözleşme ile Türkiye, diğer devletlere, tüm yurttaşlarına ve topraklarında yaşayan insanlara karşı bir söz ediminde bulunmaktadır. Öyle ki içinde bulunduğumuz dönemde yaşadığımız gerçeklik koşullarında toplumsal düzenlemeleri kişilere, gruplara, belli bir zümrenin çıkarlarına, inançlara göre değil, insan haklarının evrensel normlarına uygun olarak yapılacağına ve kamunun bu doğrultuda yönetileceğine dair söz vermektedir (Kuçuradi, 2016a, s. 61).

Bunun sağlanması için herşeyden önce Anayasamızın insan haklarına dayalı hazırlanması gerekirken, Anayasamız insan haklarına sadece saygılı olmayı taahhüt etmiştir.

Bilindiği üzere bir devlette dolaylı korunabilen haklar ancak ve ancak devletin bu hakları koruyabilmesine ve hayata geçirebilmesine bağlıdır. Ancak sadece yurttaşlar için varolan bu haklar bir şekilde ülkemizde yaşayan, yurttaş olmayan ama varolan mülteci/sığınmacı ya da göçmenler için ne şekilde korunacaktır? Kamunun bu konuda üstlendiği rol her ne kadar sınırlarını yurttaşları için çizmiş olsa da, insanın olanaklarının değerinin bilgisinden hareket edildiğinde, bu haklardan yararlanamayan —yurttaş ya da

değil— herkesin eşit şekilde erişebilmesini sağlamak için, kamu kurumlarını yönlendirebilecek ombudsmanlık gibi kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Çağımız kavramları olarak düşündüğümüz, ancak günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce Aristoteles tarafından ombudsmanlığın temelini oluşturan sözleri şöyledir:

> …yasanın dile getirdiği genel olana aykırı bir şey olduğu zaman, doğru olan, yasa koyucunun genel olarak konuşmakla atladığı ve yanıldığı yerde eksik olanı düzeltmek, yasa koyucunun eğer kendisi orada bulunsaydı, söyleyeceği şeyi söylemek ve eğer bilseydi, yasasına koyacağı şeyi yapmaktır…ve doğrunun aslı şudur: Genel olması nedeniyle yetersiz kaldığı yerde yasayı düzeltmek (Aristoteles, 2015, s. 112).

Aristoteles'in de belirttiği üzere "genel olması nedeniyle yetersiz kaldığı, — ötekini koruyamadığı— yerde yasayı ya da yasa koyucuyu düzeltmek üzere" ülkemizde 14.2.2012 tarih ve 6328 sayılı kanunla "Kamu Denetçiliği Kurumu" oluşturulmuştur.

> Kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. [6]

Kanunun 1. maddesinden de anlaşılacağı üzere Kamu Denetçiliği yürütülmesinde hakkaniyetin gözetileceğini ve insan haklarına dayalı ve hukuk normlarına uygunluğu yönünden kamuyu denetleyeceğini vadeden ve kamuda hakların koruyucusu rolünü üstlenen üst kurumlardan biridir. Kanunun 5. maddesinin 2. bendinde yasama ve yargı organları kurumun görev alanı dışında tutulmuştur. Kısaca yasa koyucunun "bilseydi yasasına koyacağı şeyi yapmak üzere" müdahale yetkisi kurumun dışında tutulmuştur.

> Kurum başvuruya ilişkin olarak inceleme ve araştırma sonucunda şikâyetin yerinde olduğu kanaatine varılması hâlinde tavsiye kararı verilir. Kararda idare hakkında aşağıdaki tavsiyelerden bir veya birkaçına yer verilir: a) Hatalı davranıldığının kabulü. b) Zararın tazmini. c) İşlem yapılması veya eylemde bulunulması. ç) Mevzuat değişikliğinin yapılması. d) İşlemin geri alınması, kaldırılması, değiştirilmesi veya düzeltilmesi. e) Uygulamanın düzeltilmesi. f) Uzlaşmaya gidilmesi. g) Tedbir alınması (m. 34).

[6] https://www.ombudsman.gov.tr 5.10.2019

Kamu kurumlarının hakların korunmasında ve hayata geçirilmesinde yer alan bir diğer kurum, 2016 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun yerine kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumudur.

Kanunun 3. maddesi kapsayıcı bir biçimde "herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir" diye başlamakta ve "cinsiyet, ırk, renk, dil, din, mezhep, felsefî ve siyasi görüş, etnik köken, doğum, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır" şeklinde devam etmektedir. Ardından kanunun 7. maddesinde "Ayrımcılık İddiasının İleri Sürülemeyeceği Hâller" başlığı altında kanunun 7. maddesi ile 3. maddesi çelişmektedir. 7. maddenin (g) fıkrasında "vatandaş olmayanların ülkeye giriş ve ikametlerine ilişkin şartlarından ve hukukî statülerinden kaynaklanan farklı muamele" diyerek mülteci/sığınmacı ya da göçmenlerin başvurularına kısıtlılık getirdiği düşünülmektedir. (TİHEK, 2019, s. 2) Ancak kurumun re'sen dahil olduğu bazı durumlarda ayırımcılığı önleyici kararlara imza attığı görülmektedir.[7]

3.4.1.3 Sivil Toplum Kuruluşları

Göç ve göçmen grupla çalışan sivil toplum kuruluşları özellikle uluslararası fonlayıcıların dikkatinin bu alana kayması ile büyük artış göstermiş ve Türkiye genelinde mülteci hakları ve destekleme çalışmaları konusunda proje yürüten gerek yerel, gerekse yabancı STK sayısı hızla çoğalmıştır.

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'de faaliyette bulunabilmeleri için İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmeleri ve güvenlik konusunda araştırıldıktan sonra çalışma izni almaları gerekmektedir. Danimarka Mülteci Konseyi (Danish Refugee Council), International Medical Corps (IMC), Mercy Corps, GOAL, International Rescue Committee, CARE (Cooperative for Assistance and Relief Everywhere), Save the Children International, (Çelik & Pekküçükşen, 2018, s. 1277) , Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, AAR JAPAN izin alabilen kuruluşlar olarak sayılırken, ECHO (Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi) ya da GIZ (Alman Uluslararası İşbirliği

[7] https:// www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/06/1561530224.pdf 26.9.2020

Kurumu) gibi ulusötesi fonlayıcılar aracılığıyla çalışmalarını yürüten pek çok ulusal STK bulunmaktadır.

2018 Kasım ayında alınan bir kararla, ülkemizde mülteci alanında çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının alanda yaptığı çalışmaların takibi, raporlanması ve denetimi için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından ilgili sivil toplum kuruluşlarının projelerinin akreditasyonu gündeme gelmiştir. Bu amaçla her ilde projeler, Dernekler Masası'nın kapatılmasının ardından kurulan Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün onayı ve projelerinde bakanlığın ilgi alanına giren mültecilere psikososyal destek veren tüm STK'larının projeleri değerlendirildikten ve denetlendikten sonra akredite edilmektedir. 2020 yılı için proje akreditasyonlarına ilişkin başvuruların doğrudan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne yapılacağı duyurulmuştur.

Görüldüğü üzere tek başına ne uluslararası örgütler, ne sivil toplum kuruluşları, ne de devlet tarafından kurulmuş kamu kurumları hakların "diğerleri" adına savunuculuğunu tam anlamıyla yapamamaktadır. Bu durumda bir başka seçenek olarak karşımıza bağımsız göçmen ya da sığınmacı/mülteci grupların oluşturduğu inisiyatifler çıkmaktadır.

3.4.1.4 Sığınmacı/Mülteci İnisiyatifler

Ülkemizde ilk örneği 2010 yılında mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Yeldeğirmeni Çocuk Destek Merkezi'nden ayrılan gençler tarafından oluşturulan "Genç Mülteciler Birliği" (GMP) bağımsız inisiyatif sığınmacı/mülteci gençlerin yurttan ayrılmalarının ardından yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak kurulmuş bir platformdur. Kongo uyruklu R.G.'nin dernekleşme çabası ile gündeme gelen ve 18 yaşına gelerek yurttan ayrılması beklenen çocukların bir araya gelerek oluşturduğu bu platform uzun süre dernekleşme yönünde çaba harcamış, ancak ülkemiz mevzutanın uluslararası koruma altına almadığı bu grup için bu girişim inisiyatif düzeyinde kalmıştır.

Varlık buldukları kısa süre içinde genç mültecilerin temel insan hakları konusunda başarılı çalışmalar yapan GMB, dönemin İstanbul Valisi Mustafa Altuntaş ile görüşerek değerli evrak pulu ve harçlar konusunda yaşadıkları sorunları doğrudan aktarma şansı

yakalamış; yurttan ayrılan pekçok gence erişkinliğe geçiş ve kurumdan ayrılması sırasında kalacak yer tahsisine destek olmuş ve İstanbul'da göç alanında çalışan diğer sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmıştır.

Kurucusunun üçüncü ülkeye yerleştirilmesi ardından çalışmaları aksayan birlik özünde Fransa'daki "sans papier" (belgesizler) girişiminden feyz alarak yola çıkmıştır. İstanbul'da hak ve dayanışma temelli çalışmalarını 2012 yılına kadar sürdüren inisiyatifin çalışmaları bir süre sonra sona ermiştir (Gürle, 2012, s. 227-228).

Göçmen Dayanışma Ağı yine benzeri tarihlerde, o zamanki adı ile Yabancılar Şube Müdürlüğüne bağlı Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde kalan bir grup göçmenin yaşadıkları ortamı protesto etmesi ile başlayan ve içeriye dışarıdan destek veren grubun buluşması ile oluşmuş olan bir gruptur. Bu grup halen varlığını sürdürmektedir. Hem Türk, hem yabancı, hem de sığınmacı/mülteci üyeleri bulunan grubun, sosyal medya üzerinden yürütülen bir örgütlenme modeli bulunmaktadır. Son olarak 2019 yılı Ağustos ayında İstanbul Valiliğinin "İstanbul İlinde Bulunan Kayıtsız Suriye Vatandaşlarına Yönelik Kayıtlı İllere Gönderme Kararı" kapsamında bilgilendirme, savunuculuk, gündem yaratma ve kırılgan grupları koruma ve takip konusunda çalışmaları olmuştur.

3.4.1.5 Meslek Örgütleri

Ülkemiz koşullarında bir başka hak savunucusu grup olarak meslek örgütlerinden söz etmek mümkündür. TMMOB, TTB, EMO, Barolar vb. meslek örgütlerinin yanısıra Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Psikologlar Derneği, Türk Psikiyatristleri Derneği vb. sivil toplum örgütü olmanın yanısıra insanın iyilik halini amaç edinen ve bundan dolayı temelinde insan hakları düşüncesinin yer aldığı meslekî kurumlar da mevcuttur. Spesifik hak ihlalleri ile ilgili farkındalık yaratmalarının yanısıra, doğrudan savunuculuk çalışmaları da yürüten bu örgütler ülkemizin demokrasiyi yaşatan değerlerindendir.

BÖLÜM 4. ARAŞTIRMA MODELİ VE BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan model, verilerin toplanması, analizi ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler ve bulgular serimlenecektir.

4.1. Araştırma Modeli

Araştırmanın problemini ortaya koymak ve bu problemin dayanak noktasını belirlemekle başlanılan bu araştırmada, günümüz sosyal bilim araştırmalarında izlenen iki ana yöntem arasında karar verilmeye çalışılmıştır. Pozitivist (nicel) yaklaşım ve onun alt dalları ile nitel yaklaşım ve ek metodları gözden geçirilmiş, ancak istenilen bilgiye ulaşma noktasında pozitivist yaklaşımın bu araştırmaya uygun olmayacağı düşünülmüştür. Çünkü pozitivist yaklaşım nedensel açıklamalara odaklanmaktadır. Neden-sonuç ilişkisi olduğu varsayımına dayanır ve tümevarımsal ya da tümdengelimsel yaklaşımlarla hareket eder. "Tümevarımsal yaklaşım pragmatizm ve davranışçılık ile ilişkilidir. Yine aynı yaklaşımın tümdengelim metodu ise matematiksel analiz araçlarını ve çıkarım prosedürlerini kullanmaktadır" (Porta & Micheal, 2009, s. 47).

Bu araştırmada herhangi bir deney yapmak sözkonusu olmadığından ve araştırma insan öğesini, dolayısıyla onun pekçok değişkenini içereceğinden, araştırmanın yaklaşımının nitel olmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın da sığınmacı gençleri belirli bir grup kabul ederek, son yıllarda ülkemiz koşullarında tanınan hakların, temel (kişi) haklarının korunabilmesini sağlayıp sağlayamadığına bakılması uygun görülmüştür.

Bu nedenle hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formlarında sığınmacı gençlerin hem geçmişlerine hem geleceklerine hem de halîhazırda içinde bulundukları durumu anlamaya yönelik sorulara yer verilmeye çalışılmıştır.

Bu betimleme ve belirlemenin yapılabilmesi için, seçilebilecek araştırma yönteminin nitel araştırma olacağına karar vermede bir başka etken de, literatürde ya da hukukta grup haklarının tanımı ve yorumlanışından öte, grup haklarına ihtiyaç duyan

kişiler ve muhatabı topluluklar açısından ne şekilde anlaşıldığı ve yorumlandığına bakılmasını sağlayacağının düşünülmesidir.

Literatür taramalarında grup haklarının birden fazla tanımı ve tanımlara bağlı yorumlar olduğu görülmüştür. Araştırmada İoanna Kuçuradi'nin grup hakları tanımı temel alınarak, temel (kişi) insan haklarının korunamadığı yer ve zamanda belirli bir süre ve grup için düzenlenen hakların, temel insan haklarının korunmasına yardımcı olabileceği, sığınmacı gençlerin bu konuda ne düşündüğü ve ne yaşadığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

Nitel, yorumsal araştırmada kuram önemlidir, ancak kuram araştırmadan önce oluşturulmaz, araştırma ile birlikte geliştirilebilir. Bağlam önemlidir. Nitel araştırmalarda metin analizleri, yarı yapılandırılmış görüşme formları, içerik analizleri, odak gruplar gibi pekçok veri toplama yöntemi kullanılır.

Bu araştırmada nitel araştırma modelinin kullanılması ve amaçlı örneklem tekniği ile veri toplanması uygun bulunmuştur. Bu nedenle örneklem, İstanbul'da sosyal hizmet kuruluşlarında kalmış ve reşit olarak ayrılmış, uluslararası koruma başvurusu sahibi 18-30 yaş grubundaki gençler olarak belirlenmiştir. Geçici koruma statüsündeki gençler, mevzuatın ve dolayısıyla sahip olunan hakların farklı olması sebebiyle, örneklemin dışında tutulmuştur.

4.1.1 Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formları ile veri toplanmıştır. Odak grup çalışmasının bir başka veri toplama yöntemi olarak kullanılması tez önerisi hazırlanırken düşünülmüş olmakla birlikte, araştırmada verilerin toplanması döneminde meydana gelen küresel pandemi nedeniyle odak grup çalışmasının yapılması sağlık açısından uygun görülmemiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme türünde önceden belirlenmiş sorular kullanılmakla birlikte, soruların yeri değiştirilebilir, görüşmeci aldığı yanıtlara göre bazı soruları derinleştirebilir ve ek sorular sorabilir. Görüşmeci soruları cevaplayabilir ya da açıklama yapabilir. Görüşme süresince hazırladığı kılavuz sorulara ek sorular sorup, başka bazı soruları çıkarabilir (Berg & Lune, 2015, s. 133).

Araştırmanın örneklemi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı çocuk destek merkezleri ya da sevgi evlerinde koruma kararı ile kalmış ve reşit olmuş 21 genç olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan bütün görüşmeciler, süresi farketmeksizin kurum bakımı hizmetinden faydalanmıştır. 23 olarak hedeflenen görüşmeci sayısı bir görüşmecinin görüşme onamı alınırken vazgeçmesi, bir diğer görüşmecinin de hemen bütün soruları açıklayıcı sorular eklendiği ve örneklendirmesi istendiği halde "evet ya da hayır" şeklinde yanıtlaması nedeniyle örneklem dışına çıkarılması ile, veri toplama süreci 21 görüşmeci ile tamamlanmıştır. Bu sayı araştırma için yeterli bulunmuştur.

Araştırmada 33 kılavuz soru hazırlanmış, görüşmeler süresince gerek duyulduğunda bu sorulara açıklamalar getirilmiş ve ek sorularla desteklenmiş ya da örneklendirmeleri istenmiştir.

Araştırmacının görüşme yapılan gençlerle önceden tanışıklığının olması nedeniyle, bazen cevabı net bilinen sorular sorulmamıştır. Örneğin nerede doğdunuz sorusu sorulmamıştır. Ancak ses kaydında yer alması için araştırmacı tarafından doğum yerinin teyidi alınmıştır. "Doğum yerin Afganistan idi, değil mi?" gibi. Bu şekilde tekrarlayıcı sorulardan kaçınılarak görüşme süresinin uzaması engellenmiş, ayrıca görüşme yapılan gençlerle önceden kurulan yakınlığın hatırlatılması sağlanmıştır. Bu şekilde güvende oldukları duygusunun pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Farklı uyruklara sahip gençlerle yapılan görüşmeler sırasında bazı soruların anlaşılamadığı, teknik terimlerin açıklaması gerektiği durumlar oluşmuştur. Böyle anlarda sorular gençlerin anlayabilecekleri kelimelerle yeniden sorularak soruların anlaşılması kolaylaştırılmış ve cevapların doğruluğu sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma sırasında görüşmelerin planlandığı tarihte ortaya çıkan küresel salgın nedeniyle yüzyüze yapılacak görüşmeler 2 ay ertelenmiştir. Ancak zaman içinde salgının ülkemizde giderek yayılması ve Sağlık Bakanlığının aldığı sokağa çıkma kısıtlılığı ve sosyal izolasyon kararları nedeniyle, görüşmelerin telefon ve sosyal medya üzerinden yapılması şeklinde bir çözüm getirilmiştir. Rubin & Rubin'in (1995) belirttiği gibi,

> Nitel telefon görüşmeleri, araştırmacının aklında belirli sorular varsa, en iyi yoldur (resmi ve yarı yapılandırılmış bir görüşme tasarısı). Nitel görüşmeler ayrıca, araştırmacının daha önce yüzyüze görüşmeler yürüttüğü ya da alan çalışması sırasında yakın ilişkiler kurduğu kişilerle gerçekleştirildiğinde oldukça verimlidir (akt. Berg & Lune, 2015, s.33)

Sözel iletimlerin dışında kalan hareket, mimik vb. ipuçlarından da yararlanmak için gençlerle görüntülü görüşme yapılması durumu değerlendirilmiş, ancak bu yöntemde görüşmecilerin parayla aldıkları internet kotalarının kullanımı söz konusu olacağından, uygun bulunmayarak, görüşmelerin sadece telefon görüşmeleri ile yapılmasına karar verilmiştir. Ses kaydının alınmasının yanısıra araştırmacı görüşme süresince yazılı notlar alarak görüşmeleri yazılı kayıt altına da almıştır. Telefonla görüşmenin engellerinden biri olarak zaman zaman duyulamaması durumunda soru yinelenmiş ve cevapları kayıt altına alınmıştır.

İlk sekiz soru görüşmecilerin demografik bilgilerine ayrılmış, sorular her bir aşamada "insanın değerini oluşturan olanaklara" ulaşılabilirliği anlamaya yönelik oluşturulmuştur. Sözkonusu aşamalar göç öncesini, göç sırasını ve göç sonrasını kapsayacak şekilde üç bölümde ele alınmıştır.

Görüşme yapmayı kabul eden gençlere önerebilecekleri, araştırma örneklemine uyan arkadaşları olup olmadığı sorularak araştırma örneklemi büyütülmeye çalışılmıştır. Arkadaşlarının verdiği isim üzerine iletişime geçilen iki gençten biri görüşmeyi kabul etmiştir. Öte yandan yakın zamana kadar ülkemizde olup, 3. bir ülkeye yerleştirilen 5 gençle de görüşme yapılarak örnekleme dahil edilmiştir. Bulundukları ülkede haklara ilişkin neler yaşadıkları sorusu bu gençlere sorulmamıştır.

Yapılan bütün görüşmelerde bilgilendirme onamı alınmış ve görüşmenin istenildiği zaman kesilebileceği, sonlandırılabileceği ve ara verebileceği bilgisi görüşmecilere aktarılmıştır. Ses kaydı alınacağı bilgisi de bu aşamada bildirilmiş olup, ses kaydı alınmasına onay vermeyen gençlerle yapılan görüşmeler yazılı notlar şeklinde tutulmuştur. Bu aşamada notların doğruluğunun sınanması için pekiştirici ve onaylayıcı ek sorulara ihtiyaç duyulmuştur.

Ülkemizde iltica durumunda yaşadıkları göz önünde bulundurularak görüşmecilerin isim ve tanıtıcı bilgilerinin verilmemesine özel dikkat gösterilmiştir.

Demografik bilgiler gençler hakkında genel bir tablo oluşturması amacıyla toplanmıştır. Görüşmecilere bu bilgilerin hiçbir şekilde kimlik bilgileri ile birlikte yer almayacağı bilgisi verilmiştir. Bu nedenle her bir görüşmeciye bir numara verilmiş olup, araştırma bulgularında yer alan alıntılarda ve tablolarda görüşmeci numarası ile yer almasına özen gösterilmiştir.

4.1.2. Verilerin Çözümlenmesi ve Analizi

Araştırmanın başlangıcında toplanan verilerin bilgisayar destekli analiz yöntemi olan NVİVO ile çözümlenmesi planlanmış, ancak yapılan araştırmalarda nitel araştırmacılar tarafından tasarlanan ve ücretsiz olan analiz programları olduğu görülmüştür. Bu amaçla MAXQDA programı incelenmiş, ancak teknik yetersizlik nedeniyle son aşamada kodlama ve içerik analizlerinin açık kodlama ve manuel olarak yapılmasında karar kılınmıştır.

Yapılan görüşmelerin yazıya dökümünün kolaylaştırılması için "Express Scribe Transcription" programı kullanılmış ve görüşmecilere ilişkin ses kayıtları %60 yavaşlatılarak bilgisayar ortamında yazıya dönüştürülmüştür.

Bu amaçla çözümlenen ve yazılı kayda geçilen tüm notlar araştırmanın sorusu olan "grup hakları, temel kişi haklarının gerekliliklerini karşılayabilir mi? sorusu akılda tutularak tekrar tekrar okunmuş, benzerlikler ya da tamamen farklı yorumlar not alınmış, çoğunlukta kullanılan ortak düşünceler bir araya getirilerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

> "Kodlayıcının kendi içindeki görüş birliğini" sağlayabilmek için, ilk veri analizi tablosu ve kod tablosunun hazırlanmasının ardından görüşme notlarını tekrar okuyarak, aynı kodlamaların yapılıp yapılmadığı kontrol edilmiştir (Sağlam & Kanadlı, 2019, s. 30).

Word programında yazıya dökülen kayıtlarda araştırma sorusuna ve alt sorulara ışık tutacak ifadeler ve cümle öbekleri belirlenerek etiketleme işlemi yapılmış, anlamca yakın olan kodlamalar bu etiketler altında birleştirilmiştir.

Demografik veriler dışında kalan ve görüşmecilerin özelliklerini anlaşılır kıldığı düşülen bazı veriler grafiklerle gösterilmiş ve grafik açıklamaları yapılmıştır.

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için görüşmecilerin ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

4.2. Bulgular

Bulguların değerlendirilmesinde temel haklara erişim ve erişilemediği yerde ve zamanda grup haklarının temel (kişi) haklarını yerine kullanıp kullanılamayacağı sorusu "1951 Cenevre Sözleşmesi olarak anılan "Mülteciliğin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme " ve ulusal göç mevzuatı olan "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ışığında değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırma, varsa göç öncesi dönemde yaşanan hak ihlâlleriyle de ilgilendiğinden "Çocuk Hakları Sözleşmesi" ve "Çocuk Koruma Kanunu" da göz önünde bulundurulmuştur.

Howard Adelman'ın belirttiği üzere, sığınma hakkı genel olarak bütün insanlara değil, belirli bir grubun üyelerine fayda sağladığından, sığınma hakkı, araştırmada örneklemde yer alan gençler için grup hakkı olarak kabul edilmiş ve bulgular kısmı bu kabul çerçevesinde yazılmıştır. (Adelman, 1994, s. 178)

1951 Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesinde yer alan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ile "Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" konusunda, taraf devletlerin yorumlarını imza sırasında bildirmeleri istenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye 29 Ağustos 1961 tarih ve 359 sayılı kanunla onayladığı Ek Protokolün 1. maddesinde yer alan hükmü sadece "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle.." şeklinde anladığını bildirerek kabul etmiştir. Sözleşmeyi coğrafi sınırlılık koyarak yürürlüğe koymuştur. Halen devam etmekte olan coğrafi çekince nedeniyle oluşan hak ihlalleri ve gençlerin yaşamlarına olan etkileri de araştırma bulgularında yer almıştır.

"Bulgular" bölümü göç kronolojisine göre sıralanarak göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası üç bölümde ele alınmıştır.

Her bir bölüm mülteci ve sığınmacının insan olarak temel hakları ile 1951 Sözleşmesinde yer alan mültecilerin ve taraf devletlerin sorumlulukları çerçevesinde irdelenmiştir.

4.2.1 Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma farklı tarihlerde ülkemize gelmiş ve koruma kararı alınarak kurum bakımı hizmetinden farklı sürelerde yararlanmış 21 erkek sığınmacı genç ile yapılmıştır. Görüşmecilerin tamamının erkek olmasının en önemli sebebi refakatsiz olarak göç eden çocukların çok büyük bir çoğunluğunun erkek olmasıdır. Kız çocuklar çoğunlukla ya aileleri ile göç etmekte ya da menşei ülkeden ayrılmamaktadır.

Görüşmeyi kabul eden gençlerde zaman zaman dil engeli yaşanmakla birlikte, bütün görüşmeciler kendilerini doğru ve akıcı bir biçimde ifade etmişlerdir.

Tablo 2'de görüşmecilerin bazı sosyal ve demografik özellikleri sunulmuştur.

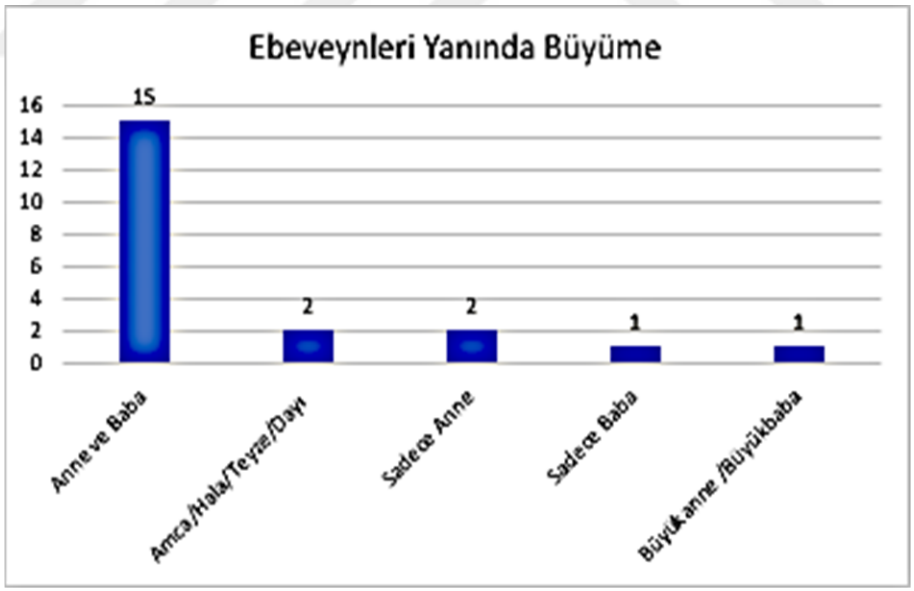
Tablo 2: Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Sıra No	Doğum Yeri	Yaşı	Cinsiyeti	Mesleği		Medeni Durumu	Görüşme No
1	Afganistan	22	Erkek	Aşçı		Bekâr	3
2	Afganistan	20	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	6
3	Afganistan	20	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	7
4	Afganistan	21	Erkek	Öğrenci		Bekâr	10
5	Afganistan	19	Erkek	Sağlık Bakım Teknikeri/Öğrenci		Bekâr	11
6	Afganistan	20	Erkek	Öğrenci		Bekâr	12
7	Afganistan	22	Erkek	Öğrenci		Bekâr	13
8	Afganistan	19	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	14
9	Afganistan	26	Erkek	İnşaat işçisi		Bekâr	17
10	Afganistan	21	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	18
11	Afganistan	19	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	19
12	Afganistan	21	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	20
13	Afganistan	22	Erkek	Deri İşleme		Bekâr	21
14	Irak	20	Erkek	Vasıfsız		Bekâr	4
15	İran	22	Erkek	Öğrenci		Bekâr	9
16	Nijerya	24	Erkek	Futbol Oyuncusu/Öğrenci		Bekâr	8
17	Pakistan	20	Erkek	Öğrenci		Bekâr	5
18	Pakistan	20	Erkek	Öğrenci		Bekâr	15
19	Somali	21	Erkek	Öğrenci		Bekâr	1
20	Somali	19	Erkek	Öğrenci		Bekâr	2
21	Sudan	29	Erkek	Bilgi İşlem Uzmanı		Evli	16

Görüşmecilerin 13'ü Afganistan, 2 Somali, 2 Pakistan, 1 Irak, 1 İran, 1 Nijerya ve 1 Sudan uyrukludur. Tamamı reşit olmuş sığınmacı gençlerden seçildiğinden en küçük görüşmeci yaşı 19'dur. Görüşmecilerin yaş ortalaması 21'dir. Sadece 4'ü mesleki eğitim almış olup, diğerleri vasıfsız işlerde çalışmaktadır. 21 görüşmeciden 11'i halen eğitim almakta olup, 2'si lise son sınıfa 9'u üniversiteye devam etmektedir. Görüşmecilere görüşme sırasına göre numara verilmiş ve bulgular kısmında bu şekilde isimlendirilmiştir.

4.2.2. Görüşmecilerin Göç Öncesi Dönemde Haklara Erişimlerine İlşkin Görüşleri

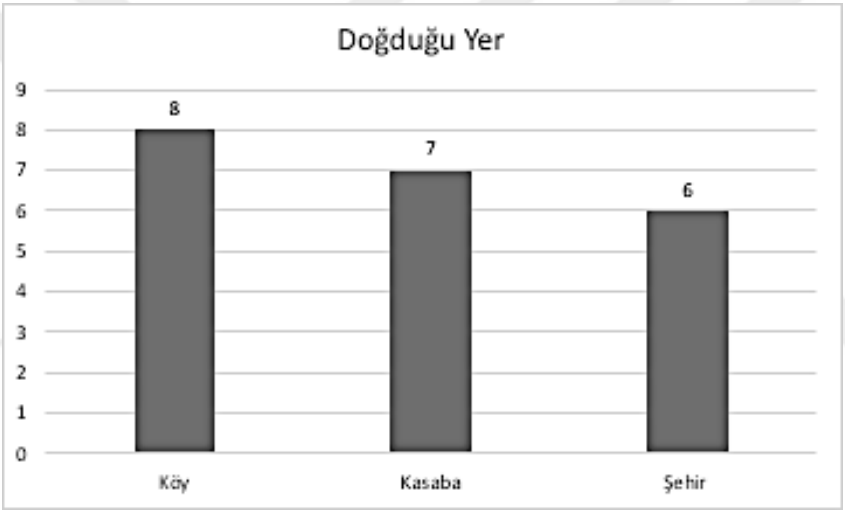
Görüşmecilerin göç öncesi yaşadıkları yerde ne tür risklerle karşılaştıkları, temel haklara erişip erişemediklerini anlamak üzere nasıl bir yerde doğduklarını, kaçıncı çocuk olduklarını ve bulundukları yerde çocuk olarak yaşadıklarını anlatmaları istenmiştir. Sığınmacı ve müteci çocukların göç öncesinde karşı karşıya oldukları riskler göç literatüründe yer almakta olup, görüşmecilerin hepsi göç yolculuğuna çocukken başlamıştır.

Şekil 2.: Görüşmecilerin Ebeveynleri Yanında Büyüme Durumları

Görüşmecilerden anne ve babası ile büyüdüğünü ifade eden 15 kişinin anne ve babasından ayrıldığı ortalama yaş 13.6'dır. Yine aynı grupta en küçük ayrılma yaşı 6, en büyüğü ise 15 olarak görülmektedir. Görüşmecilerden 6'sı tek ebeveyn ya da yakını yanında yetişmiştir.

Atasü Topçuoğlu'na göre göç öncesi riskler şunlardır: "Şiddet, silahlı çatışma, yoğun ekonomik sıkıntılar, yaşam hakkının tehlikeye girmesi, temel ihtiyaçlara erişim, kötü beslenme" (Atasü Topçuoğlu , 2012, s. 58) . Görüşmecilerin göç etmeden önce bu risklerden hangileri ile karşılaştıkları dolaylı olarak sorulmuştur.

Şekil 3 :Katılımcıların Doğum Yerleri (Şehir-Kasaba-Köy)

Görüşmecilerden 8'i köy 7'si kasaba ve 6'sı şehirde doğduğunu ifade etmiştir. Bu üç yerleşim yeri arasında kent ya da kırsal olması farketmeksizin dengeli bir dağılım olduğu ve bu grupta göçün yaşanılan yerin büyüklüğünden bağımsız oluştuğu söylenebilir.

Görüşmeci 6'ya yaşadığı yer ve göç nedeni sorulduğunda Afganistan'da bir kasabada yaşadığını belirterek yoksulluğa ve silahlı çatışmalara dikkat çekmiştir.

> Afganistan'da iş yok, okul yok, savaş var. Babam zaman zaman iş bulur ve para getirir. İş bulmak ve aileme yardım etmek için ayrıldım ülkemden.

Yine Afgan Görüşmeci 7 yoksulluğun yanısıra can güvenliğinin bulunmadığından söz ederek ülkesinde çocuk askerlerin varlığından söz etmiştir.

> İran'da babam günübirlik işlerde çalışıyordu, biz annem ile Afganistan'ın kuzeyinde Faryap şehrinde yaşıyorduk, yaşamak zordu, iş yoktu. Faryap'da Talibanla yaşamak zor, herşey yasak ve erkek çocuklar alınıyor büyüyünce, annem için bana ve dört kardeşime bakmak zordu. Taliban'a gitsem de gitmesem de can güvenliğim yok. İran'da da çalışamıyor ve okuyamıyorsunuz. Çalışırken yakalanırsan gönderiliyorsun, bu yüzden Afganistan'dan ayrıldım, İran'da bir gece kaldım ve Türkiye'ye kaçak yollarla geldim iş için.

Babasını ve yakınlarını Sudan'da iç savaşta yitiren Görüşmeci 16 silahlı çatışmalarda kaybettiği yakınlarının yaşama hakkını ihlâlinden söz etmiştir. Gencin ailesi ile birlikte güvenli bir ortamda büyüme ve gelişme hakkı da elinden alınmıştır.

> Küçük bir köyde doğdum ve her Allah'ın günü tehlikede yaşıyorduk. Babam örgüte karşı savaşıyordu. Bu yüzden hayatını kaybetti. Ağabeyim de onlara karşı çıktı. Ama onlar çok güçlüler ve elleri kolları uzun olduğu için kaçmaya karar verdi. Ben de aynı yoldan yürüdüm. Gelecek yok, güvenlik yok, hayat yok.. dedim ki madem bütün bunlar burada olamayacak, ben de göç ettim.

Ebeveynlerinin kaybının ardından temel ihtiyaçlara erişim ve ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlayan Görüşmeci 17 yaşama hakkının korunması için hayatta kalan yakınlarından alınarak başka bir ülkeye gönderilmesini aşağıdaki şekilde aktarmıştır:

> Taliban yani devlet .. 10 yıl önce Taliban daha sertti. Babam polis, annem öğretmendi, annem vefat etti, babam da öldürülünce eve baskın yapıldı. Ailenin ilk çocuğu Talibana katılmak zorundaydı, bu yüzden kardeşimle birlikte Pakistan'a gönderildik.

Kimi zaman göç masraflarını karşılamak için ailenin geçim kaynaklarının elden çıkarılması sözkonusu olabilmektedir.

> Babam hayvanlarımızı sattı, çok değildi, biraz da borçlandık. Orada kalsaydım ya öldürülecektim ya da aç kalacaktık (Görüşmeci 6).

Yukarıda sıralanan risklerin yanısıra görüşmeci gençlerin sıklıkla dillendirdiği "eğitim hakkının kullanılamaması" hak ihlallerinden biri olarak görülmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (m. 26) ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (m. 28) "eğitim" bir hak olarak tanımlanmıştır ve 1951 Cenevre Sözleşmesinde " taraflar

temel eğitim konusunda vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulamayı taahhüt etmişlerdir" (m. 22).

Yapılan görüşmelerde "eğitime hakkına ulaşama" göç nedenlerinden biri olarak tespit edilmiştir.

Göç, yola çıkıldığında doğrudan hedef ülkeye gitmek şeklinde olabildiği gibi, hedef ülkeye ulaşana kadar duraklamalar ve geçilen ülkelerde bir süre yaşama şeklinde de olabilmektedir. Görüşmeci 9 Afganistan'dan yola çıkıp İran'da mülteci olarak yaşamış, ancak eğitime devam etme isteği İran'dan ayrılmasına ve ailesi olmadığı halde tekrar yola çıkarak ülkemize gelmesine neden olmuştur.

> Biz İran'da mülteci olarak yaşıyorduk ama İran hükümeti bize çok baskı yapıyordu. Mesela ben okula gitmek istiyordum, ama annemle babam olmadığı için bana kimlik vermiyorlardı. Ben de bir çocuğun kimliğini satın aldım okula gidebilmek için. Parayla satın aldım onun kimliği ile başka bir isimle. En son yakaladılar beni, okuldan attılar. Bunun üzerine biz de Avrupa'ya gitmeye karar verdik.

Benzer bir süreci Görüşmeci 11'de yaşamıştır. Bu kez ailenin de onayı ile sadece eğitim alabilmesi için İran'dan Türkiye'ye gelen görüşmeci süreci şu şekilde aktarmıştır.

> İran'da Afganlara okumak için pek izin vermiyorlar. Ailemle konuştum, başka ülkeye gitmek istiyorum, dedim. Onlarda izin verdiler.

Bazı durumlarda ise aileler can güvenliğini sağlayabilecekleri ve çocukların eğitim alabilecekleri bir ülkeye gidilmesini yeterli bulunmaktadır.

> Dinden dolayı ve iç savaştan dolayı can güvenliğimiz yoktu. İç savaştan dolayı eğitim hayatımız olmuyordu. Bu nedenle ayrılma kararı alındı, ama yasal yollarla gitmedik oraya (Görüşmeci 13).

Görüldüğü üzere gençlerin göç öncesi yaşadıkları, literatürde belirtilen riskleri barındırmakta, çocukken yaşadıkları koşullar ve bu koşulların meydana getirdiği hak ihlâlleri, yaşadıkları yerde insanın onurunu ve değerini korumanın zorluğunu göstermektedir. Risklerin neler olduğunun bilinmesi çocukların ya da gençlerin korunmasına yetmemekte, hedefe ulaşana ya da vazgeçene kadar göç devam etmektedir.

Düzensiz göçü engellemeye yönelik alınan uluslararası kararlar, göçün nedeni olan istikrarsızlığı yaratan ülkelerin uyguladığı politikalar ya da BM Genel Kurulunda

yer alan ülkelerin aldığı küresel kararlar, çocukları ve gençleri kendi ülkelerinde korumaya henüz yetmemektedir.

2030 Sürdürülebilir Küresel Kalkınma Hedefleri doğrultusunda 193 ülkenin katılımıyla BM Genel Kurulunca yapılan "2016 Mülteciler ve Göçmenler için New York Bildirisi"nde ve onu takip eden "2018 Güvenli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat"ta, hedef ülkeler uluslararası taahhüdü güçlendirmek amacıyla, statüye bakılmaksızın tüm mülteci ve göçmenlerin insan haklarının korunması ve özellikle kadın ve kız çocuklarının desteklenmesi; mülteci ve göçmen çocukların eğitime erişiminin ivedilikle sağlanması; cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması; mülteci ve göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığıyla mücadele edilmesi gibi gibi kararlara imza atmıştır. Ancak 2018 Mutabakatı bağlayıcılığı olmadığı gibi, katılımcı 150 ülkenin bu kararları yerine getirebilmek için iç hukuk düzenlemelerini yapmaları oldukça güç görünmektedir (Memişoğlu & Yiğit, 2019, s. 52-53).

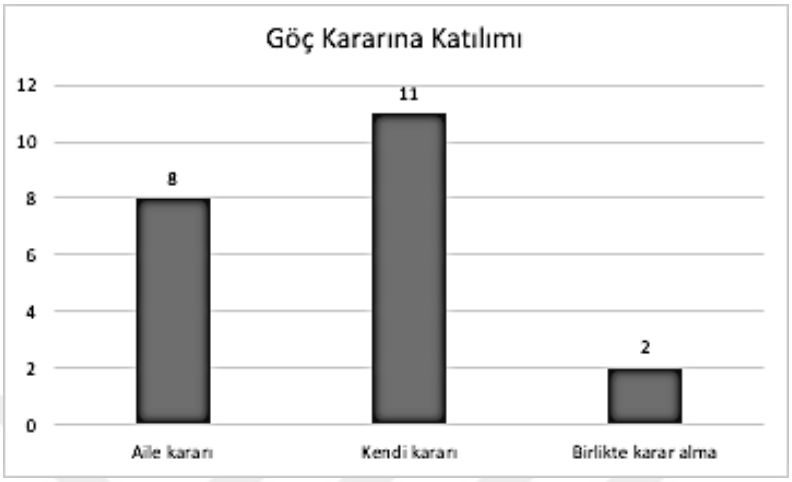
4.2.3. Görüşmecilerin Göç Sırasında Haklara Erişimlerine İlişkin Görüşleri

Göç ve mültecilik ile ilgili yazılanlara baktığımızda sıklıkla vurgulanan durumlardan biri, göçün her durumda süreceğidir. Yasaklar, kısıtlamalar, sınır kontrolleri ya da göç yolu üzerinde meydana gelen olaylar (savaş, doğa olayları, afet vb) göçün gerçekleşmesini engellememekte, sadece göç güzergâhlarını değiştirmektedir. Nitekim Libya iç savaşı döneminde Afrika ülkelerinden Avrupa'ya geçişler Suriye-Türkiye rotasına dönmüştür. Görüşmecilerin aktardığından yola çıkıldığında, yol uzadıkça göç zorlaşmakta, hedef uzaklaşmaktadır. Yolda çalışmak zorunda kalmak, birden fazla ülkeden geçmek ya da birden fazla ülkede yaşamak, göçün kendi içinde getirdiği zorluklara yenilerini eklemektedir. Dış Göç İhtisas Komisyonunun'da belirttiği gibi,

> Düzenli ve güvenli göç kanallarının sınırlı olması, uluslararası koruma sisteminin yetersizlikleri nedeniyle sığınmacıların da düzensiz göç yollarına sıklıkla mecbur kalması, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti şebekelerinin düzensiz göçmenlerin hassasiyetlerini istismar etmesi gibi bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir (Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018 , s. 9).

21 gençle yapılan görüşmelerde gençlerin aile içindeki konumlarının tespiti, göç kararının alınma şekli ve nedeninin tespitine yönelik soruların yanısıra göç sırasında

yaşadıkları hak ihlallerini belirlemeyi hedefleyen sorular sorulmuştur. Sorulan sorulardan birisi katılım hakkına ilişkindir.

Şekil 4: Görüşmecilerin Göç Kararına Katılımı

Görüşmecilerden 11'i göç kararını kendi kararı olarak nitelerken, 8'i kendisine fikri sorulmadan, ailesinin onun adına karar verdiğini belirtmiştir. Bütün görüşmeciler içinde kararı ailesiyle birlikte aldıklarını ifade eden kişi sayısı 2'dir. Çocuk olmakla birlikte hayatî derecede önemli olan göç kararını "kendi kararım idi" şeklinde nitelendirilenlerle, sadece ailesinin kararı olarak belirtenlerin durumu düşünüldüğünde, ilkinde Çocuk Hakları Sözleşmesinin yaşama ve gelişme hakkına ilişkin maddelerinin ihlalini, ikincisinde ise bu iki hakkın yanısıra çocuğun katılım hakkının da yok sayıldığı görülmektedir.

Göç yetişkinler açısından bile zor bir deneyim iken çocuklar, özellikle refakatsiz çocuklar açısından travmatik olduğu aşikârdır. Ülkesinden ayrılma kararına katılımı sorusunu Görüşmeci 1 şöyle cevaplamıştır.

> Bana ait bir karar değildi özellikle annemin kararı idi. Ben 13 yaşında göçün ne olduğunu bilmeden göçmüş biriyim. Benim kararım değildi.

Benzeri bir şekilde konu ile ilgili düşüncesi sorulmayan ve kardeşini geride bırakmak zorunda kalan Görüşmeci 13 sadece karara uymuştur.

> Bize sorulmadı sadece karar verildi. Yola çıktık, kardeşim çok küçük olduğundan onu alamadık, halâ İran'da büyük halamla yaşıyor. Yaşı 13 oldu. İlk zamanlar onu da getirtmek, istiyorduk sonra yurt kapandı ve kaldı.

Öte yandan kendilerine sorulmasa da göç etmek isteyen ve bunu sevinçle karşılayan Görüşmeci 3 ailece göç kararına ilişkin duygu ve düşüncelerini şöyle anımsamıştır:

> Bize sorulmadı, ama biz çok ısrar ettik gitmeye, orada kalsak hiçbir şey olamazdık çünkü. Mesela ben şimdi aşçı oluyorum, Afganistan'da bunu olamazdım.

Göç sırasında karşılaşılabilecek en önemli riskler literatürde, "mahsur kalma (denizde, bir bölgede vb.), yaralanma, açlık, akut bulaşıcı hastalıklar, gıda güvensizliği, sömürü, şiddet, yola çıkılan refakatçilerden ayrı düşme, göç yolunun güvensizliği vb.. olarak sıralanmıştır (World Health Organization , 2020, s. 6).

Gruptan gelen cevaplar tıpkı göç öncesi risklerde olduğu gibi göç sırasında karşılaşılan risklerde de benzerdir.

Göç süresince yaşadıkları risklerle ilgili görüşlerini öğrenmek üzere görüşmecilere "kendilerini en çok zorlayanın ne olduğu" sorulmuştur. Görüşmeci 2 göçün tamamının zor olduğunu belirterek "*herşey*" demiştir.

Henüz kendisi çocuk olduğu halde kardeşlerinin de sorumluluğunu üstlenen Görüşmeci 21, en zorlayıcı olanı "*kardeşlerimin yanımda olması*" olarak tanımlamıştır.

Sınır geçişlerinde sıklıkla rastlanan bir diğer sorun ise fidye için insan kaçırma, tehdit ve alıkoymadır.

> Sınırları geçmek, mesela bir yere geldik İran'da tam devam edeceğiz. Bir grup geldi, polis polis! diye bağırdı, bizi zorla kötü bir yere götürdüler, orada kaldık 2 gün. Bizi getiren kaçakçılardan yirmi bin dolar istemişler ve tehdit etmişler. Yanımızda neyse ki bir Afgan vardı, 2 günün sonunda kaçtık oradan, ama dolandık durduk günlerce, yol bilmeden ..sonra bizi getiren kaçakçı adamlara ulaştık, aldılar bizi arabayla bulunduğumuz yerden.

Görüşmeci 8'in yaşadığı olayda görüldüğü üzere mahpus kalma, kaçırılma gibi kişinin hayatını tehdit eden durumlar yaşanabilmekte, sınır geçişi için uygun ortam

olmadığında da insan tacirlerinin ayarladığı mekânlarda beklemek durumunda da kalınabilmektedir. Örneğin Görüşmeci 1 bu şekilde Suriye'de çok uzun süre hiç dışarı çıkmadan beklemek zorunda kaldığından söz etmiştir.

> Şam'da karantina gibi, hapis gibi aylarca evde kalmak çok çok kötüydü (Görüşmeci 1).

Hemen bütün görüşmeciler yolculuk süresince açlık ve susuzluk çektiklerini belirtmişlerdir. Gıda yetersizliğine yol açan bu durum, aynı zamanda daha küçük çocuklarda yaşama hakkının ihlâli olarak karşımıza çıkabilmektedir.

> Anlatacak çok şeyler var da şimdi, mesela yolda su yoktu, ekmek yoktu, 2-3 gün hiç birsey yemedik sadece az az su içtik. Sonra su da yoktu. Kardeşlerim bayağı küçüktü, çok zordu (Görüşmeci 3).

Genelde kapalı araçlarla yolculuk eden göçmenler ancak insan tacirlerinin kapıları açması ile yardım talebinde bulunabildiğinden hastalık, bayılma vb durumlarda tek başına idare etmek durumunda kalmaktadır

> ..küçük bir kamyondu, çok kalabalıktı çok az yemek ve su vardı. Yolda hastalandım, tanıdık kimse yoktu, çok ağrım vardı (Görüşmeci7).

Akut hastalıklar bir başka risk durumu olup, hastanın hemen bir hastaneye götürülmesi ya da sağlık hizmetinden yararlanması mümkün olmamaktadır:

> Hastalık zorladı en çok, sol yanım tutmuyordu (Görüşmeci 15).
>
> Hastalığım, sık sık gözüm kararıyordu, nefes alamıyordum ve başım dönüyordu.
>
> O halde yürümek zordu (Görüşmeci 18).

Sömürü ve şiddet, göç yolculuğunda sık karşılaşılan, ancak az anlatılan risklerden biridir. Şiddetin türü fiziksel ya da cinsel olabileceği gibi, ekonomik şiddet ya da sömürü şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Kaçakçılara yapılan ödemeler kimi zaman peşin, kimi zaman taraflarca belirlenen ortak güvenilir kişiye paranın teslim edilmesi ile yapılmaktadır. Hedeflenen yere varıldığında parayı teslim alan kişi aranarak onay verilmekte, para insan tacirine verilmektedir. Borçlanma durumunda çocukların ve gençlerin borç ödenene kadar zorla çalıştırılması sözkonusu olabilmektedir. Bir tür kölelik denilebilecek bu durumu değiştirebilecek gücü ya da olanağı bulunmayanlar için süre oldukça uzamaktadır .

> Biz Talibandan kaçıyorduk, anlaştığımız kaçakçı bizi kullandı. Bir süre onun için taşıma yaptık, bilmiyorduk ne götürüp getirdiğimizi, 2 yıl kaçakçı için çalışmak zorunda kaldım, katırla götürüp getirirdik, ama kaçak paramızı ödemek için yapmalıydık, sonra Türkiye'ye gönderdi bizi bir adamının yanına (Görüşmeci 17).

> Yolda kaçakçı bize çok kötü davrandı bana ve kardeşime, sonra bizi Konya'da bıraktı. Neden orada olduğumuzu bilmiyorduk. Yol çok zordu, ne olacağını, başımıza ne geleceğini bilmemek te (Görüşmeci 19).

Göç yolunun güvensizliği pek çok değişkene bağlı olmakla birlikte yapılan ödeme türüne göre farklılaşmaktadır. Gençlerin aktardığı bilgiye göre adetâ seyahat şirketleri gibi ödenen para miktarı arttıkça yol güvenliği ve rahatlığı olasılığı da artmaktadır. Görüşme yapılan gençler yolu ve yolculuğu şöyle anımsamaktadır:

> İllegal giriş yapıyorsun, polisten korkuyorsun, insan kaçakçılarından korkuyorsunuz, yolda geride kalabilirsiniz, kimse dönüp bakmıyor.. İran'dan geçerken yazın bile çok soğuk oluyor, yürümek çok zor oradan, hepsi birbirinden daha kötü, yanındakini tanımıyorsun, güvenemiyorsun (Görüşmeci 10).

Yolculuk süresince herkes kendinden sorumlu görünmektedir. Görüşmeci (10)'un belirttiği gibi, yürüyüş sırasında arkada kalma, gruptan ayrılma durumunda gruptan ayrı düşebilir ve yardım almayabilirler. Bu durumun özellikle yaşça küçük grubu daha fazla zorlayacağı ve göç yolculuğunun yardımlaşma, destek olma gibi insanî değerlerin askıya alınabileceği bir ortam olduğunu söylemek mümkündür.

Dünya Sağlık Örgütünün sıraladığı risklerin yanısıra göç yolculuğu büyük bir bilinmezliği ve yalnızlığı içermektedir. Göç yolculuğunu fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı bir şekilde tamamlamak, kırılgan grup olarak tanımlanan çocuk, kadın ve yaşlılar için daha da zor görünmektedir .

> Komple zordu, yalnızlık, uykusuzluk ve hiç kimseye güvenememek (Görüşmeci 5).

> Yalnızlık, kime güveneceğini bilemiyorsun, yol da çok zor koşmak gerekiyor, soğukta uyumak gerekiyor, çok su ve yemek olmuyor (Görüşmeci 6).

> İlk önce ailemden uzak kalmak, güvenli bir yere varıp varamamak, bilmemek?…(Görüşmeci 11).

Özelllikle sınır geçişlerinde çocuklara eşlik eden refakatçilerin (anne-baba ya da akraba) yitirilmesi az yaşanan bir durum değildir. Ailelerinin izini kaybeden bazı gençler

ailerini farklı ülkelerde, farklı kentlerde bulmayı başarırken, bazıları bağlantılarını tamamen yitirmektedir.

> ..bilseydim sınırda öbür araca binmezdim, son anda diğer araca bindirildim, aynı yere gidiyor, dediler. Sonra hiç haber alamadım ailemden onlara ne oldu, bilmiyorum (Görüşmeci 14).

Göç sırasında yaşanan güçlükleri "herşeyin ötesinde" diye tanımlayan Görüşmeci 16 sorunun tersten sorulması halinde daha kolay yanıtlayabileceğini belirtmiştir.

Bence soru "sizi zorlamayan ne" olmalıydı. Çünkü ülkenden, ailenden uzak kalınca her şey zor olur. Kültür, farklı yemek, farklı hayat, farklı dil. Bütün bunları sayarsak çok şey zorladı beni.

4.2.4. Görüşmecilerin Göç Sonrası Haklara Erişimlerine İlişkin Görüşleri

Araştırmanın bu kısmında Türkiye'ye gelmelerinin ardından görüşmecilerin karşılaştığı sorunlar, oluşan riskler, koruma sistemleri ve haklara erişimleri konusundaki görüşleri anlaşılmaya çalışılmış ve gençlere buna yönelik sorular sorulmuştur.

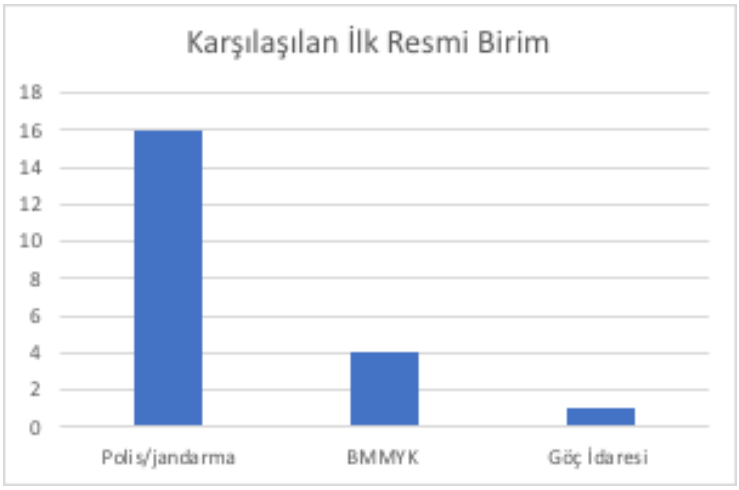
4.2.4.1. Haklar Konusunda Bilgilendirilme

Görüşmecilere yöneltilen ilk soru, ülkeye geldiklerinde karşılaştıkları ilk resmi makam ve hakları konusunda bilgi alıp almadıklarıdır. Geçiş bölgelerinde ya da varış noktalarında karşılaşılan riskler ve temel ihtiyaçlar:

> kötü beslenme, hijyenik olmayan halk sağlığına aykırı koşullarda kalma, eğitimin sekteye uğraması, ihtiyaç halinde tıbbî yardım alamama, geçiş bölgesinde psikolojik sorunlar, dil bilmeme, sosyal ve kültürel uyumsuzluk, sorunları çözmek için gerekli mercilere ulaşamama, yasal statüde belirsizlikler ve sosyal yardımlardan faydalanamama, dil ve yasal statü sorunları nedeniyle kendi görüş ve düşüncelerini açıklayamama, çocuk işçiliği, yoksulluk, post-travmatik stres bozuklukları, insan ticaretine maruz kalma"

olarak sıralanmaktadır (Atasü Topçuoğlu , 2012, s. 58-59). Gençlere bu risklerle ilgili görüşleri sorulmuştur.

Ülkeye giriş yapmalarının ardından karşılaşılan ilk resmî kurum ya da kişi sorulduğunda, görüşmeci gruptan gelen cevaplar polis ve BMMYK olarak gelmiştir.

Şekil 5: Karşılaşılan İlk Resmi Birim

Gençlerin 16'sı bu soruya "polis" ya da "jandarma", 4'ü "BMMYK", biri "Göç İdaresi" olarak yanıt vermiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri beyan edilen yaşın 18'in altında olması durumunda işlemlerin çocuk polisi olarak bilinen İl Emniyet Müdürlüklerine bağlı Çocuk Şube Müdürlükleri tarafından yapılması zorunluluğudur. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer aldığı üzere, çocukların bir ülkeye belgesiz yani kaçak girmesinden ötürü gözaltına alınması söz konusu olamamaktadır. Bu nedenle sağlık kontrolleri ve yabancı kimlik numarası alma işlemleri tamamlanan 18 yaş altı tüm bireyler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ilgili kuruluşlarına çocuk şube müdürlükleri ya da bağlı birimlerince yerleştirilir.

Sığınmacı ve göçmen sayısının İstanbul İlinde fazla olması nedeniyle yaşını 18 yaş altında beyan eden çocukların refakatsizliğinin tespiti ve kuruma yerleştirme işlemleri çocuk şube müdürlüklerince yapılmaktadır (m.66/b).[8] Bu nedenle sadece bir görüşmeci ilk karşılaştığı resmi birimi göç idaresi olarak ifade etmektedir.

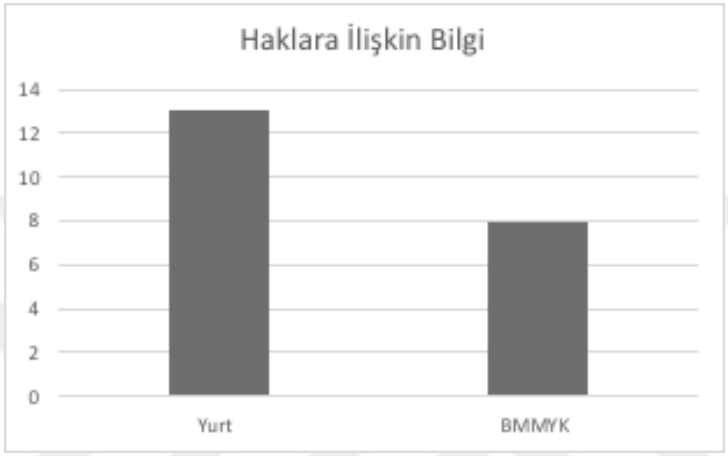
İlk görüşmenin polisle olması ve ardından AÇSHİM'e bağlı yurtlara getirilmeleri bazı gençlerin AÇSHİM'e bağlı yurdu cezaevi sanmalarına yol açabilmektedir.

> Kaçakçı söylemişti, "araba ile alacağız, sizi eve götüreceğiz" dedi. Polis arabada yakaladı bizi, ama herhangi bir bilgi vermedi, küçük olduğumuz için en sonunda yurda getirdi. Yurda ilk geldiğimizde burası hapishane zannettik. Ondan sonra

[8] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

karşılaştığımız yurt çocukları hapis değil, yurt dediler. Ağabeyler, büyük çocuklar vardı, onlar çeviri yaptı, sonra hocalar anlattı (Görüşmeci 17).

Hayır, yurda gelene kadar almadım bilgi, yurdu hapis gibi bir yer sandım önce, benimle birlikte başka çocuklar da getirilmişti, kalabalıktık. Önce aç olup olmadığımız soruldu, sonra da yukarıda kısa bir konuşma yapıldı. 3-4 gün sonra uzun bir görüşme yapıldı, ama hapishane olmadığını diğer çocuklardan öğrenmiştim (Görüşmeci 7).

Şekil 6: Haklara İlişkin Kaynak Bilgisi

Türkiye'de hangi haklara sahip oldukları bilgisini ilk kimden aldıkları sorulduğunda 13 genç, AÇSHİM'e bağlı yurttaki sosyal servis çalışanı meslek elemanlarından, 8'i ise Türkiye'ye destek vermeye devam eden BMMYK ofislerinden bilgi aldığını söylemiştir. Kimi zaman tercüman desteğiyle yapılan bilgilendirmeler kimi zaman gençlerin ikinci dilinde yapılmıştır.

Hayır, bilgi almadım, ama UNHCR konuştular benimle kurum çok doluydu, hastaneye götürdüler. Sol yanım hareket edemiyordu. Hastaneye gittikten bir gün sonra hastaneye yatırıldım. 5 ay hastanede kaldım, bunlar olurken haklarla ilgili kimseyle konuşmadım (Görüşmeci 15).

Tabiî ki verildi, BMMYK tarafından bütün haklarım açıklandı, Arapça tercüman aracılığıyla (Görüşmeci 16).

O zamanlar benim İngilizcem çok iyi sayılmazdı. Görüştüğümüz beyefendi ve bir kadın biraz bilgi verdi, nasıl kayıt olunuyor, vs. neler oluyor (Görüşmeci 4).

Kadın kaydımı yaptı. Fatih'ten geldim ben onların yanına, Beyoğlu'na gelip orada başvurdum. Bize 2 hafta için otel ayarladılar, yurda gelene kadar Somalice konuşan kimseyi göremedim, o iki hafta boyunca. Biz o zaman karakola

> gidiyorduk bir hastalığınız var mı diye soruyorlardı, zordu ama güzel zamanlardı. Geriye baktığımda eğlenmiştik diye düşünüyorum (Görüşmeci 1).

> Hayır bilgi almadım, ama yurda gelince salzmandan (BMMYK) geldiler bize ne yapacağımızı anlattılar, ben o zaman kaçmayı düşünüyordum ama sonra kaldım. (Görüşmeci 6).

Bazı gençler hiçbir bilgi almadıklarını aktarmıştır. Bilgilendirme yapılmayan gençler yararlanabilecekleri hakları zaman içerisinde öğrenmişlerdir.

> Hiçbir bilgi verilmedi, havaalanı polisi bizi aldılar, zaten belliydi yaşımız küçük olduğu için. Çocuk şubeden biri gelip aldı, 2-3 gün de orada kaldık. Orada da ne olup bittiği ile ilgili bilgi alamadık. Tercüman yoktu. Bizi şeye çıkarttılar.. mahkemeye ve o sırada Türk bir avukat geldi, az çok farsça biliyordu. "Öyle bir yurt var, sizin gibi yabancı çocuklar kalıyor, herkes yaşı küçük "dedi. Oraya gidip orada kalabilirsiniz" dedi. Ama çok az farsça biliyordu (Görüşmeci 13).

> Çok az bilgi verildi, sonra İstanbul'da yurda gönderildim. Çok üzgündüm ailemi bulmak istiyordum (Görüşmeci 14).

> Polise gittğimde iki gün sonra gel dediler, 2 gün sonra gittim, Üsküdar Çocuk Büro'nun aracı vardı, bizi alıp hastaneye götürdüler. Birsey demediler. Sonra Yeldeğirmeni'ne (Görüşmeci 10).

Sözü edilen bilgilendirme gerek refakatsiz, gerekse ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için temasın sağlandığı an itibari ile çocuk ya da genç için bir Çocuk Hakları Sözleşmesi gereği "*yüksek yarar tespiti*" olup, yüksek yararın nasıl belirlendiği belgelenmelidir (m. 19). [9] Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin 6 Nolu Genel Yorumunda da söz edildiği üzere bilgilendirmenin, mümkünse, ana dilde ve tercüman aracılığıyla yapılması gerekmektedir (m.25).

Araştırmaya görüşleri ile katkı veren bütün katılımcılar, Türkiye'ye çocuk yaşta gelmiş ve kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmıştır. Kurum bakımından yararlandığı sürede çocuklarla ilgili kararlar çoğunlukla çocukların katılımı ile kuruluşlarda görevli meslek elemanları tarafından (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, hemşire vb..) alınan kararlara göre şekillenmektedir.

[9]https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf 26.8.2020

Uzun yıllardır ülkemizde de uygulamaya geçirilmek istenen, ancak henüz gerçekleştirilememiş vasi ve kayyum atamasının, çocuk ve gencin ülkemizdeki durumuna ilişkin prosedürlerin takibi açısından çok önemli olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır.

Ülkemizde Medeni Kanun uyarınca, çocuk velâyet altında değilse, çocuğu tespit eden kurumun vasi tayini için durumu mahkemeye bildirmesi gerekmektedir. Her ne kadar YUKK'nun ilgili yönetmeliklerinde çocuğu ilk tespit eden kurum GİGM görünse de, Türkiye'de çocuğun korunmasıyla ilgili tüm süreçleri takip eden kurum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Her iki bakanlığın da yasal ve finansal yükümlükleri bulunan vasi/kayyum sisteminin dışında kalması, çocuk açısından hak kayıplarına ve gençler açısından gelecek belirsizliğine ve karamsarlığa yol açabilmektedir.

Vasi ve kayyumun kim olacağı sorusunun yanısıra vasi/kayyum atamasında mahkeme sürecinin uzun olması, çocuğun velâyet altında olup olmadığının tespitinde mahkemelerin karşılaştığı güçlükler ve Türkiye'de bağımsız ve uzmanlaşmış vasi havuzlarının bulunmaması, çocuklara ya da gençlere bilgilendirme yapılsa dahi kararlaştırılan "yüksek yarar belirlemesinin" hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır.

Yüksek yararın belirlenmesinde çocuğun görüşü son derece önemlidir, bu nedenle dil engelinin yaratacağı bilgi eksikliğini ortadan kaldırmak için görüşmenin tercümanla ya da dili bilen uzmanla yapılması gerekmektedir. Dil engeli aynı zamanda çocukların yaş tespitinde de sorun oluşturabilmektedir. Çocuğun beyanından farklı bir yaş girilmesi, çocuğun kurum bakımına alınıp alınmayacağının belirleyicisidir .

4.2.4.2. Kurum Bakımından Yararlanma

> Biz küçük olduğumuz için yol bayağı zor gelmişti. Dil bilmiyoruz, Türkiye'ye ilk geldiğimizde çok zorlandık. Bizi getirdiler Zeytinburnu'na , sağı solu zaten doğru düzgün pek bilmiyorduk, Zeytinburnu'da çok kaçakçıların olduğu biryerdi. İyi bir ortam değildi. Ondan sonra biz dışarı çıkmaya korkuyorduk. Herkes siz misafir misiniz? diye çok soruyorladı, ben sizi götüreyim şu kadara diyorlardı. Bizi polis aldıktan sonrası daha da zordu, halamdan ayrıldıktan sonra yurda gelene kadar yine zordu. Yurda geldikten sonra ilk senesi zordu ondan sonra okul falan başladı, derken rahatladık. Yol ve yeni insanlara alışmak zordu (Görüşmeci 13).

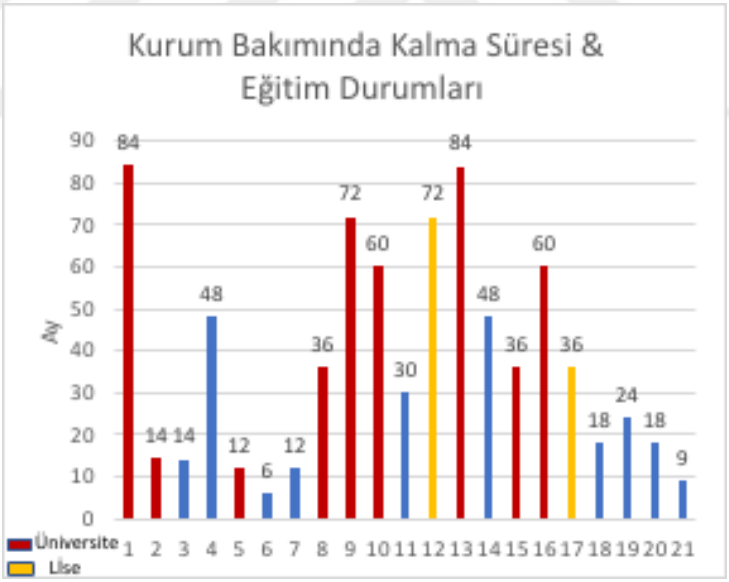
Kurum bakımı, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinin (c) bendinde bakım tedbiri olarak tanımlanmıştır. İlgili maddeye göre "çocuğun bakımından

sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi" işlemidir. [10]

18 yaşına kadar kurum ya da alternatif bakım tedbirleri uygulanan çocuklar hakkında, gerekli durumlarda 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu uyarınca 2 yıla kadar koruma kararları uzatılarak kurum bakımı devam ettirilebilir.

Görüşmeyi kabul eden gençlerin 4'ü hakkında, üniversiteye devam etmeleri nedeniyle, bu karar çıkarılarak kurumda kalma süreleri uzatılmıştır. Gençlerin kurumda kalma ve eğitime devam etme durumları şekil 7'de gösterilmiştir.

Kurum bakımında kalma süresi ile eğitime devam etme arasında doğru orantı bulunmaktadır. Görüşmecilerden en uzun süre kurum bakımından yararlanan 2 kişi 7 yıl yurtta kaldığını ifade ederken, en kısa süren görüşmecinin kalış süresi 6 aydır.

Şekil 7: Kurum Bakımında Kalma Süresi ve Eğitim Durumları

Görüşülen grupta 3 yıl (36 ay) ve daha uzun süre kalanların yüksek öğretime eğitime devam edebildiği ortaya çıkan sonuçlar arasındadır. Bunun en önemli nedeni refakatsiz sığınmacı çocukların ülkemize kurum bakımına alındıkları tarihte bulundukları

[10] www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf 1.8.2020

yaştır. MEB ilgili yönetmeliği[11] doğrultusunda yapılan düzenlemeye göre 14 yaş ve sonrasında eğitim zorunlu olmakla birlikte, 14 yaş itibari ile mecburi ilköğretim yaşı dışına çıkıldığından örgün eğitime devam etmek mümkün olamamaktadır.

Kurum bakımında kalış sürelerinin artması, kuruma kabul edilme yaşının küçüklüğü ile doğru orantılıdır. 14 yaş öncesinde okula başlayan ya da denklik belgesi ile yaşına uygun sınıftan örgün eğitime başlatılan 9 üniversite öğrencisinin kurum bakımında kalma süresi ortalaması 50 aydır.

4.2.4.3. Eğitim Hakkından Yararlanma

Göçün nedenlerinden biri olan eğitime devam etme isteği, literatürde "eğitim göçü" olarak geçmektedir. Eğitim amaçlı göçü, öğrenci göçü olarak tanımlamak ta mümkündür (Atasü Topçuoğlu , 2012, s. 48).

Ancak her göç edenin eğitime devam edebilmesi mümkün değildir. Bu konuda MEB tarafından 2014 yılında yayınlanan 21 sayılı Genelge ile düzenlemeye gidilmiş ve illerde il komisyonları aracılığıyla yapılacak olan değerlendirmelerle okul kayıtlarının gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır. Söz konusu komisyonlara diploma veya öğrenim belgesini getirenler denklik işlemleri gerçekleştirilerek ilgili eğitim kurumlarına yerleştirilecektir. [12]

Denklik belgesini getiremeyen ve yaşı 14'ten büyük olanlar için mecburi ilköğretim çağı dışında kaldıklarından örgün eğitim söz konusu olamamaktadır. Eğitime devam edememe nedeni sorulduğunda, Görüşmeci 18 ve Görüşmeci 6 ülkesinden diploma ya da öğrenim belgesini getiremediğini söylemiştir.

> Geldiğimde yaşım büyüktü ve Afganistan'dan da okul belgelerini getiremedim (Görüşmeci 18).
>
> Lachman'dan belge getirmek gerek dediler. Benim çalışmam lazımdı (Görüşmeci 6).

[11] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf 8.8.2020
[12] www.mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf 19.7.2020

Eğitim-öğretim kaydı yapılsa dahi eğitime devam edebilmeleri gençler için oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Özellikle ekonomik nedenle göç eden gençlerin ailelerinin beklentileri bir an önce Avrupa'ya ulaşmaları ve ailenin geçimine yardım etmeleri yönündedir. Bu beklenti ve baskının yarattığı koşullarda gençler bir karar vermek durumunda kalmaktadır. Görüşmeci 19 okula başlatıldığı halde devam edemeyişini şu sözlerle aktarmıştır.

..evet ama sonra bıraktım yurttan çıkmam gerekti. Hem iş hem okul olmazdı.

Okula devamlılığı belirleyen unsurlardan biri de dil engelinin olmamasıdır. Türkçe okuma-yazma ve anlama becerilerinin gelişmesi okula devamlılığı arttırmaktadır. Küçük yaşta gelenler için bu oldukça kolayken, yaş ilerledikçe motivasyon değişmektedir. Yurtta kaldığı dönemde eğitime devam etmesi konusunda ısrarcı davranılan Görüşmeci 12 bundan duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirmektedir:

> İlk geldiğimde yaşım küçüktü, okula gitmek zorundaydım. Açıkçası İran'da gitmedim ben okula, okul hep kötü bir yerdi kafamda, yok gidip te ne yapacağım. Türkçeyi bilmiyordum, hocalar görüştüler, ilk bir hafta bayağı zorlandım. Ama sonra sevdim, kendim heveslendim, gitmek istedim.

Okula başladığı halde okuldan ayrılarak Avrupa'ya geçmeyi deneyen bir Görüşmeci 13 ise bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmıştır.

> 9. sınıftan başladım, ilk senesi benim için çok zordu. Dersleri anlayabilecek kadar dilim yoktu. İlk senem bayağı zordu, biz zaten yurttaydık, insanlar görüyorduk, kendi yaş grubumuzu görünce değişikti. O okulda iki yabancı idik, herkes gelip bizimle konuşmaya çalışıyordu. Ama biz konuşamıyorduk. İlk 2 senesi bayağı zordu sonra alıştık.. O çok iyi oldu. Bir ara 10. sınıfta bırakmıştım okulu hatırlarsanız. Ben gidiyordum, anlamıyordum. Hocamı anlamıyordum, arkadaşlarımı, dersleri anlamıyordum. Kendimi kötü hissediyordum hep..işte iletişim kuramıyordum, o çok zordu. O yüzden bir ara soğudum, o ara işte kaçmayı denedim, olmadı. Burada kardeşim vardı, böyle devam edersem olmayacak, bir de G. Hoca vardı, böyle yapma oğlum diye konuştu.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere eğitim-öğretim sistemine dahil olduktan sonra bile eğitime devam edebilmek ve tamamlamak, dışarıdan destek ve kolaylaştırıcılık gerektirmektedir.

Sadece eğitime devam edebilmek için yüksek motivasyonla göç edenler bile güçlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu destek sağlandığında, eğitim-öğretim sistemine

dahil olmak, gençlerin hayatındaki belirsizliği ortadan kaldırmakta ve bir hedefe doğru ilerlemeyi kolaylaştırmaktadır.

Bu nedenle eğitim ve sosyal hizmet alanında sığınmacı/mülteci gençlerle çalışan kamu ve STK mensuplarının gerektiğinde sistemi zorlamaları, savunuculuk yapmaları önemlidir.

> Savunuculuk, niteliği gereği, bir değişim talebidir. Değişim istenen unsur direnç gösterebilir. Bu unsurun gücü ne kadar fazlaysa, direnç de o kadar yoğun olabilir. Savunuculukta dirence karşı dayanıklılık en önemli niteliklerden biridir (Karabekir , 2016 , s. 392).

Özellikle göç politikaları ve mevzuatının insan haklarını temel alarak insanın olanaklarının değeri bilgisiyle düzenlenmesi için Hale Meriç Karabekir'in yukarıda belirttiği tarzda bir savunuculuğa ihtiyaç vardır. Bu tarz savunuculuğun tek tek her bir sığınmacı genç için yarattığı fark onların anlatımında ortaya çıkmaktadır.

> Ben bir kez kaçmayı denedim. Olmadı. Burada durumlar oraya göre daha çok zor, biz geleli 7 sene oldu, bir başka şehre gitmek için bile izin almak gerekiyor. Ama Avrupa'da öyle değil, bir de okul için destekliyorlar. A. ve S. İsviçre'de okuyorlar. Devlet onlara ev ve okul verdi. Siz okuyun biz sizi destekleyeceğiz, demişler. Onlar bize anlatıyordu, duyunca bizim ne işimiz var burada diye düşündük. Birkaç defa gitmek istedik. Burada beni tutan tek şey benim okulumdu. Okul olmasaydı, kesinlikle kaçacaktım (Görüşmeci 13).

> Okulu bitirmek istiyorum sonrası için bir hayalim yok, sadece okul (Görüşmeci 15).

Görüldüğü üzere kimi zaman tutunacak tek bir hedef, kişinin yaşamında ortaya çıkarılan olanak bütün bir geleceği şekillendirebilmektedir. Bu nedenle genellemelerden kaçınıp, tek tek kişiler özelinde bakmak gerekmektedir.

Gençlerle çalışma süresince ayırımcılık yapmamak ve yüksek yarar ilkesini benimseyerek insan hakları bilgisi ile yaklaşmak gençlerin eğitim ve diğer haklara erişmelerine, gelecek hayali kurmalarına olanak sağlamaktadır.

4.2.4.4. Reşit Olmak – Reşit Olmamak

Görüşülen gençlere reşit olmadan önceki ve sonraki yaşamları ve oluşan değişimler sorularak, yaşamlarında oluşan olumlu ya da olumsuz sonuçlar anlaşılmaya

çalışılmıştır. Gençlerin 4'ü erişkinliğe geçişi olumlu ve özgürleştirici bulurken; üniversiteye devam eden gençlerden biri düşüncesini şöyle dile getirdi: "olumlu oldu, reşit olduktan sonra üniversite için başka bir yurda gönderildim" Görüşmeci 9, diğerleri koşullu bir iyilik halinden sözetmiştir; Sıkıntı olmadı, okumasaydım çalışmak zorunda kalırdım ve nerede kalırdım bilmiyorum" (Görüşmeci 10).

Çalışma hayatı içinde yer alanlar için durum tamamen farklıdır.

> Yurttan ayrıldığımda reşit değildim. Geçinmek ve karnını doyurmak zorunda kalmak zor, bir de herşeyi kendi başıma karar vermek zorunda kalmak, zordu (Görüşmeci 14).

Bu görüşmecinin belirttiği gibi, çalışma izni olmaması ve bu gibi nedenlerle yurttan erken ayrılan gençler, çıktıklarında kendilerini reşit hissetmekte ve yasal olarak olmasa da reşit gibi muamele görmektedir. Çalışmak ve para kazanmak zorunda olan bu gençler için hak savunuculuğu yapmak ve sistemde kalmalarını sağlamak oldukça güçtür. Genelde birden fazla kişi ile ortak paylaşılan kiralık evlerde ya da işyerlerinin kendilerine tahsis ettiği bölümlerde kalan gençler para biriktirmek ve hedeflerine ulaşmak çabasındadır. Diğer herşeyin önemini yitirdiği bu ortamda hedef, yeterince para biriktirip Avrupa'ya gitmek ya da yaşamı idame ettirmektir.

> 18 olduktan bir süre sonra birden başka şehre gönderildim, bende zaten para yoktu, birşeyim yoktu, ben geri geldim (İstanbul'a), bir vakıf Taksim'de.. bir vakıf bana para verdi. Kardeşim İstanbul'da diye geri gelmek istedim, ama kabul edilmedi, Göç İdaresi tarafından. Ben de imzaya gitmeye başladım, bir yerde çalışmaya başladım, ama paramı alamıyordum, aldığımda önceden borç aldığım paraları ödeyip yine parasız kalıyordum. Bazen de paramı hiç alamıyordum. Çok zordu, hastalandım, bayağı hastalandım, bir ekmek alıp ikiye bölüyordum, bir parçasını ilk gün, ikinci gün diğerini yiyordum. Eve çıkan arkadaşlarım vardı ama beni kabul etmediler, sonra kabul ettiler beni. Şimdi Amerika'da onlar (Görüşmeci 17).

Reşit olma ya da olmama halini koruyup gözetilmek olarak tanımlayan Görüşmeci 19 yurtta olan hayatını "kolay" olarak nitelemiştir.

> Yurttan çıkmadan önce hayat daha kolaydı. Ne yiyeceğini, ne giyeceğini biliyorsun. Kurallar bazen sıkıcı, ama problem çıktığında hocalar gelip bakıyor ne oluyor diye. Dışarıda öyle değil, herseyi kendin yapıyorsun, daha özgürsün ama herşeyi kontrol etmeli ve düşünmelisin, biri gelip bakmıyor problem ne diye.

> Ben reşit olmadan önce çıktım yurttan, çünkü çalışmak istedim. Ev daha rahat, yetişkin olmak benim için daha kolay (Görüşmeci 6).

diyerek reşit olma halini haklara erişmek , özgürleşmek diye düşünenlerin yanısıra,

> Benim için reşit olmadan önce zordu endişe vardı. Reşit olduktan sonra da endişe var tabi ama şimdi oturdu, ne olacak nasıl olacak diye,düşünmüyorsun, daha net. Ağabeyim o sıralarda gitti Türkiye'den ayrılıp. Şimdi Norveç'te (Görüşmeci 1).

durumlarını endişe hali diye tanımlayan gençlerde olmuştur.

Reşit olmadan önce yaşı 18'e yaklaşanlar için çıkışı kolaylaştırmak üzere uygulanan iş ya da meslek edindirme çalışmaları gereği bazı gençler gün içinde çalışıp, akşam geldiklerini, çalışmaya başlamanın reşit hissettirdiğini ifade etmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesinde de yer alan çalışma hakkının (m. 17) yasal bir biçimde kazanılması konusunda sürdürülen çabalar her zaman sonuç vermemekle birlikte, gençlerin görece güvenli alanlarda meslek edinmeleri konusunda AÇSHİM'e bağlı yurtlarda çaba harcandığı anlaşılmaktadır. Ancak bütün gençler için eşit olanaklar sağlanamadığı da bilinmektedir.

> Zaten ben yurtta değildim. Gündüzleri işteydim, ama geceleri hiç yoktu. Eğer çalışmasaydım rahat olurdu, ama haklarımızla ilgili bizim birsey yapmamıza gerek yoktu (Görüşmeci 3).

> 18 yaşına girmeden önce hocalar hep söylüyorlar, çıkış planı yaptın mı? ne yapacaksın? nerede kalacaksın? ne zaman görseler.. sonra artık çıkmak gerek diyorlar, yer bulmadıysan zor. Benim dosyam açıktı, ama görüşmeler bitmemişti 3. ülke için. Kardeşim yurtta, ben dışarda bekledim, zordu (Görüşmeci 4)

4.2.4.5. Aile Birleşimi Hakkı

18 yaş sonrası, varsa kardeşlerin sorumluluğunu da üstlenmek zorunda kalan Görüşmeci 21 gibi gençler için reşit olmak, hem sorumluluk almak, hem de haklardan yoksun tutulmak anlamına gelmiştir. Annesi Almanya'da olan Görüşmeci 21 aile birleşimi işlemleri sırasında 18'den gün alarak reşit olmuş ve aile birleşimi işlemlerinin dışında bırakılmıştır.

> 18 olduğumda kardeşlerim farklı yurtlardaydı, ben dışarıdaydım. Zordu. Sonrası içinse yaşım tutmuyordu. Sonra onlar gönderildi annemin yanına, ben 18'den büyük olduğum için kaldım.

Ailenin, ebeveynlerinden birinin ya da reşit olmamış çocuklarının Avrupa'da olması halinde aile birleşim işlemleri başlatılmaktadır. Özellikle ailesinin izini kaybeden ve araştırmalar sonrası bulan gençlerin aile birleşimlerine ilişkin işlemlerinin 18 yaşından önce tamamlaması gerekmektedir. Örneğin Almanya'da 2018 yılından bu yana çocuk ya da gençlerin ebeveynlerinden en az birinin 3 aylık ikamet izni almış olması ve geride kalan çocukların da 18 yaşından küçük olması şart koşulmaktadır. Aksi halde aile birleşiminin gerçekleşmesi mümkün değildir. [13]

Aile birleşimi ile ilgili her Avrupa ülkesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ona bağlı protokollerinden bağımsız kurallar koyabilmektedir —örneğin, gencin kendi ülkesinde yaşayan yakınının yaşayan tek akrabası olduğunu kanıtlaması gibi. İşlemlerin oldukça uzun sürdüğü aile birleşimi, ailenin bulunması ve araştırılması işlemleri uluslararası alanda Kızılhaç, ülkemizde ise Kızılay tarafından sürdürülmektedir. Ailenin izinin sürülmesi işlemi "çocuğun yüksek yararı" gereği çocuğun onamı, GİGM ve AÇSHİM meslek elemanlarının uygun görüşü ile başlatılmalıdır. Ailesine ya da ailesi olarak tanımladığı kişilere ulaşma isteğini bildiren çocuğun, öğrenilmiş çaresizlik içerisinde bulunan "*insan ticareti mağduru çocuk*" olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Reşit olma ve olmama sorusunun devamında hakları açısından değerlendirdiklerinde "Türkiye'de çocuk olmak mı, yetişkin olmak mı daha kolay" sorusu sorulmuş ve geçmiş ile halen yaşadıkları zamanın değerlendirilmesi istenmiştir. Verilen cevaplarda 12 kişi çocuk olmak, 3 görüşmeci özgürlüğe vurgu yaparak yetişkin olmak şeklinde yanıtlamıştır.

> Çocuk olmak, çünkü hiç birşey düşünmek zorunda değilsiniz, göçmen bir çocuk olarak korunduğumu hissediyordum o dönem, şimdi kendi kendimi korumak zorundayım (Görüşmeci 12).
>
> Hocam çocukluğum yurtta geçtiği için o zamanlar benim için daha kolaydı. Evet bir sorumluluğumuz bir şey yoktu. Okul en önemli olan şey diyebilirim "kalacak yer" yemeğimiz, her şey hazırdı. Orası kolaydı. Güvenlik zaten vardı, ondan çocukken çok daha rahattı. İlk zamanlarda kurallara uymak zordu, ama hocalar güvendikten sonra izin alabiliyorduk, yapıp edeceklerimiz için (Görüşmeci 13).

[13] https://handbookgermany.de/tr 24/7/2020

> Yetişkin olmak daha iyi, daha özgür olmak güzel. Çocukken hiçbirşey yapamıyorsunuz Türkiye'de çalışamıyorsunuz mesela, ama yetişkinken sorun yok (Görüşmeci 10).

> "Her ikisi de zor" diyen bir görüşmeci, ailenin yanında olmadan, yetişkinliğin de çocukluk kadar zor olduğunu ifade etmiştir.

> İkisi de zor eğer sahip olan, destek olan kimse yoksa, ikisi de zor bence. Çocukken yurtta olduğumuz için daha kolay (Görüşmeci 5).

> İkisi de zor çocuklarda annesi babası olmaması zor, yetişkin olduğunda da nerede kalacaksın belli değil (Görüşmeci 15).

> Gerçekten her ikisi de zor benim için. Çocukken ailesi ile yaşayan bir çocuk kadar çocukluğun yok, reşitken de bir reşit gibi yaşayabileceğin imkânların yok . (Görüşmeci 1).

Çocuk olmayı vatandaşlık açısından değerlendiren Görüşmeci 7 "Bence Türk çocukları şanslı, ama yabancıysanız çocuk olmak ta büyük olmak ta zor" diyerek haklara erişimin yaşla değil, yurttaş olmakla ilgili olduğunu savunmuştur.

4.2.4.6. Görüşmecilerin Haklara Erişimde Kayıtlı Olma Hali ve Sahip Oldukları Yasal Statüye İlişkin Görüşleri

Haklara erişimin belirleyicisi olan bir başka öğe, Türkiye'de kayıt altında olma hali olup, görüşmecilere hem kayıtlı olma durumları, hem de Türkiye'de bulunmalarını sağlayan yasal statüleri sorulmuştur. Araştırmanın örneklemi sadece uluslararası koruma altındaki sığınmacı gençler olarak belirlendiğinden yasal statü sorusuna cevabın "uluslararası koruma" olması beklenmiştir.

Katılımcılardan 15'i Türkiye'de kayıtlı olduğunu belirtirken, 1 kişi durumunu bilmediğini, 4'ü artık kayıtlı olmadığını, bir kişi de uluslararası koruma kapsamında iken istisnaî vatandaşlığı aldığını ifade etmiştir. Statülerini bilip bilmedikleri sorulduğunda ise 9 kişi "uluslararası koruma", 8 görüşmeci "bilmiyorum", 2 kişi "BMMYK'ya kayıtlıyım", bir kişi "öğrenci ikametliyim" ve bir kişi "vatandaşım" şeklinde yanıt vermiştir.

Verilen cevaplara bakıldığında görüşmecilerin Türkiye'de bulunma durumunu takip etmedikleri ve yasal süreçle ilgilenmedikleri sonucunu çıkarmamız mümkündür. İki kişinin BMMYK kaydının yasal statü ifadesi olduğunu sanması, bilgilendirme ve

savunuculuklarının BMMYK ya da işbirliği yaptıkları uygulayıcı STK'lar tarafından yapılıyor olmasıdır.

Cevaplar bir bütün halinde değerlendirildiğinde, sığınmacı gruplara haklarına ilişkin bilginin yanısıra, savunuculuğun öğretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aksi halde geri döndürülemez hak kayıpları yaşamaları muhtemeldir.

4.2.5. Görüşmecilerin Türkiye'de Ulaşabildikleri Olanaklara İlişkin Görüşleri

Araştırmanın bu kısmında görüşme yapılan gençlerle varolan olanakları konuşulmuştur.

İnsanın varolabilmesi için temel ihtiyaçların karşılanması, ihtiyaçların karşılanabilmesi için de günümüz dünyasında asgarî gelirin olması şarttır. Bu nedenle gençlere "geçimlerini ne şekilde sürdürdükleri" sorulmuştur. 11'i çalıştığını ifade etmiştir. 2'si lise diğerleri üniversite olmak üzere eğitime devam eden 10 genç BMMYK katkısı aldığını, yine bu 10 gencin 9'u AÇSHİM'den sosyo-ekonomik destek aldığını ve bu şekilde geçindiğini ifade etmiştir. Üniversiteye devam eden gençlerden biri hariç, hepsi yurtta kalmakta olup, bir kişi arkadaşları ile evde kalmakta ve kira ödemektedir.

Kurum bakımından reşit olarak ayrılmış sığınmacı gençler, TC vatandaşı koruma altında olan çocukların yararlandığı gibi kurum bakımı sonrası hayatlarını idame ettirebilmeleri için SED denilen sosyo-ekonomik destekten yararlanmakta, bunu da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri vermektedir.

BMMYK ise son 3 yıldır eğitime devam eden ya da meslek öğrenen gençlere katkıda bulunmak üzere aylık ödemeler gerçekleştirmektedir. Katkıdan yararlanmanın tek koşulu eğitime ya da kursa devamlılık göstermek ve bunu belgelemektir. Sosyal yardım ve BMMYK katkısı alan gençlerin hepsi ekonomik durumlarını "idare edebiliyorum" şeklinde yorumlarken, çalışma izni olmayan ve kalifiye olmayan işlerde çalışan gençler ekonomik sıkıntıdan öte sömürüden ve emek adaletsizliğinden söz etmektedir.

> Türkiye'de kalmak istemiyorum, Afganistan'a geri gidemem, geride birsey yok. Yarın seçilsem, mesela İngiltere, Amerika başka bir yer giderim. Çünkü mesela çalıştığım yer var, ben de aşçılık yapıyorum, Türk te var, ben 2000 TL alıyorum, Türk 3000 TL alıyor. Adil değil! Ben 12 saat kalıyorum, o 8 saat (Görüşmeci 3).

> İnşaatta çalışıyorum, günlük 30-40 TL alıyorum, kendi hayatımı kurdum. Ama mesela yurttan çıktığımda para kazanmak istiyorsun, paranı vermiyorlar. Yağmurda kapı falan takıyordum, zordu ama paramı alamadım halâ, param o adamda. Devlete gidiyorsun (polise) numarası var, adresi var. Şikâyet ediyorsun, polis "senin çalışma hakkın yok, biz birşey yapamayız" diyerek gönderiyorlar. Hiçbir şey yapılmıyor (Görüşmeci 17).

> Tanıdıklarım var burada. Tarlalara gidiyorum, burada arkadaşlarım var. Öyle işler çıkınca bana haber veriyorlar, biraz öyle kazanıyorum ama az. "Yurttan çıktığım için yardım alabilir miyim?" diye sordum, onu araştırıyorum (Görüşmeci 8).

Halen çalışma izinleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uluslararası İş Gücü Genel Müdürlüğünce verilmekte olup, YUKK'un 89. maddesi 4 (b) bendinde düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca,

> Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir. Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin diğer mevzuatta yer alan hükümler saklıdır. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma izni yerine de geçer ve bu durum kimlik belgesine yazılır (GİGM, 2013, s. 40) .

Ancak ülkemizde ikincil koruma ya da mülteci statüsünde değerlendirilebilmek için, bu statülerin tanımlanmış olması gerekmektedir. Görüşme yapılan gençlerden uluslararası koruma statüsünde olduğunu beyan edenlerin kimlik kartlarında "*uluslararası koruma başvuru belgesi*" yazmakta ve statüde bir değişiklik olmamaktadır. Yine YUKK 54. madde (ğ) bendinde çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenlerin sınırdışı edileceğinden söz edilmektedir.

Olanaklara ilişkin bir başka soru doğrudan sorulmuş ve ek sorularla detaylandırılmıştır. Soru "Türkiye'de kendinizi gerçekleştirmek için olanaklarınız olduğunu düşünüyor musunuz?" biçiminde yöneltilmiştir. Gençler bu konuda aşağıdaki cevapları vermişlerdir:

Görüşmeci (9) devletin kendisine çok fazla imkân verdiğini düşünmekte, Görüşmeci (8) ise "Dil kursuna gidebiliyorduk, ama mesela kimlik olsaydı lisanslı futbolcu olabilirdim, ama kimlikler hep 6 aylık veriliyor*"* şeklinde görüş belirtmiştir.

Çalışıyor olmanın başka etkinliklere zaman bırakmadığını söyleyen Görüşmeci 14,

> Yurtta iken vardı, okula gidiyordum ama sınıfta en büyük bendim. Ama yurtta etkinlikler oluyordu ya da yurttaki arkadaşlarım ile bir şeyler yapıyorduk, çalışınca zaman kalmıyor, arada arkadaşlarla bir şeyler yapıyoruz.

şeklinde kendini ifade etmiştir. Okula devam edenler ise derslerin yoğunluğundan dolayı başkaca etkinliklere katılamadıklarını belirtmişlerdir:

> Şimdilik evet, ulaşabiliyorum. Ama okul derslerim çok yoğun, zamanım kalmıyor (Görüşmeci 15).

Geçiş ülkesinde uzun süren beklemeler kişiler için zorlayıcı ve umut kırıcı olabilmektedir. Uzun süren prosedürler, redde itirazlar vb. nedenlerle de üçüncü ülke yerleştirmeleri 5-6 yılı hatta daha fazla süre alabilmektedir.

> Tek başımayım, 16 yaşında Türkiye'ye geldim, şimdi 26 yaşındayım, ne olacağım? bundan sonra kim olacağım? ne olacağım? bundan sonra hiç birşey yok elimde, bu kadar yılda (Görüşmeci 17).

Belli alanlarda kendisini geliştirmek isteyen (Görüşmeci 1) bunun için Türkiye'nin en doğru yer olduğunu düşünmektedir. Ancak yarattıklarını paylaşamamanın üzüntüsünü yaşamaktadır.

> Evet özellikle fotoğraf konusunda çok, şu anda okuduğum bölümde de bazen yazmakta olduğum senaryo ve hikâye gibi şeyleri başka bir ülkede olsaydım yazamazdım, o yüzden Türkiye'yi kıymetli buluyorum, ama kimseyle paylaşmamak, paylaşamamak, en azından yapıp ettiklerimi ifade edebileceğim bir yerde olmak isterdim (Görüşmeci 1).

Olanakların tespitine yönelik sorular belirli alanlara bölünerek tekrar sorulmuş ve genel bir izlenim edinilmeye çalışılmıştır. Örneğin meslekî eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşma, kültürel sanatsal faaliyetlere katılım, arkadaş ilişkileri, hemşehrilerle etkinlikler gibi. Meslekî eğitim alıp almadıkları sorusunu 16 kişi "almadım" şeklinde yanıtlarken, diğerleri grafik tasarım, elektrik, aşçılık, sağlık teknikerliği gibi eğitimler aldıklarını belirtmişlerdir.

> Özel bir aşçılık kursuna gidiyorum, önceden Taksim'de çalıştığım yerdeki patron "ben sana yardım ederim" dedi "okulunu oku", sonradan ben dedim "tamam" benim için çok iyi oldu. Sonra sınava girdim okuldan aradılar, benden "cv" istediler "ne kadar zamandır bu işi yapıyorsun? kimlerle çalıştın?" diye sordular. Kabul edildim. Açık söyleyeyim, hem okuyamıyorum, başka iş te elimden

> gelmiyor, mesela inşaat işi falan ben yapamam, aşçılığa alışmışım, ama çok ta sevmiyorum. Ne yapmak isterdim? Doktor olmak isterdim. Neyin neye faydası var, onu araştırıp yemek yapıyorum (Görüşmeci 4).

Sağlık hizmetlerine kayıt dışı kalan bir kişi dışında herkes ulaştığını ve sorun olmadığını ifade ederken bir kişi de para ödeyerek yararlandığını, her seferinde ödeme yapmanın zor olduğunu belirtmiştir.

> Mesela hastaneye giderken 85 TL fark ödüyorsun. Kaç sefer gittim, oradaki çalışan diyor ki hastaneye git bana rapor getir, sonra bana gel. Nasıl yapayım, bilemiyorum (Görüşmeci 3).

Arkadaş ilişkileri konusunda hiçbir sorun olmadığı görülmüş olup, pek çok farklı ülkeden arkadaşları olduğunu gururla ve mutlulukla belirtmişlerdir. Gençler yurtta kalmalarından ötürü yabancı arkadaşları olduğu kadar pek çok Türk arkadaşa sahip olduklarını da ayrıca vurgulamışlardır.

> Evet hem Türk hem Iraklı hem Afgan her yerden arkadaşım var)...gülerek) Yurt Birleşmiş Milletler gibiydi (Görüşmeci 4).

> Bütün yabancılar arkadaşım oldu çünkü okulda uluslararası ofiste çalışyorum, bir sorun olduğunda oraya geliyorlar. O yüzden hem Türk hem de yabancı arkadaşlarım var (Görüşmeci 5).

Kültürel-sanatsal faaliyetlere katılım konusunda fırsatlar olduğunu ancak katılmak istemediğini ilgisini çekmediğini belirtenlerin yanısıra "var ama ben pek sevmiyorum" Görüşmeci 8, artık katılmadığını ifade eden gençler bulunmaktadır .

> Hayır yurttayken hocalar götürürdü bazen biz arkadaşlarla giderdik, futbol turnuvaları yapardık ben oynayamazdım ama iyi oynayanlar vardı (Görüşmeci 7).

> Para yokluğundan ve olmadığından katılamıyorum ama katılmak isterdim (Görüşmeci 11).

Hemşehrileri ile ortak etkinliklere katılıp katılmadıkları konusunda (Matem, Christmas vb.) ise genel bir isteksizlik ve olumsuz duygular mevcuttur.

> Etkinliğine bağlı, matem vb. şeylere önceleri katılmam gerek diye düşünüyorsun, sonra farklı düşünüyorsun (Görüşmeci 13).

> Kimseyi tanımıyorum, bugüne kadar katılmadım yani).Ek soru: ama ister miydin tanıyor olsaydın ?) Hocam, istemezdim, çok yakın hissetmiyorum. Bazen yeni gelenler (yurda) çok değişik kafalar, onlarla anlaşamıyorum. Onları tanımıyordum, okul zamanı dışarı da oluyordum. Bu benimle alakalı çok sosyal

> olduğumu söyleyemem. Yeni insanları çok sevmiyorum. Afgan ise çok meraklı değilim, İran'da çok zorluklar yaşadım, onlarla da olmak istemiyorum (Görüşmeci 12).

Yasal danışmanlık, sosyal ve hukukî destek sistemlerine ihtiyaç duyduklarında başvurdukları kişi ya da kurum sorusuna hemen bütün görüşmeciler "yurttan hocalar" şeklinde yanıt vermiştir. Gençlerin geçmişte kalmış olduğu çocuk destek merkezi kapatılmış ve çalışanları farklı birimlerde görevlendirilmiş olmasına rağmen, halen o dönem çalışan psikolog ve Türkçe öğretmenin adı çocuklar tarafından destek aldıkları kişiler olarak belirtilmekte ve söz konusu kaynak kişilere çok kolay ulaştıklarını söylemektedirler.

Bu ifadelere bakıldığında, kuruluşun eski çalışanlarının görev yeri değişmiş olsa dahi, gençler adına savunuculuk rolünü üstlendikleri, gençler talep ettiğinde, ihtiyaç duyduğunda, sosyal ve hukuki destek sağladıkları görülmüştür. Bu meslek elemanlarının insan haklarına ve her bir gencin biricik ve özel olduğuna inanarak, insanın onuru ve değerini korumak adına hareket ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Kurum çalışanlarının dışında alanda göçmenlerle çalışan Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve Mülteci Hakları Merkezi kaynak kurum olarak belirtilmiştir. Katılımcılardan biri ona destek olan kimsenin olmadığını, kaynak kişi ya da kuruluş tanımadığını aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir.

> Bazı kurallar değişmişti, destek için gittiğimde cevap alamıyorum göç idaresinden. Hiç yok kişi ya da kurum (Görüşmeci 17).

Yaşadıkları ilde resmi işlemleri gerçekleştirirken sorun yaşayıp yaşamadıkları sorusuna, il dışı izinlerinin zor alındığını belirtmişlerdir.

> Kolay değil, çok değişiyor kanunlar kurallar, izin almak zor, başka ile gitme izni bir oluyor, bir olmuyor mesela (Görüşmeci 4).

Diğer resmi kurumlarda da sıkıntı yaşayan gençler bulunmaktadır.

> Şu an değil ama ikamet için başvurduğumda yaşadım. Öğrenci ikametim var şimdi okuyorum, ama futbol oynadığım kulüp yabancı oyuncu alamıyor, bu yüzden istisnai vatandaşlığa başvurmak istiyorum, ama Ankara'ya başvurmam gerek herhalde buradan bilgi alamıyorum. "Vali yapabilir" dediler, Vali'den randevu istedim, ama hala çağıracak. Bir hocam var burada, herşeye yardım ediyor (Görüşmeci 8).

Görüşmenin son soruları hakların korunması, inisiyatif kullanma, gücün farkettirilmesi, gelecek planlaması ve deneyim paylaşımına ayrılmıştır. Bu kısımda bir soru onları hayal etmeye zorlamak için hazırlanmış ve sınırlandırılmamıştır. Kısaca gençler "değiştirebilseydiniz, neyi değiştirirdiniz?" sorusunu, ister geçmişten, ister bugünden, isterlerse gelecekten cevaplayabileceklerdi.

"Sığınmacıların haklarını korumak konusunda ilk yapılması gereken nedir ?" sorusuna hemen bütün görüşmeciler "ana dilde hakların bildirilmesi" gerektiğini ifade etmiştir. Görüşmeci 9 bu konuyla ilgili bilinçlendirmenin ve hak savunuculuğu yapma yöntemlerini bilmenin öneminden söz etmiştir:

> Bilinçlendirmek, sığınmacılar hangi hakka sahip olduğunu bilmiyor, memur bütün hırslarını benden çıkarıyordu, oysa onu şikâyet etme hakkım varmış, susmamak, Mülteciler Derneği gibi derneklere üye olmak destek vermek önemli hakları bilmek önemli. Ben en şanslılardanım, bunların onda birine ulaşamadan giden mülteciler var, ölüm haberlerini aldığım insanlar oldu gitmek için yola çıkanlardan (Görüşmeci 9).

> Onlara (yeni gelenlere) daha iyi anlatmak gerek "hakların bu" diye, gidip başvurmaktan korkarak deport edilmekten korkarak kaçak yaşıyorlar (Görüşmeci 10).

> Aslında biz de buraya ilk geldiğimizde haklarımız neydi ne değildi hiç bir bilgimiz yoktu. Burada Türkçe BM'ye gidin diyorlardı. Bunları yola çıkmadan önce bilseydim, bu ülkede böyle haklar var diye bilseydim. Bilgilendirme çok önemli (Görüşmeci 13) .

> Nereye geliyor, neden geliyor, ne var gittiği yerde, bilmiyor. Bir kaçakçı alıyor, bırakıyor, şuraya git.. buraya git..diyor. Bilmiyorsun ne olacak. Korkmasaydım daha önce giderdim polise, jandarmaya. Bilmeyince korkuyor insanlar. Şimdi daha da zor daha da korkuyorlar deport edilmekten, hapse girmekten (Görüşmeci 19).

> İlk yapılması gereken haklarının bildirilmesi olabilir, kendi dillerinde anlatılması, en azından kendi hakkını biliyorsan, kime sorabileceğini, kimden yardım alabileceğini biliyorsun. Yeterli oluyor mu, onu bilmiyorum ama bilmek önemli (Görüşmeci 1).

Bazı gençler ise bir kimliğe sahip olmanın sığınmacıları koruyacak yegâne araç olacağına inanmaktadır.

> Vatandaşlık, kimlik, nüfus çok önemli bir şey o olduktan sonra herşey halloluyor. Aksi halde her zaman yabancı hissediyor insan (Görüşmeci 15).

> Kimlik verilmeli ve Türkiye'de ne yapabilir ne yapamaz hepsi anlatılmalı (Görüşmeci 18) .

İki genç yapılacak bir şey olmadığı, çözümün bu ülkede bulunamayacağı konusunda hemfikirdir.

> Çoğu sığınmacı çalışıyorlar, para kazanalım diye ama çocuğun hakkını vermiyor, haklarını alamıyorlar, UNHCR'a soruyorsun "biz birsey diyemeyiz, yapamayız" diyorlar. Ne yapabiliriz, kapıdan bile alınmıyorsun gittiğinde, bunu düzeltmek için yapılacak şey yok. Hiçbir şey yok yapılacak. Ancak BM dosyaları incelese, 3. ülke yerleştirilse öyle çözülür (Görüşmeci 17).

> Yapılacak bir şey yok, kimse daha çok insan istemiyor (Görüşmeci 3).

Görüşmeci gençlere gelecek plânları sorulduğunda, kendilerini ve hayallerini gerçekleştirmek konusunda oldukça istekli ve çaba içinde oldukları görülmüştür. Gençlerin hayallerinin olması ve gerçekleştirmek konusunda da gerçekçi planları olması umut vericidir. Görüşmeci 1 ve Görüşmeci 8 hayal kurmanın gücünü vurgulayarak,

> Hayal kurmak iyi birşeydir. Korona olmasaydı, yakında siyahiler var yaşayan İzmir'de, onlarla ilgili bir projem vardı, her şekilde onu yapmaya çalışacağım. Belirli bir nokta yok uzak gelecekte ama Somali'ye gidip bir film çekmek isterdim, zor ama belki bir gün (Görüşmeci 1).

> Valla herşey. Plan var, hayat var, nefes var, plan da var, ama bilmiyorum bu planlar gerçek olacak mı? (Görüşmeci 8).

Görüşmeci 2 gelecek planlarını kademeli olarak yaptığını, olmazsa diğer plana geçeceğini belirtmektedir.

> Planım var, üniversite bittikten sonra inşallah babamın yanına Hollanda'ya gitmek. Mesleğimi orada yapmak istiyorum. Olmazsa b planımda Türkiye'de iş bulmak (Görüşmeci 2)

Görüşmeci 3 ikinci bir meslek edinmek istemekte ve bu konudaki kararlılığını şöyle aktarmaktadır:

> Plan olsun, planlarım var. Doktor olmayı çok istiyorum onun peşini bırakmam, aşçılıkta yaparım bi yandan da okurum ben.

Bazı gençler için umut, vatandaşlık alabilecekleri bir ülkeye ulaşıp aileleri ile birleşmektir.

> Evet var, yakında 3. ülkeye yerleştirme olacak. Orada yeni bir hayata başlayacağım patlamaların, bıçaklamaların olmadığı. Oraya gidip bir meslek öğrenmek istiyorum ne olursa. Computer ile yapılan bir iş olur inşallah (Görüşmeci 4).

> Evet Avrupa'da bir ülkede vatandaşlık alıp orada yaşamak, aileme bakmak (Görüşmeci 6).

> Ailemi de getirip Avrupa'ya gidebilmek en büyük hayalim. Yeterince para biriktiğinde onları da getireceğim (Görüşmeci 7).

Eğitime devam eden gençler ise kendilerini gerçekleştirmenin yolunu, okulu tamamlamak olarak görmektedir.

> Mühendis olup kendimi geliştirmek, yabancı dilimi geliştirmem gerek, bir de kızkadeşimi getirmek, 11 yıldır göremiyorum. Bir de Erasmus'la yurtdışına gitmek istiyorum (Görüşmeci 9).

> Okulu bitirmek istiyorum, okul kısmı da gerçekleştirebileceğim bir şey (Görüşmeci 10).

> Okulu bitirmek ve daha güvenli bir yere gitmek ve evet, yapabilirim (Görüşmeci 11).

> Aslında, hocam, hedefim okumak, bizim ailede okumayanlar var, herkes bizim okumamızı istiyor. Okumayı planlıyorum. Los Angeles olacak yerleştirme yerimiz. Sonra öğrendik hayat pahalı, okullar ekstra pahalı. Bu yüzden daha uygun bir şehre gidip part-time çalışıp geri kalan zamanda okuyabiliyormuşuz. Öyle bir şey olursa, çok iyi olur. Gerçekleşebilir buluyor muyum?...Arkadaşım H. şey dedi, o da okumak istiyordu, ama şimdi çalışıyor, çalışmaya devam ediyor. Ama en son H.nin oda arkadaşları mülteci olarak gideceğimizi bir süre sonra vatandaşlık alacağımızı söyledi. İşte onlar Memphis'te kalıyor. 2 sene de ücretsiz eğitim olduğunu söylemiş H. Şimdi araştırıyor, umarım olur (Görüşmeci 13).

Diğerlerine göre daha umutsuz hisseden Görüşmeci 17 bile, birden fazla plan yaparak durumunu dengeleme çabasındadır. Gönüllü geri dönüş seçeneğine dahi sıcak bakmaktadır.

> Valla BM dosyamı tekrar açarsa, yeni bir sayfa açabilirim kendi hayatıma. Ama o olmazsa, Türkiye'de para toplayıp Avrupa'ya giderim. En kötü ihtimalle Afganistan'a gidip orada yaşayacağım.

Gençlere yöneltilen bir diğer soru olan "değiştirme olanağınız olsa neyi değiştirirdiniz?" sorusuna verdikleri cevaplar insanın başarılarına inancı tazeleyecek kadar umut vericidir.

> Eğer birseyi değiştirebiliyor olsaydım şeyi değiştirdim.. Dünyadaki savaşları barışla değiştirirdim. Kendi yaşamımda olsa, biraz utangacım ya, onu değiştirirdim (Görüşmeci 1).

> Hiç savaş çıkmasın isterdim. Bir de zamanda geri dönebilsem Sudan'dan direk Türkiye'ye giderdim hedef olarak (Görüşmeci 16).

Kişisel çıkarlardan uzak verilen yanıtların bir kısmı elbette geçmişin hatırlanmak istenmeyen bölümleriyle ilgilidir. Görüşmecilerin bu tarz cevapları aşağıdaki gibidir:

> Hastalanmazdım (Görüşmeci 18).

> Hiç yola çıkmazdım, babama karşı gelirdim (Görüşmeci 19).

> Soru çok değişik geldi bana, babamın yanında olsaydım, Hollanda'da (Görüşmeci 2).

> Babamın kaçırılmasına, öldürülmesine izin vermezdim, o zaman bütün aile birlikte olurduk (Görüşmeci 4).

> Türkiye'den önce, babam ölmeden önce, onu üzdüğüm hareketler var, onu değiştirirdim (Görüşmeci 9).

> Sınırda öbür araca binmezdim, son anda diğer araca bindirildim (Görüşmeci 14).

Görüşmeci gençlerin kalmak ile gitmek arasında verilen kararlarından duydukları pişmanlıkları bulunmaktadır:

> Mesela ben buraya geldikten sonra arkadaşlarım burada durmadı, Avrupa'ya gittiler. Ben, diyorum şimdi, keşke onlarla gitseydim, onlar arıyorlar gel gel diye. Ben futbol oynuyorum diye kaldım, "keşke gitseydim" diyorum (Görüşmeci 8).

> Türkiye'de kalmaz devam ederdim. Arkadaşlarımın çoğu gitti bazısı çalışıyor bazısı okuyor, ben de müzik eğitimi almak isterdim (Görüşmeci 20).

> Yaşım 18 olmadan gitmeye çalışırdım (Görüşmeci 21).

Bazı cevaplar ise değiştirilemeyecek durumlar ile ilgilidir. Uyruğun seçimi, dünyaya gelme kararı gibi.

> İlk önce geri dönebilsem, taaa eskiye, Afgan olarak dünyaya gelmek istemezdim. En baştan ailem ile birlikte okuyabilsem, onu isterdim, bunu değiştirirdim (Görüşmeci 13).

> Elimde olsa dünyaya gelmezdim.. Çünkü şu anda ben 22 yaşındayım, ben hiç gün görmedim. Çalıştım ben, Afganistan'da da aynıydı, bir şey değişmedi. Tek fark, burada patlama falan yoktu. Doğmazdım değiştirebilseydim eğer. Eğer olmazsa ailemle, yani kendim başarmak zorundayım. 30 yaşına kadar benim herşeyim olmalı, işim olacak, ailem olacak herşey tamam olacak. Restaurantta çalışırken aileler geliyordu çocuklarıyla, oturuyor çay içiyorlardı, oturuyorlardı, 4-5 saat konuşuyorlardı. Ben düşünüyordum, ben niye yapamıyorum (Görüşmeci 4).

> Geldiğimde daha iyi bir yere gitmek için zorlardım. Türkiye'de kalmazdım (Görüşmeci 3).

Herşeye rağmen hayatından memnun olan ve bu haliyle devam etmesini ya da Türkiye'yi sevdiğinden ötürü vatandaşı olmak isteyen gençler görüşmede aşağıdaki yorumları yapmıştır.

> Hiç birşeyi değiştirmezdim (Görüşmeci 5).

> Giderdim pasaportla gelirdim. Yine buraya gelirdim. İyi olsa bile çok zaman kısıtlı oluyor. Legal gelmek işi kolaylaştırırdı (Görüşmeci 10).

> Daha önce gelmek isterdim Türkiye'ye, seviyorum Türkiye'yi. Vatandaşlık verseler kalırdım.(Görüşmeci 12).

> İlk başta vatandaş olurum en başta. En çok istediğim şey! (Görüşmeci 15).

Gelecekle ilgili cevapların bazıları aslında gerçekleşebilir unsurları içermekte olup, yasal düzenlemeler ve savunuculukla gerçeğe dönüşebilir görünmektedir.

Son olarak deneyimlerinin paylaşımı konusunda görüşlerini almak üzere görüşmeci gençlere "şu anda yola çıkan biri ile karşılaşsanız, ona tavsiyeniz ne olurdu?" sorusu yöneltilmiştir. Gençlerin cevapları hem kendi deneyimlerinin hem de günümüz koşullarının objektif değerlendirmesini içermektedir.

Görüşmeci 1 kişisel deneyimi üzerinden soruyu şöyle cevaplamıştır.

> Ağabeyim üzerinden bir cevaplayayım, Ankara'dan gelen bir arkadaşımla birlikte uğurlayacaktık ağabeyimi, daha önce de denedi gitmeyi, son gidişinde çantasını alıp gidecekti artık, ağzımdan bir kelime bile çıkmadı, çıkamadı. Herhalde onları da durdurmaya çalışmazdım, çünkü o insanın da, onların da bir hayali vardır, bir yaşantısı, geride bıraktığı bir ailesi vardır, ama dikkatli olmasını söylerdim, dikkatli olmasını gerektiren bir bilgim varsa, onu da aktarırdım.

Görüşmecilerin 17'si koşullu da olsa yolculuğa çıkacak kişiye "yola çıkmasını" önermektedir. Bu tavsiye, yolculuğun tehlikesine ve gerekliliğine dikkat çekilerek yapılmaktadır:

> Derdim, niye gidiyorsun ? Burada mesela ne eksiğin var? Sorardım mesela orada çalışabiliyorsan, kendine geçinebiliyorsan, burda kal, açsan işin yoksa, git derdim (Görüşmeci 3).

> Gitmesini söylerdim. Kimse boş yere, macera için çıkmaz böyle bir yola, bilmiyorsun başına ne gelecek, nasıl bitecek. Ama kalamıyorsun ki göç ediyorsun. O yüzden gitmesini söylerdim (Görüşmeci 4).

> Böyle arkadaşlarım çok oldu. Hadi gidelim diyen. Ama ben okulumu bitirmek istiyorum. Gidenlerin çoğu kaçak yaşıyorlar, okula gidemiyorlar, kaçak çalışmak zorundalar. Gitmek isterlerse, dikkatli olmalarını söylerdim (Görüşmeci 10).

> Yardımcı olurdum, ona anlatırdım kendim ne yaşadıysam, yol gösterirdim (Görüşmeci 17).

> Yolculuklara güvenme ve kendine dikkat et. Hedefine odaklan ve sakın mücadeleyi kaybetme (Görüşmeci 16).

> Gerçekten gerekli mi?" diye sorardım. Patlama olmuyorsa ve ekmek varsa çıkma, derdim (Görüşmeci 7).

> Ben, derdim "çıkma" bu yola girme! İnsanların durumuna göre aslında, bazı insanların çıkması zorunlu. Ama gerekli değilse çıkma, derdim (Görüşmeci 8).

> "Denizden gitme" derdim. İmkanı varsa hiç gitmesin, gitmemesi için uğraşırdım, kaçakçısının iyi biri olup olmadığını araştırmasını ve karadan gitmesini söylerdim. Denizden gitmek %50 ölümü göze almak demek (Görüşmeci 9).

> Gidebiliyorsa, gitmesini söylerdim. Ama denizden değil, deniz çok tehlikeli, ama gitmesi gereken gidiyor, zaten kalsa da yaşamıyor bazen (Görüşmeci 18).

Grubun geriye kalanları ise tavsiyelerini gitmemeleri yönünde kullanmaktadır, bunun en önemli nedeni ise göç yolcuğunda göze alınan riskler ve sonuçlarıdır. Avrupa'ya ulaşsalar dahi deport edilen kişileri hatırlatarak, göçün geçmişe göre daha zor ve güvensiz olduğuna vurgu yapmışlardır:

> 7 sene önceki Türkiye ile şimdiki Türkiye çok farklı. Yolda can tehlikesi de var. Çok göçmen geliyor, kimliksizler toplanıyor. 7 yıl önceki Türkiye'ye gelmelerini önerirdim, şimdi ise, "hayır, gelmeyin" derdim (Görüşmeci 12).

> Hocam, iki türlü yol var, bi kaçak yol, bir de yasal yolla. Türkiye'yi İran'la karşılaştırınca bir tık daha iyi. Gelmelerini ister miydim ?... evet gelmelerini

isterdim. Bizim yurttan bir sürü çocuk geldi ve Avrupa'ya gittiler, ama bir süredir Avrupa'dan da deport edilerek Afganistan'a deport edildiler. Bir yerden sonra insan çok kararsız kalıyor ne yapsak ne etsek konusunda (Görüşmeci 13).

Tavsiye etmezdim, çünkü yol çok tehlikeli, çok zor, sadece çalışmak için yola çıkan kişiler çıkmasın, derdim (Görüşmeci 5).

BÖLÜM 5. SONUÇ

Bu araştırmanın başlangıç noktası ülkemizde sayıları giderek artan, ancak sayılarda ve istatistiklerde görünür olmayan uluslararası koruma statüsünde bulunan sığınmacı gençlerin korunma ihtiyacının belirlenmesidir.

Araştırma, dünyanın pek çok farklı ülkesinden gelen ve ülkemiz topraklarında çocuk koruma sisteminden çıkıp, erişkin olan gençleri örneklem olarak seçmiştir. Sığınmacı gençleri koruyan mekanizmalar nelerdir? Çocuk oldukları dönemde kaynak ülkelerinde, yolda oldukları sürede transit ülkelerde, sonra da Türkiye'de sığınmacı çocukları ve gençleri koruyan hukuk metinleri ve sözleşmeler hangileridir? Bu sözleşmeler gençlerin insan olmaktan doğan onurunu ve değerini koruyabiliyorlar mı? Araştırma, "bu metinlerin içerdiği haklara "grup hakkı" denilebilir mi?" sorusuna cevap vermek ve çocukluktan erişkinliğe geçişte karşılaşılan sorunlara ne gibi çözümler sunabileceğini belirlemek üzere nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır.

Araştırmada İoanna Kuçuradi'nin insan haklarına bakış açısı temel alınarak göç, göçmen, mülteci sorunları insan haklarına dayanarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Yetişkinliğe adım atmış sığınmacı gençler örnekleminde, son yıllarda ülkemiz koşullarında bu gençlere tanınan hakların, temel (kişi) haklarının korunabilmesini sağlayıp sağlayamadığına ve ek haklara ihtiyaç duyulup duyulmadığına bakılmıştır.

Araştırma dayanışma, kalkınma/gelişme ya da halkların hakları gibi isimlerle adlandırılan ya da 3. kuşak insan hakları olarak sınıflandırılan grup hakları tanımı yerine, İoanna Kuçuradi'nin grup hakları tanımı temel alınarak yapılmış ve ülkemize sığınan kişilerin —özellikle uluslararası koruma altında bulunanların— temel (kişi) hakları açısından hangi hukukî metinlerde korunduğuna bakılmıştır.

Araştırmada göçmen: tür olarak insanın değerini oluşturan olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşullarını kendi adına varetmek ve korumak için ait olduğu topraktan, ülkeden ayrılarak başka ülkeye gitmeye çalışan ya da yurttaşı olmadığı bir ülkede kendisi için bu olanakları yaratmaya çalışan kişi olarak tanımlanmıştır.

Mülteci ise, yurttaşı olmadığı bir ülkeye, kendi ülkesinde ırkı, dini, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasî düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için giden kişinin, özgürlüklerin korunmasının taşıyıcısı olan devlet tarafından - sadece insan olmanın onurunu ve değerini korumak adına- korunması gereken, ülkesine geri gönderilmemesi gereken kişidir. Sığınmacı ise gittiği ülkede mülteci olduğunun devlet tarafından kabul edilmesini bekleyen kişidir. Her sığınmacı mülteci olmayabilir, ancak her mülteci başlangıçta sığınmacıdır, diyebiliriz.

Mültecilerin korunmasında uluslararası kabul gören 1951 Cenevre Sözleşmesinin, temel (kişi) haklarına erişilemediği kimi yer ve zamanda sığınmacı ve mülteciler için koruyucu ve kapsayıcı olabileceği belirlenmiştir. Koruyucu olamadığı zamanlarda ise, bunun insan hakkı ihlâli şeklinde yorumlanarak, ihlâl ortadan kalkana kadar savunuculuğunu yapmak gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesinde getirilen coğrafi sınırlılık (coğrafi çekince), ülkemizde yaşayan sığınmacıların —Avrupa'dan gelenler hariç— mülteci olarak tanınmasını engellemekte ve onların güvenli bir başka ülkeye gidene ya da ülkesine dönene kadar misafir olarak kabul edilmesine yol açmaktadır. Bu durumun adı sığınmacının geldiği yer ve duruma göre değişmekte, sığınmacılara ikincil koruma ya da şartlı mülteci gibi statüler verilmektedir. Uluslararası karşılığı bulunmayan bu statülerin sunabileceği seçenekler şunlardır: sığınmacının uzun yıllar sığınma statüsünde ülkemizde yaşaması, güvenli üçüncü bir ülkeye gönderilmesi ya da gönüllü olarak ülkesine dönmesi, kimi zamanda deport edilmesi.

İoanna Kuçuradi'nin grup hakları tanımı çerçevesinde sığınmacı gençlere baktığımızda, ülkemiz koşullarında "misafir" durumunda yaşayan, vatandaş olmayan ya da vatandaş olma ihtimali düşük olan ve vatandaşlık haklarından yararlanamayan, ancak insan oldukları için temel haklarının korunması gereken kişileri görürüz. Bu koşullarda sığınmacı statüsünün değişmeyeceğini, mülteci statüsü alarak güvenli üçüncü bir ülkeye gitmenin zorluğunu ve vatandaşlığa kabul edilmenin çok zor olduğunu bilen sığınmacı gençler korunmadıklarında, yaşamlarının bu döneminde edinmeleri gereken bilgi, beceri ve eğitime ulaşamadan kayıp bir dönem yaşamaktadır.

Araştırmada, bu farkındalığın sonucu olarak, Türkiye'de kalan sığınmacı gençlerin eğitime devam etmeyi zorlayarak bu durumu değiştirmeye çalıştıkları ya da kaçak yollarla Avrupa'ya geçme planları yaptıkları tespit edilmiştir.

Bütün bu sınırlılıklara rağmen, ulusal göç mevzuatımız olan "Yabancılar ve Uluslarası Koruma Kanunu", ülkemizde yaşadıkları süre içinde insanî gerekliliklere ulaşmaları konusunda sığınmacılara haklar tanımıştır. Sığınmacıların, kanunun ilgili maddelerinde yer almasına rağmen eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi dolaylı korunan haklara erişmelerinde yaşanan sıkıntının, kanun maddelerinin eksik ya da yanlış yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ancak her bir eksik ya da yanlış yorumlamanın yol açtığı uygulama da bir insan hakkı ihlâli olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Sığınmacı gençler için temel (kişi) haklarının korunamadığı yer ve zamanda onlara tanınan grup haklarının ilgili maddelerinin savunuculuk için hukukî dayanak olabileceği sonucuna varılmıştır. Söz konusu savunuculuğu yapmak ve insan haklarını korumak her kişinin ödevi ve sorumluluğudur.

İnsan hakları kavramı ile ilgili koruyucuları kişiler, kamu kurumları ve sivil toplum olarak sınıflandırırsak:

Her bir kişi insan haklarının koruyucusudur. Bu "o" kişinin insan olmasının gereğidir. İnsan haklarını korumak için bir unvan ya da statüye ya da belli insansal özellikleri taşımaya gerek yoktur. Örneğin bir hak ihlalini dile getirmek ve hak savunuculuğu yapmak için yurttaş olmaya, üniversite mezunu olmaya, erkek olmaya ya da zeki olmaya gerek yoktur. Kendisi de insan türünün bir üyesi olarak insan haklarını savunmak, türdeşini korumak, her kişinin ödevidir.

Hakkını savunduğu kişinin de ünvanı, dili, dini, etnik kökeni, rengi bu durumu değiştirmez. O, hakkı ihlâl edilen bir insandır. İnsanın onurunun ve değerinin korunmaması durumunda olacakların bilgisi insan haklarını korunması için yeterlidir. İnsan haklarının korunmaması durumunda değer harcanan bir durum ortaya çıkacak, insanlığın bugüne kadar var ettiği insanın değerleri zarar görebilecektir.

Kamuda insan haklarının korunması, kamu kurumlarında çalışanlar tarafından yapılmaktadır. Bunun için insan hakları bilgisinin yanısıra, savunuculuğun ne olduğu ve nasıl yapılacağı bilgisi ile donatılmış olmaları gerekmektedir. Elbette kurum politikalarının ve yönetiminin de bu bakış açısı ile oluşturulması ve gerekli koşulların sağlanması çok önemlidir.

Bunun yanısıra insan haklarının ülkemizdeki durumunu izlemek ve denetlemek yetkisi ile donatılmış Kamu Denetçiliği Kurumu'nun, sığınmacılar da dahil olmak üzere, kırılgan gruplar konusunda daha etkin çalışmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

TİHEK'in de kuruluş amacını yerine getirerek sığınmacı/mülteci hatta göçmen kişilerin başvurusunu kabul etmeye başlamasının, gelecek yıllarda kamu kurumu çalışanlarının, insan haklarını korumaya yönelik çabasını arttıracağı düşünülmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin hak ihlallerini fark etmek, fark ettirmek, bununla ilgili harekete geçmek gibi faaliyetleri bulunmaktadır. Bu faaliyetleri desteklemek üzere, STK çalışanlarına toplumda insan haklarını korumayı içtenlikle istemelerini sağlayabilecek "insan hakları eğitimleri" verilmesi hak ihlallerinin azalmasını sağlayacaktır. Elbette sivil toplumun rollerinden biri de bilgi-beceri eksikliği, yöntemin bilinmemesi ya da engellenmesi nedeniyle haklarına ulaşamayan kişiyi ya da grubu güçlendirmektir.

Genç Mülteciler Birliği'nin bu gençlerin sahip oldukları hakları savunmak ve temel haklarını hayata geçirmek konusunda yaptığı çalışmalar, güçlendirmenin ve kendi adına hak savunuculuğu yapmanın, dayanışmanın gücüne önemli bir örnektir. Yeterince iyi savunulduğunda mevzuatın bile değiştirilebileceğini gösteren Genç Mülteciler Birliği gibi oluşumların desteklenmesi ve güçlendirilmesinin önemli olduğu sonucuna da varılmıştır.

Özellikle kamu kurumları için önerilenler, söylenenler günümüz için ütopik görünse de, insan hakları eğitiminin ulaştığı kişi sayısı arttıkça, bu bakış açısına sahip kişiler insanın başarılarına katkı sundukça, günün birinde gerçek olabileceği fikri de o kadar olası ve yakın görünmektedir.

İnsan haklarını içtenlikle korumak istemenin tek başına yeterli olamayacağı, insan hakları eğitiminin "değerlendirme eğitimi"ni de içermesi gerektiği

düşünülmektedir. Toplum içinde farklı addedilen, "öteki" gibi hissettirilen ve yük olarak görülen sığınmacılarla ya da diğer gruplarla ilgili düşünce ve tutumun değişimi için, doğru değerlendirme yapabilme yeteneğini geliştirmek gerekmektedir.

Görüşülen grubun eğitime devam etme oranının ülke genelindeki sığınmacı gençlerin genelinin eğitim durumunu yansıtmadığı ortadadır. Bu grubu diğerlerinden ayıran özellik gençlerin çoğunlukla küçük yaşta kurum bakımına alınmaları ve orada yetişmeleridir. Elbette bu durum kurum bakımının arttırılması ya da onaylanması olarak anlaşılmamalıdır. Her çocuk için onun "yüksek yararına" ise, her zaman istenilen, alternatif bakım yöntemlerinin hayata geçirilmesi, çocukların ve gençlerin koruyucu aile, evlât edinme ya da aile birleşimi hizmetlerinden yararlanabilmesidir. Ancak bunların sağlanamadığı durumlarda "kurum bakımı" çocuğun ya da gencin yüksek yararına uygun bir hizmettir, diyebiliriz.

Görüşmeci grupta temel (kişi) haklarına erişimlerine ilişkin bulgularda, her bir gencin temel haklara erişimi henüz sağlanamamıştır. Bu nedenle gençlerin büyük bir kısmı bazı ek haklara, grup haklarına ihtiyaç duymaktadır. Özellikle eğitim, çalışma, sağlık, barınma ve seyahat özgürlüğü gibi haklar hala kısıtlı erişim durumundadır ve ciddî bir savunuculuğu gerektirmektedir.

Çalışma izninin alınması konusunda da YUKK'ta çalışma izninin verilmesine ilişkin maddeler bulunmasına rağmen, iznin çıkarılması kısmında bürokratik pek çok engelin yaşandığı ve çalışma iznine ulaşılamadığı anlaşılmıştır.

Gençlerin kendi kaderini tayin, geleceklerini planlama konusunda son derece başarılı olduğu, en umutsuz olanların bile kendileri için kararlar alarak uygulamaya koyduğu bu çalışma sırasında edinilen bilgilerden biridir.

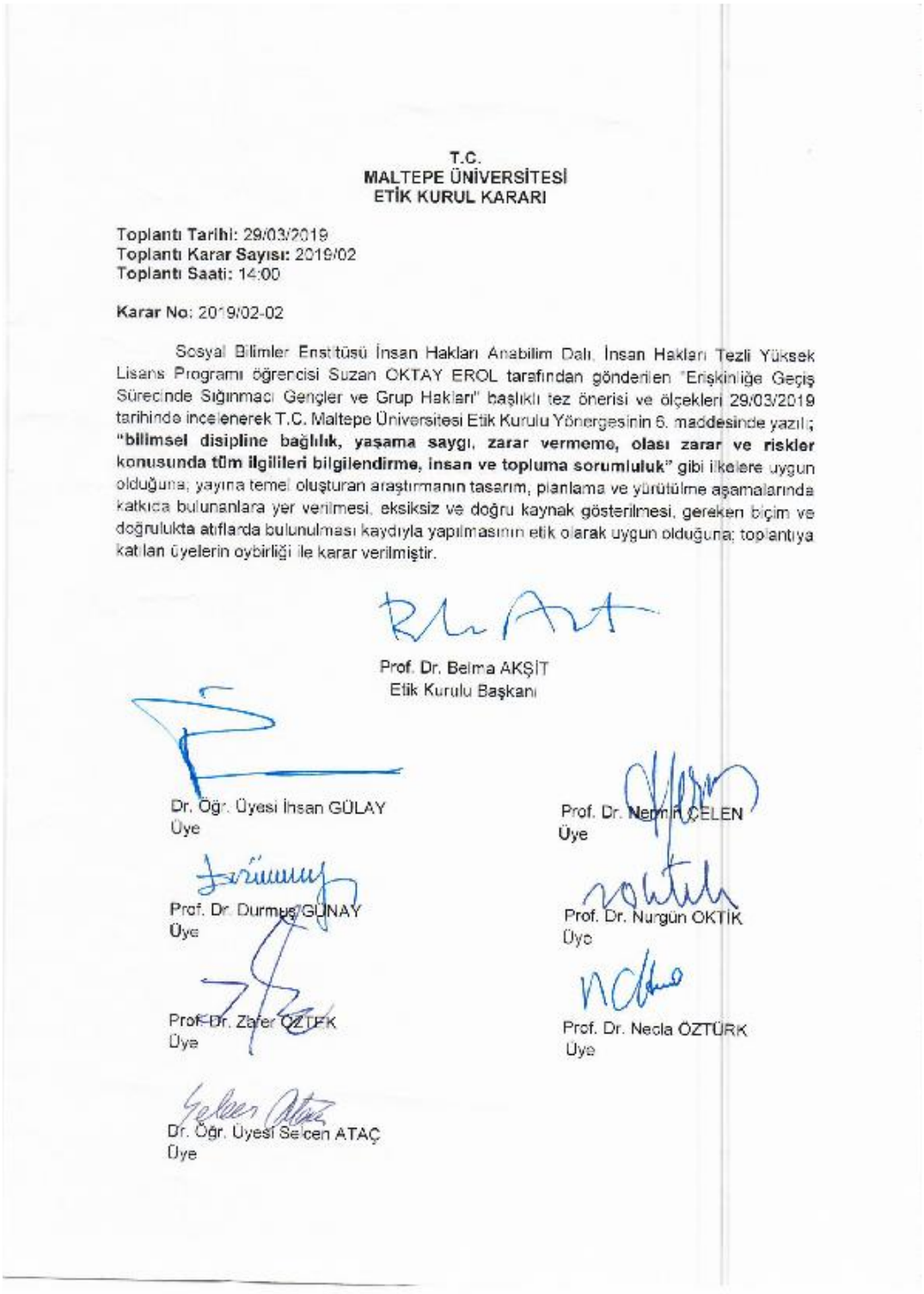
Bunun yanısıra kamu kurumlarında insan hakları bilgisine sahip olduğu anlaşılan kamu personelinin görev tanımları ve kurumları içinde yer almadığı halde gençlerin haklara erişimlerine destek verdiği ve savunuculuk yaptığı öğrenilmiş olup, ülkemiz için umut verici ve sevindirici iyi örneklerden biridir.

Kurumlarda "insanın onuru ve değeri bilgisine sahip, insan hakları bilgisiyle donatılmış, durumu doğru değerlendirebilen, insan haklarını koruyacak kamu ve STK

çalışanlarının sayısının artması, hak ihlallerini görebilecek ve savunuculuk yapabilecek kişi sayısının artması anlamına gelmektedir. Hem hak sahibi hem de hakların koruyucusu olarak insan haklarını savunan kişilerin aslında kendileri için de savunuculuk yaptığı unutulmamalıdır.

EKLER

Ek: 1 Etik Kurul Kararı

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi: 29/03/2019
Toplantı Karar Sayısı: 2019/02
Toplantı Saati: 14:00

Karar No: 2019/02-02

Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Suzan OKTAY EROL tarafından gönderilen "Erişkinliğe Geçiş Sürecinde Sığınmacı Gençler ve Grup Hakları" başlıklı tez önerisi ve ölçekleri 29/03/2019 tarihinde incelenerek T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu Yönergesinin 6. maddesinde yazılı; **"bilimsel disipline bağlılık, yaşama saygı, zarar vermeme, olası zarar ve riskler konusunda tüm ilgilileri bilgilendirme, insan ve topluma sorumluluk"** gibi ilkelere uygun olduğuna; yayına temel oluşturan araştırmanın tasarım, planlama ve yürütülme aşamalarında katkıda bulunanlara yer verilmesi, eksiksiz ve doğru kaynak gösterilmesi, gereken biçim ve doğrulukta atıflarda bulunulması kaydıyla yapılmasının etik olarak uygun olduğuna; toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Belma AKŞİT
Etik Kurulu Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi İhsan GÜLAY
Üye

Prof. Dr. Nermin ÇELEN
Üye

Prof. Dr. Durmuş GÜNAY
Üye

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
Üye

Prof. Dr. Zafer ÖZTÜRK
Üye

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selcen ATAÇ
Üye

Ek: 2 Görüşme Onam Formu

İzin ve Açıklama

Ben, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, İnsan Hakları Bölümü Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Suzan Oktay Erol. Türkiye'de sığınmacı gençler ve sahip oldukları haklar özellikle grup hakları ile ilgili bir araştırma yapacağımdan dolayı sizinle görüşmek istedim. Araştırmam 18 yaşından önce Türkiye'ye refakatsiz olarak gelmiş ve burada reşit olmuş gençleri kapsamaktadır. Bu araştırma halen içinde bulunduğunuz dönemde ülkemizde sığınmacı bir genç olarak yararlanabildiğiniz ve yararlanamadığınız hakları belirleme amacı taşımaktadır. Sorularıma vereceğiniz cevaplar ses kayıt cihazına alınacak ve sadece bu araştırma raporunda kullanılacak, adınız tarafımca saklı tutulacaktır. Görüşmeye istediğiniz zaman ara verebilir ya da sonlandırabilirsiniz. Araştırmada yer alan soruları sormak için izninizi rica ediyor, katkınız ve içtenlikle vereceğiniz yanıtlar için şimdiden teşekkür ediyorum.

Suzan OKTAY EROL

Ek: 3 Görüşme Formu

1. KİŞİSEL BİLGİLER

1.1. Genel Bilgiler

1.1.a. Doğum Yeriniz:
1.1.b. Doğum Tarihiniz/Yaşınız:
1.1.c. Eğitiminiz:
1.1.d Mesleğiniz:
1.1.e. Medeni Durumunuz:

1.2. Göç Öncesine İlişkin Bilgiler

1.2.a Nasıl bir yerde doğdunuz: Köy ( ) Kasaba ( ) Şehir ( )
1.2.b. Ailenin kaçıncı çocuğusunuz?:
1.2.c. Ebeveynleriniz ile mi büyüdünüz? :
1.2.d. Ailenizde sizden önce göç eden bir yakınınız var mı?:
1.2.e. Göç nedeninizi paylaşmak ister misiniz?:
1.2.f. Yola çıkarken hedeflediğiniz bir ülke var mıydı? :

2. GÖÇLE İLGİLİ BİLGİLER

2.1.Yolculuk İle ilgili Bilgiler

2.1.a Kaç yaşında yola çıktınız?:
2.1.b. Göç etme kararı alınırken görüşünüz soruldu mu?:
2.1.c Yolculuk masrafları ne şekilde karşılandı? Bununla ilgili bir zorluk yaşadınız mı?:
2.1.d. Yola tek başınıza mı, biriyle birlikte mi çıktınız?
2.1.e Yanınızda güvenebileceğiniz bir yetişkin var mıydı?:
2.1.f. Neyle yolculuk ettiniz? Hangi araçları kullandınız?:
2.1.g. Türkiye'ye gelene kadar hangi ülkelerde bulundunuz?:
2.1.h. Yola çıktığınızdan bu yana en uzun kaldığınız ülke hangisi?:
2.1.ı Göç süresince sizi en çok zorlayan ne idi ?:
2.1.i Yolculuğunuz süresince çalışmak, para kazanmak zorunda kaldınız mı?:.
2.1. j. Anadilinizi okuyup yazabiliyor musunuz? :

2.2 Varış ve Sonrası İle İlgili Bilgiler

2.2.a. Türkiye'ye vardığınızda ilk karşılaştığınız resmi makam hangisiydi?:
2.2.b. Türkiye'ye ulaştığınızda sahip olduğunuz haklar ile ilgili bilgi verildi mi?:
2.2.c Türkiye'de hangi illerde bulundunuz?:
2.2.d. Türkiye'de Yurt ya da yuvada kaldınız mı?:

2.2.e. Reşit olmadan önce-çocukken- ve reşit olduktan sonraki dönem arasında yaşamınızda nasıl bir değişim oldu? Bunu nasıl tanımlarsınız? :.

2.2.f. Şu anda hangi ilde, kiminle yaşıyorsunuz? Neden?:

2.2.g Yaşadığınız ilde resmi işlemlerinizi gerçekleştirmekte herhangi bir problem yaşıyor musunuz? :

2.2.h Türkiye'de çocuk olmak mı, yetişkin olmak mı daha kolay? Neden?:

2.2.ı. Şu anda Türkiye'de kayıt altında mısınız?:

2.2.i. Halen Türkiye'de kalmanızı sağlayan statünüzün ne olduğunu biliyor musunuz?:

3. HAKLARLA İLGİLİ DÜŞÜNCELER

3.1.a. Ne ile geçiminizi sürdürüyorsunuz? :

3.1.b. Türkiye'de kalmayı düşünüyor musunuz? Neden?:

3.1.c. Türkiye'de kendinizi geliştirmek için olanaklarınız olduğunu düşünüyor musunuz?:

3.1.d. Türkiye'de eğitime devam etme şansınız oldu mu?:

3.1.e Türkiye'de meslekî bir eğitim aldınız mı?:

3.1.f. Sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyor musunuz?:

3.1.g. Kültürel-sanatsal faaliyetlere katılabiliyor musunuz?

3.1.h . Arkadaşlarınız var mı? Uyrukları nedir ?.

3.1.ı Hemşehrilerinizle ortak etkinliklere katılabiliyor musunuz?

3.1.i Yasal danışmanlığa ya da desteğe ihtiyaç duyduğunuzda, başvurduğunuz kimse var mı?:

3.1.j Varsa, kaynak kişilere/kuruluşlara kolaylıkla ulaşabiliyor musunuz?

3.1.k Sığınmacıların haklarını korumak konusunda ilk yapılması gereken şey sizce nedir?:

3.1.l. Gelecekle ilgili planlarınız var mı? Gerçekleşebilir buluyor musunuz?

3.1.m. Değiştirebilme olanağınız olsaydı neyi değiştirirdiniz?:

3.1.n. Yola çıkmak üzere olan biri ile şu anda karşılaşsanız ona tavsiyeniz ne olurdu?:

KAYNAKÇA

Adelman, H. (1994), "Refugees: The Right of Return", Judith Baker (ed.) *Group Rights* Toronto: University of Toronto Press, s.164-185.

Akıllıoğlu, T. (1995), *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* . Ankara : A.Ü. İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Aral, B. (2010), *Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar.* Ankara: Siyasal Yayınevi.

Arendt, H. (2018), *Totalitarizmin Kaynakları (2) Emperyalizm,* İstanbul : İletişim Yayınları.

Aristoteles, (2015), *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları.

Atasü Topçuoğlu , R. (2012), *Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması* Ankara: Uluslararası Göç Örgütü .

Atasü Topçuoğlu, R. (2016), "Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama", *İnsan Hakları Yıllığı,C. 34,* Ankara: TODAİE

Benhabib, S. (2016, 3.baskı), *Ötekilerin Hakları -Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Berg, Bruce L. ve Howard L. (2015), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, çev.Hasan Aydın, Konya: Eğitim Yayınevi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (1994), *Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu,* Cenevre : BMMYK Yayınları.

BMMYK Türkiye Temsilciliği (1998), *Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler,* Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği Yayınları.

Cevizci, A. (2015, 5. Baskı), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

Çağlayan, S. (2006), "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *İLKE Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları (s.17).

Çatal, B. (2018), "İnsan Haklarının Korunmasında Ulusal, Bölgesel, Uluslararası Mekanizmalar", *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi* C.1, Sayı: 1 s. 69-99. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Çelik V. ve Pekküçükşen, Ş.(2018), "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi C. 53 Sayı.3,* Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu, *s: 1273-1283*

Çotuksöken, B. (2012, 2. baskı), *İnsan Hakları ve Felsefe*. İstanbul : Papatya Yayıncılık.

Demirel, B. A. (2004), "Doğu'da Göçün Temelleri", *Pivolka* C.14 Ankara: Başkent Üniversitesi İİBF Eleştirel-Yaratıcı Düşünme ve Davranış Laboratuvarı, s. 7-12

Duva, Ö. (2010), "Evrensel Konukseverlik ve Haklara Sahip Olma Hakkı", *1. Ulusal Felsefe Kongresi.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, s. 513-521.

Ezgi, Ö. (2015), "Hannah Arendt'in Haklara Sahip Olma Hakkı Kavramı Kapsamında Avrupa Birliği'nin Kaçak Göçmenlere Yönelik Politikaları" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GİGM (2013), *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.* Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gürle, Ş. (2012), *"İstanbul'da Refakatsiz Sığınmacı ve Mülteci Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar ve Uygulamalar" ,* Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,:İstanbul

Kaboğlu, İ. (1996), *Dayanışma Hakları,* Ankara: Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.

Kaboğlu, İ. (2013, 7. Baskı), *Özgürlükler Hukuku 1*. Ankara: İmge Kitapevi.

Karabekir , M. H. (2016), Çocuk Refah Alanında Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Savunuculuk Uygulamaları: Bir Niteliksel Araştırma, Ankara : Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Kuçuradi , İ. (2005), "İnsan Hakları: Kavramlar ve Çeşitleri". İnsan Hakları Eğitimi, Ankara: Ankara Barosu Eğitim Merkezi, s. 1-12.

Kuçuradi, İ. (2016a, 3. baskı), *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları,* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2016b, 6.baskı), *İnsan ve Değerleri* Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Memişoğlu , F. ve Celil Yiğit (2019), "Uluslararası Göç ve Kalkınma: Teori ve Güncel Meseleler", *Yıldız Social Science Review, 5*(1),İstanbul: Yıldız Üniversitesi, s. 40-62

Mülteci Hakları Merkezi (2015), *Avukatlar İçin Mülteci Hukuku Kitabı.* İstanbul: Mülteci Hakları Merkezi.

Odman , M. T. (1995), *Mülteci Hukuku,* Ankara: A.Ü. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Uygun, O. (2000), İnsan Hakları Kuramı, *İnsan Hakları,* İstanbul : Cogito, Yapı Kredi Yayınları, s. 13-42

Özen, E. (2015), Hannah Arendt'in Haklara Sahip Olma Hakkı Kavramı Kapsamında Avrupa Birliği'nin Kaçak Göçmenlere Yönelik Politikaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özerim, G. , Muhammet Bahri Telli ve Lemi Karaca (2020), "Türkiye'deki Genç Mültecilere Yönelik Destek Mekanizmalarının Geliştirilmesi İçin Durum ve İhtiyaç Analizi Çalışma Raporu", Ankara: UNFPA Türkiye

Porta, D. D. & Micheal Keatin (2009), Sosyal Bilimlerde Kaç Yaklaşım Var? Epistemolojik bir Giriş, *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler-Çoğulcu bir Persfektif*, çev: Sabri Gürses, İstanbul: Küre Yayınları.

Sağlam, Y. ve Kanadlı, S. (2019, 2. Baskı), *Nitel Veri Analizinde Kodlama.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları

Shue, H. (1992), Temel Hakların Evrenselliği, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s. 25-42

Soysal, Ö. (2010), Evrensellik ve Tikelcilik Gerilimi Işısğında Ötekilerin Kaderi. *1. Ulusal Felsefe Kongresi*, Bursa : Uludağ Üniversitesi, s. 495-513

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), 10. Kalkınma Planı Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Tekeli, İ. (1975), "Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişki", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Ankara: ODTÜ Yayınları, s.153-176.

Tepe, H. (2018), *İnsan Hakları Felsefesi.* Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Uygun, O. (2000), "İnsan Hakları Kuramı", *İnsan Hakları* İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.

Yazan, Y. (2016), *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası.* İstanbul: Milenyum Yayınları.

İnternet Kaynakları

Akkutay, Ali İbrahim (2007), Uluslararası Antlaşmaların İç Hukuka Etkisi www.acikarsiv.ankara.edu.re/browse/1863/2528.pdf 9.3.2020.

Algeria-TPP Universal Declaration of the Rights of People (1976), https://www.algerie-tpp.org/tpp/en/declaration_algiers.htm 15.9.2019

Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf 1.3.2019

Baran Çelik , N (2013), "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri" http://dergipark.gov.tr/download/article-file/208372 16.3.2019

Barkın , Ersan (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. https://www.academia.edu/4821872/_1951_Tarihli_Mülteciliğin_Önlenmesi_Sözleşmesi_The_1951_Convention_Relating_To_The_Status_Of_Refugees_?email_work_card=title 27.7.2020

Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration (2020) Aile Birleşimi, https://handbookgermany.de/tr.html 24.7.2020

BİA Haber Merkezi (2018), https://bianet.org/bianet/insan-haklari/200218-italya-da-multecilerin-karaya-inmesine-izin-icisleri-bakanina-sorusturma 9.3.2019

Bilge Adamlar Raporu (2012), "Yasadışı Göç ve Türkiye" https://www.academia.edu/2503916/Yasa_dışı_Göç_ve_Türkiye 10.3.2019

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2007), Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2017/05/Turkiye-de-Iltica-Sureci.pdf 23.1.2019

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2017), Global Trends- Forced Displacement in 2016, http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html 23.1.2019

Doğan, Naci (2006), Ulusal ve Uluslararası Hukuk Alanlarına Göre Sözleşme Kavramı, Sözleşme Akdi ve Koşulları. www.mevzuatdergisi.com/2006/09a/04.htm 9.3.2019

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020), https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler 24.6.2020

Kamu Denetçiliği Kurumu (2012), Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/1.5.6328.pdf 5.10.2019

Keskin Ata, Funda (2018), İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması Ders Notları, https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=5365 6.10.2019

Last Rights (2018), http://lastrights.net/mytilini/4592828704 3.3.2019

MEB (2014), Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri, http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf 24.7.2020

TDK (2019), Türk Dil Kurumu, http://sozluk.gov.tr 25.8.2019

The UN Refugee Agency (2018), United Nations High Commisioner for Refugee. https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf 14.2.2019

TİHEK (2019), Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6701.pdf 10.9.2019

MEB (1961) İlköğretim ve Eğitim Kanunu, mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf 10.9.2020

TİHEK (2019), Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kurul Kararı, https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/06/1561530224.pdf 26.9.2020

Uluslararası Göç Örgütü (2004), *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü* http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf 1.9.2020

UNICEF (2005), BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum 6, https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf 26.8.2020

Uzun, Ertuğrul, Galip Engin Şimşek, Elif Uzun ve Ayşe Nur Tütüncü (2012), http://uluslararasigundem.com/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/9_UA_HUKUK_1.PDF 6 .4.2018